Vol. XV

No. 2

BULLETIN OF THE GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY MADRAS

EDITED BY

P. THIRUGNANASAMBANDHAN, M.A., L.T.,

Professor of Sanskrit, Presidency College, In charge of Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras

1962

Price Rs. 2

Table of Contents

NĀLU MANTIRI KATAI

Edited by

VIDVĀN T. KRISHNAMURTHY

Tamil language is rich with many an ancient classical work on ethics known for their influence in ennobling the life of the people. But they are written in a high flown style and are availed mostly by the learneds. In later days simple poetical works were produced so as to benefit even laymen. They were of simple rhymes and style with numerous morals, necessary for all walks of life. Ātticūḍi, Pañcatantram etc., belong to this group of literary works.

This simple and beautiful work 'Nālu Mantiri Katai', is one of such kind. It is couched in literary form called 'Kummi.' It explains the havoc that would come out of thoughtless acts.

The story in this poem deals with the four ministers of the king Aḻakēndra of Aḻakāpuri. The king suspected one of the ministers and enquired the other three about it. They said that no one should be blamed without proper enquiry and each explained his advice by a story. The king was convinced by the advice of the three ministers, called for the first and examined him thoroughly. The king found him innocent and presents were given to all the ministers.

It is understood, from the introductory stanza that one 'Cinnattambi', is the author of this work. This is based on a palm leaf manuscript, preserved in the G.O.M.L. Madras, under R. No. 2038 of the Triennial Catalogue of Tamil Manuscripts.

நாலு மந்திரி கதை

மிகப்பழங் காலத்திலிருந்தே, தமிழகத்தில், மக்கட்கு நல்லறிவு கொளுத்தும் நூல்கள் பல, புலவர்களாலியற்றப்பட்டு வந்திருக்கின்றன. அவையாவும் உயர்ந்த செய்யுணடையானியன்றனவாகி, உயர் கல்வியுடையார்க்கு மட்டுமே உதவும் பான்மையினவாய் அமைந்திருந்தன. ஆதலின், சாதாரண கல்வியறிவுடையார்க்கும், பயன்படும் வண்ணம், எளிய, இனிய நூல்கள், பிற்காலத்தே இயற்றப்பட்டன. அவை செய்யுணயமும், சந்த நலமும் கொண்டு, மக்கட்கு வேண்டும் அநேக நீதிக் கருத்துக்களையும் தெரிவிப்பனவாயுள்ளன. ஆத்திசூடி, பஞ்சதந்திரம் முதலிய பல நூல்களும் இவ்வகையைச் சார்ந்தனவேயாம்.

அவ்வகை நூல்களிலொன்றுதான், "நாலு மந்திரி கதை," என்னும் பெயரினதாகிய இச்சிறு நூல். இஃது 'கும்மி', என்னும் ஒருவகை இசைப்பாட்டு வகையாலியன்றதாகும். ஆராயாமற் செயற்படுவாரடையுந் துன்பத்தை எடுத்து விளக்குகின்றது இந்நூல்.

நூற் சுருக்கம் :—அளகாபுரி யென்னுமூரினையாளும், அழகேந்திரன் என்னுமரசன், தென்மதுரா புரியிலிருந்து வந்த போதவாதித்தன், போதவிபூஷணன், போதவியாகரன், போதசந்திரன் என்னும் நான்கு பேர்களின் அறிவுத்திறனை யறிந்து, அவர்களைத் தன் அமைச்சர்களாக ஆக்கிக்கொண்டான். ஒரு நாள் அந்நான்கு மந்திரிகளுள்ளும், பெரியவனுகிய போதவாதித்தன் என்பானுடைய நடத்தையின் மேல் ஐயங்கொண்டு, அதனை மற்ற மந்திரிமார்களிடமெல்லாம் கூற, அதற்கு அவர்கள், "ஆராய்ந்து பாராமல் ஒருவர் மீது குற்றஞ் சுமத்தலாகாது; அவ்விதஞ் செய்யின் நம்மைப் பழி வந்தடையும்," என்று கூறி, அதனை விளக்குவதற்கு ஒவ்வொருவரும் ஒவ்வொரு கதையை எடுத்துக் கூறினர். இறுதியில் போதவர்தித்தனை நேரில் வரவழைத்து, அவன் வாய்மொழி மூலம் அவன் நடத்தைக்குரிய உண்மைக் காரணங்களை அறிந்து, பின்னர் அவன் குற்றமற்றவன் என்பதை யறிந்து, அவனுக்கும், அவனைச் சேர்ந்த மற்ற மூன்று மந்திரிகட்கும், மேலும் பல சிறப்புக்களைச் செய்தான் அழகேந்திரராசன்.

இந்நீதிக் கருத்தை, "செய்யு மொருகருமந் தேர்ந்து புரிவ தன்றிச்—செய்யின் மனத்தாபஞ் சேருமே—செய்யவொரு—நற்குடி யைக் காத்த நகுலனைமுன் கொன்றமறைப்—பொற்கொடியைச் சேர்துயரம் போல்" (நீதிவெண்பா—செய்-16) என்னும் நீதி வெண்பாப் பாடலாலும்; "கண்ணாரக் கண்டதுங் காதாரக்—கேட்டதுங்—கண்டுபோய் விண்டதும் பொய்யாமே; என்னாளும் பூலோகந் தன்னிலே—ராசாக்கள்—ஏதென்று தீர்க்க விளங்க வேணும்," என்னும் இந்நூற் கண்ணிகளாலும் நன்கு அறிய லாம். "முத்தமிழ்போல் கதை சொல்லிடவே," "கதலிபோல வன் தேவியுடன்," எனவரும் உவமை நலங்களும், இந் நூற்கு அழகூட்டுகின்றன.

"வாசம்புகழ் சின்னத் தம்பித்—தமிழுக்கு
வாக்கருள் வாய்பர மேசுவரியே',

என்னும் இந்நூற் கண்ணியால், இந்நூலாசிரியர், 'சின்னத் தம்பி', என்பவராயிருக்கலாமென்று, ஊகிக்கப்படுகிறது. இஃது, இந்நூல் நிலைய மூவருடக்கர்ட்டலாக்கு, 2038-ஆம் எண்ணின் கீழ் வருணிக்கப்பட்டிருக்கும், பனை ஓலைப் பிரதியைப் பார்த்து, பிரதி செய்விக்கப்பெற்று, வெளியிடப்பெறுகின்றது.

த. கிருட்டின மூர்த்தி

—o—

நாலு மந்திரி கதை

காப்பு

கணபதி யென்றிடக் கலங்கும் வல்வினை
கணபதி யென்றிடக் காலனுங் கைதொழும்
கணபதி யென்றிடக் கரும மாதலால்
கணபதி யென்றிடக் கரும மில்லையே.

நூல்

(கும்மி)

தந்தனத் தானன தானன தனதன
தான தந்தன தானதன.

செந்தமிழ் போற்றும் அளகாபுரி—வளர்
மந்திரி நாலுபேர் மீதினிலே
சந்ததமுங் கும்மிப் பாட்டுரைக்கச்—சிவன்
தந்த கணபதி காப்பாமே.

வையகந் தன்னிலே நாலுபேர்—மந்திரி
மார்க்கமெல் லாங்கும்மிப் பாட்டுரைக்கச்
செய்யும் படிக்கருள் செய்யும்—வடிவேலர்
சீர்பாத மென்னாட்குங் காப்பாமே.

பூலோகந் தன்னிலே நாலுபேர்—மந்திரி
போதவா தித்த னுடன்பிறந்தார்
சாலோக முள்ள கும்மித்தமிழ்—நிதஞ்
சாற்றுகிறேன் வாலை துணையாக.

போதவா தித்தனும் போத—விபூஷணன்
போதவி யாகரன் போதசந்திரன்
மாதன மருவு மதுராபுரி—தன்னில்
வாழ்ந்திருந் தார்சில காலமதாய்.

தென்மது ராபுரி யிற்பிறந்து—அழ
கேசனிட மந்திரி யானகதை
சண்முகன் பாதந் துணையாகக்—கதை
சாற்றுகிறேன் வாலை துணையாக.

ஆடுஞ் சிதம்பரத் தய்யனருள்—பெற்ற
நாதன் சுப்பிரமணி யற்குழந்தை

நாடெல்லாம் போற்றிய வீரபத்திரன்—சீலம்
நல்ல வரப்பிர சாதனடி.

தேசம் புகழவே பாடியயெல்—லோரும்
சிந்தை மகிழவே கேளுங்கோடி.
வாசம்புகழ் சின்னத் தம்பித்—தமிழுக்கு
வாக்கருள் வாய்பர மேசுவரியே.

ஆதியில் தென்மது ராபுரியில்—வளர்
சாதியிற் காரரள வங்கிசத்தார்
பாதிமதி சூடும் நாதனைப்—போற்றியே
பாதையை விட்டு நடந்தார்கள்.

பாதை வழியாய் நடக்கையிலே—பெருங்
காலான ஒட்டகம் போயிருக்கக்
கோதையர் மோகனர் நாலுபேர்—யோஜனை
கொண்டு வழிகள் நடக்கையிலே
ஒட்டகந் தப்பி யொருமா—சமதை
விட்டு அலைந்து பொருட்காரன்
அஷ்டதிசை யெல்லாந் தேடியலுத்—திவர்
கிட்டவே வந்து உரைத்தாண்டி.
ஒட்டக மிவ்வழி கர்ணீ—ரோவென்
றுரைத்திட நாலு பேருமிருந்து
சட்டெனத் தப்பிய ஒட்டகமும்—ஒத்தைக்
கண்பொட்டை யென்றுரைத் தாண்டி.
சூலென் றொருவ னுரைத்தாண்டி—முழங்
கால்முட மென்றொரு வனுரைத்தான்
கூழைவா லென்றொருவ னுரைத்தா—னவர்
கூறின துஞ்சரி யாயிருக்க
சொன்ன அடையாளம் தான்சரி—தானென
அய்யனே ஒட்டக மெங்கேயென்றான்
கண்ணாலே ஒட்டகங் கண்டதில்லை—தடங்
கண்டுரைத் தோமென் றுரைத்தார்.
பார்த்து உரைத்த மொழியேது—நாடின
தோத்திர மாயழ கேசனிடம்
சாற்றுவோம் வாருங்கா ளிம்மொழியை—யென்று
நேர்த்தியாய்க் கூடி நடந்தார்கள்.

ஒட்டகங் காணுமென் றேயுரைத்தா—லதுக்
குள்ள அடையாள மேதுரைத்தீர்
நட்டனை செய்யாமல் நீங்களெல்—லோரும்
நவிலுமென் றேராசன் தானுரைத்தான்.

இராச னுரைத்த மொழிகேட்டு—மந்திரி
நாலுபேரு மெத்த வேமகிழ்ந்து
போசன் பதாம்புயந் தாழ்ந்து—மந்திரி
புத்தி விசேஷ முரைத்தாரடி.

போதவா தித்தனப் போதுசொல்வா—னொரு
பாரிசங் கூடிட் டிறைமேய்ந்து
பேதமை யாக நடக்கவொரு—கண்பொட்டை
யென்றேநா னுரைத்தே னென்றான்.

போதவி பூஷணன் தானுரைப்பான்—ஒட்டகை
போகையி லேபின்னங் கால்பதியச்
சாதக மாயில்லை யாகையினால்—கெர்ப்பந்
தானென்று சொல்லி யுரைத்தேனென்றான்.

போதவி யாகரன் தானுரைப்பான்—ஒட்டை
போகையி லேமுன்னங் கால்தூக்கிப்
பாதை வழியை நடக்கையிலே—ஒட்டை
காலு முடமென்று தானுரைத்தான்.

போத சந்திரன் தானுரைப்பான்—பாதை
போகையி லேயீக்கள் கடித்தரெத்தம்
பாதை வழியே சிதறினதா—லொட்டை
கூழைவா லென்றுரைத் தேனென்றான்.

இப்படி யாகவே நாலுபேர்—மந்திரி
ஒப்பற வேயு ரைத்தார்கள்
செப்பம தாயழ கேந்திரனு—மகா
விற்பன முள்ளவ ரென்றுசொல்லி

சொல்லுமொழி யாலே ஒட்டகந்—தன்னைத்
தொடர்ந்ததுக் காயிரம் பொன்கொடுத்துச்
செல்லுமென் றுசொல்லித் தான்அனுப்பிய—பேர்
செப்பினார் நாலு பேரைப்பார்த்து

பாகத்துடன் வாசல் மந்திரி—காரியம்
பார்த்து அதிகாரஞ் செய்யுமென்று

போசனத் துக்கோ ராயிரம்—சம்பளம்
பொன்னுகொடுத் தங்கே வைத்தாண்டி.
நாலுபேர் மந்திரி மாரி—ருக்க
ராசனும் வாசமாய் வாழ்ந்திருந்தான்.
பாலும் பழமு முண்டாகி—யுலகம்
பாங்காக வேநி றைந்திருக்க
ராச னிருந்து அரசாள—மந்திரி
நாலுபே ருமதி காரஞ்செய்ய
வாசனை யாகவே தானிருக்க—வினை
வந்தவகை தன்னைக் கேளுங்கோடி.
பட்டணம் அஸ்த மானவுடன்—பரி
சோதனை பார்க்கவே வேணுமென்று
கட்டழ கனெனும் போதவா—இத்தனும்
பட்டணஞ் சுத்தியே வந்தாண்டி.
பட்டண மத்துக்கும் வடபுறத்தில்—வட
பத்திர காளி யொருகோவில்
துட்ட மகமாயி அர்த்தராத்திரி—வேளையில்
சோதனை யாக அழுகலுற்றாள்.
பத்திர காளி குரல்கேட்டுச்—சிவ
பத்தனும் போதவா இத்தனுமே
சித்தங் கலங்காமல் பத்திர—காளிமுன்
செப்பினன் போதவா இந்தனுமே
ஆரடி யம்மா அழுகிறது—உந்தன்
அடிமையிதோ வந்து நிற்கிறேனே
பாரடி யென்முகம் மாதாவே—பர
மேச்வரி யேயென் றுரைத்தாண்டி.
சொன்ன மொழிகள் தனைக்கேட்டுச்—செகச்
சோதியெனும் பத்திர காளியப்போ
என்னஅ தாரடா வந்தவனின்—னேரம்
எந்தனுக்குச் சொல்லு மென்றுரைத்தாள்.
காளி யுரைத்த மொழிகேட்டுக்—கரு
ணாகரன் போதவா இத்தனும்
சூலிகங் காளி மகமாயி—உந்தன்
சொந்த அடிமையாய் வந்தனன்
சொந்த அடிமையாய் வந்தவனென்—றுயே
வந்தவகை சொல்நீ யாரென்றாள்.

விந்தை பெறுமழ கேசனும்—வாசல்
மந்திரி போதவா தித்தனென்றான்.

வாடா மகனே யென்றுரைக்க—மக
மாயியைச் சுற்றி யடிபணிந்து

தேடக் கிடையாத அம்பிகையே—குரல்
செய்த வகையெனக் கேதுரைப்பாய்.

என்துய ருன்னுடன் சொன்னதினு—லதி
லென்னவரும் போத வாதித்தனே

கண்துயி லாய னுடன்தங்கையே—உந்தன்
கருணு கடாக்ஷ மதால்தீர்ப்பேன்.

போதவா தித்தன் மொழிந்திடவே—பரி
பூரணி மெத்த மனமகிழ்ந்து

நாதன் கயிலேயில் வீற்றிருக்குஞ்—சிவ
நாயகன் சொன்னதைக் கேளுங்கோடி.

மந்திரி போதவா தித்தனே—நானும்
வகையுடன் சொல்லுறேன் கேளுமிப்போ

தந்திர மாகவே ராசனமு—கேந்திரன்
தாரணி யின்னுளும் வாழ்ந்திருந்தான்;

தாயேநீ யென்று பணிந்திருந்தான்—நானும்
தாட்சி யில்லாமல் மகிழ்ந்திருந்தேன்

நீயென்று வந்தாயே போதவா—தித்தனே
நானென்று சொல்கிறேன் கேள்மகனே.

நாளேப்பொழு தஸ்த மானவுடன்—நல்ல
ஒருநாழி கழித்தபின் சென்றவுடன்

வேழைக் குரையாக பஞ்சணே—மெத்தைமேல்
வேறுன மனேயா ளுடன்படுக்கச்

சர்ப்பமொன்று வந்து தான்தீண்டும்—பின்னும்
சாதனே யாய்மறு தேசத்தானும்

கப்பமிடு முறையா கப்பொரி—யம்புக்
கையில்தீர நெஞ்சி லூடுருகச்

சம்பா வரிசிநஞ் சாகவரு—மதைச்
சாப்பிட்டால் பஞ்ச பூதம்போகும்

அன்பாக இவ்வதையைத் தீர்ப்பையே—யானல்
ஆளலாம் பூலோக மென்நாளும்.

என்றுமக மாயி தானுரைக்கப்—பொன்
ஈரடி தன்னைப் பணிந்தெழுந்து
நன்றுந்தன் பாதபங் கயமதனு—லதை
நானே விலக்குவே னென்றுசொல்லித்

தாளினைப் போற்றியே வந்திருந்தா—னிரவு
தாழ்ந்துமருண னுதையஞ் செய்தான்
காளிதான் சொன்ன படிக்கு—நடக்கவும்
காரண மாகத் திரிந்தாண்டி.

வந்தது தேசம் உடுவறையாய்ச்—சம்பா
வர்க்கம் அரிசிப் பணியாரம்
நந்து..............லவுமழ கேச—னிடத்திலே
சொந்தமாய்க் கொண்டுபோய் வைத்தார்கள்.

கண்டர சன்மகிழ்ந் திருக்க—அதைக்
காரணமாய்ப் போத வாதித்தனுமே
இன்றதி சயந்தா னிருக்குதையா—யென்று
மந்திரி சொல்ல ராசனுமே

காரண மேதுகாண் மந்திரியே—அதைக்
காட்டுங்கா ணென்றுதான் ராசனுமே
பார்மன்ன வன்விட்ட உடுகரை—நாளைப்
பார்க்கலா மென்றொரு பக்கம்வைத்தான்.

மந்திரி சொல்வது ராசனுந்தான்—வெகு
சிந்தையாய் மெத்த மனமகிழ்ந்து
எந்தவிதங் காணு மந்திரியே—யென்று
ஏகினர் போசன சாலையிலே

சாதம் அரிசிச் சமைத்திருக்க—அன்னந்
தான்பொசிக்கும் ராசன் வேளையிலே
வேதன் விதியை விலக்கவென்று—மந்திரி
வேணும் மூணுபிடி சாதமென்றான்.

அன்னமென்று மந்திரி தான்கேட்க—அழ
கேசனும் மூணு பிடிகொடுத்தான்
தின்னென்று ராசன் கொடுத்தவன்னத்தை—யொரு
சேலையில் வைத்து முடித்தாண்டி.

அன்று பகலோன் மறைந்திடவே—அர்த்த
ராத்திரி காளிதான் சொல்படிக்கிச்

சென்று அரண்மனை தான்புகுந்து—ராசன்
 தேவியுடன் நித்திரை செய்கையிலே

சர்ப்பம் வரக்கண்டு போதவா—இத்தனும்
 தன்கையின் மந்திர வாளதினல்

விற்பன முள்ளவன் போதவா—இத்தனும்
 வெட்டினன் ரெண்டு துண்டாக

வெட்டி விழுந்திடும் பாம்புடன்—ரெத்தம்
 மெல்லிநல்லாள் கொங்கை மீதில்விழப்

பட்டபா டுகளுக் கிப்படியோ—வென்று
 பார்த்து மனதுகள் புண்ணுகச்

சுண்டு விரல்நகத் தாலெடுத்து—விரல்
 துண்டா யிணக்கிமேல் கட்டிவைத்தான்

கண்ட தாரடா வென்றுரைத்தாள்—தேவி
 காரணன் போதவா இத்தனென்ருன்.

ராசனைத் தேவியுந் 'தானெழுப்பி—நல்ல
 தாச்சுதே போதவா இத்தனும்

காசுபொ ருத பையலுமென்—கொங்கையைக்
 கையினலே தொட்டா னென்றுரைத்தாள்.

தேவி யுரைத்த மொழிகேட்டு—ராசன்
 திடீரென்று தானு மெழுந்திருந்து

பாவிப்பயல் செய்த ஞாயத்துக்—கென்ன
 பாவனை செய்குவோ மென்றுசொல்லி

நிற்கிற போதுதான் ரெண்டாம்சாமம்—காவல்
 நீதன் போத விபூஷணனும்

பக்குவ மேது மறியாம—லப்போ
 பாரிசுத்தி வீதி தானும்வந்தான்.

வாரதைக் கண்டங்கே யாரடா—வென்று
 வழுத்தினன் ராசன் மகேசுவரனும்

வீராதி வீர னுரைத்திடவே—காவல்
 போதவி பூஷண னென்றுரைத்தான்.

பெத்தபிள் ளையிலு முற்றதுணை—யாகப்
 பேருலக் மெங்கு மறிந்திருக்கச்

சத்துரு செய்தானே உன்தமய—னர்த்த
 ராத்திரி போதவா இத்தனும்

சப்பிர கூடமஞ் சமீதினிலே—யென்
தாரமும் நானும் படுத்திருக்கத்

துர்ப்புத்தி யுள்ளவன் போதவா—இத்தனுமென்
தோகைய ரைத்தொட நீதமுண்டோ

என்று அரச னுரைத்திடவே—மனதி
லெண்ணியே போத விபூஷணனும்

நன்று நன்றென தய்யாவே—யென்று
நாயகன் பாதம் பணிந்துரைப்பான்.

கண்ணாரக் கண்டதுங் காதாரக்—கேட்டதுங்
கண்டுபோய் விண்டதும் பொய்யாமே

என்னாளும் பூலோகந் தன்னிலே—ராசாக்கள்
ஏதென்று தீர்க்க விளங்கவேணும்.

தீர்க்க விளங்காத காரியத்தால்—வந்த
தீவினை முன்னாள் நடந்தகதை

மார்க்கமுடன் சொல்லக் கேளுமையா—வென்று
மந்திரி சொல்ல மகிழ்ந்தாண்டி.

பாஞ்சால மென்றொரு தேசமையா—அந்தப்
பாரையு மாண்டா னொருவேடன்

வாஞ்சையா யாளு மிடத்திற்—பரதேசம்
மன்னனுக்குத் தாரஞ் சொல்லாமல்

பிள்ளையைப் போலவே வளர்த்தான்—வயிரவன்
பேரும் வனமிருக சிங்கனென்றும்

வெள்ளை நிறமுள்ள மிருக—சிங்கனை
வேடனுங் கூட்டி நடந்தானே.

கேத கரபுரி பட்டணத்திலே—அங்கே
கேசவ னென்றொரு செட்டியிடம்

சாதக மாயவன் வேடனும்போய்—மனந்
தாவி யவனுட னேதுரைப்பான்.

செட்டியாரே யெங்கள் ராசனுக்குத்—திரை
செல்லவே ணுமொரு ஆயிரம்பொன்

வட்டி கொடுத்துத் திருப்பும்—வரையினில்
வனமிருக சிங்கத்தை யீடாக

வைத்துக்கொள் ளும்மென்று சீட்டெழுதிக்—கையில்
வாங்கினன் ஆயிரம் பொன்தானும்

கையுக்குத் துணையான மிருகசிங்—கத்தையும்
கையிற்கொ டுத்தான் வணிகனிடம்

வாரும் வனமிருக சிங்கத்தை—வைத்து
வாங்கினன் செட்டி யிடம்பொன்னும்

சேரும் வரைக்கும் அவனிடத்திற்—செ[ா]ன்ன
சேதியைக் கேட்டிருந் தேவாழும்

என்று புலிவேடன் நாயிக்கிப்—புத்திசொல்லி
யின்பமாய்த் தன்னுட தேசமதில்

சென்று திரையைச் செலுத்திவிட்டுப்—பணம்
சேகரஞ் செய்திடு நாளையிலே

வேட ராசனுந் தானிருக்க—வன
மிருகசிங்க மவனிடந் தானிருந்தான்

பாடா விதியாக வினைகளெல்லாம்—வந்த
பாவகஞ் சொல்கிறேன் கேளுமையா.

கப்பல் வியாபாரஞ் செய்யவென்று—செட்டிக்
காரிய மாய்வன சிங்கமதே

முப்பழமுஞ் சோறும் உண்டுகொண்டு—வீட்டைச்
செப்பமுடன் காரு மென்றுரைத்தான்.

நல்லதென்று மிருக சிங்கன்சொல்லச்—செட்டி
நாயகன் வாரியில் தானேகக்

கள்ளத்தன மாகச் செட்டிபெண்—சாதியும்
கையிணக்கம் பின்னே செய்யலுற்றாள்.

சோரன் நிதமும் வருகிறது—மிவள்
சொந்தமாய்க் கூடி மருவுறதும்

வீரன் வனமிருக சிங்கமும்—நல்ல
வேளை வரட்டுமென் றேயிருந்து

வந்தொரு ராத்திரி வீட்டிற்—புகுந்தவன்
மன்னை தனிலவ னைப்பிடித்துச்

சந்துவேல் வேருய்ப் பிளந்தெறிய—அத்தைத்
தான்கண்டாள் செட்டி மனையாளும்

கையை நெறித்து அவனை—யெடுத்துப்
புழக்கடை தனிலாழக் குழிதோண்டி

அய்யோவென் றவனைத் தூக்கியெடுத்—துப்போய்
ஆழக் குழியிற் புதைத்தாளே.

வீட்டி லதிசயந் தானிருக்கக்—கடல்
மேவிய செட்டியுந் திரும்பிவரத்

தாட்டீக மாகவே வந்திருக்க—அப்போ
சந்தோஷ மாய்வன சிங்கமது

கட்டி வணிக னிடமோடும்—புழைக்
கடையி லோடிபின் னூளையிடும்

செட்டியி தேதென்று போகையிலே—முன்
செத்த பிணத்தை வெளியிழுக்க

மன்னை தனிலே கடித்ததுவும் – அவன்
மாண்டதுவும் பெண்டாட்டிச் சேர்ந்ததுவும்

அன்று யிதுமுதல் யென்னைச்சுகுணம்—பாராம
லாவி யில்லையென் றுரைத்ததுவும்

நாயு ரைத்த மொழிகேட்டுச்—செட்டியந்த
நாயகி தன்னை வரவழைத்து

வாயைக் கிழித்துத் துரத்திவிட்டு—அப்போ
வாரும் வனமிருக சிங்கமென்று

வேட னெழுதிக் கொடுத்த—முறியையும்
மெய்ப்புடன் செட்டியுந் தானெடுத்துச்

சோடச மாய்வன சிங்கங்—க்ழுத்திலே
சொந்தமுடன் போட்டுச் சொல்வாண்டி

எந்த னுக்குநீ செய்த—உபகாரம்
ஏழுசென் மத்துக்கும் நான்மறவேன்

சிந்தை மகிழ்ந்துமுன் தந்த—யிடத்திலே
சேரும் வனமிருக சிங்கமென்றான்.

ஆமென்று சொல்லி வனமிருக—சிங்கம்
அப்பரை[டி] யைவிட்டு நடந்ததுவே

நாமின்று செட்டிக்கு நாணயங்—கொண்டுபோய்
நாயைத் திருப்புவோ மென்றுசொல்லிக்

காட்டுக்குள் ளேவேடன் தான்வரவே—அத்தைக்
கண்டு வணிக னிடமோடும்

சீட்டுக் கழுத்திலே தான்போட்டு—எதிர்
சென்றுதான் வேடனைக் கண்டதுவே

வந்தவ னமிருக சிங்கத்தைத்—தானிது
வஞ்சனை செய்திப்ப வந்ததென்று

அந்தவி டத்திற் செடியிற்—கட்டியே
கழுத்தறுத்துப் போட்டு விடந்தாண்டிப்

பட்டணஞ் சென்று யிடைவழியிற்—செய்த
பாவனை செட்டி யிடம்புகலக்

கட்டி யழுது வணிக—னுரைத்ததைக்
காரண மாய்வினை வந்ததென்று

வேட னுடனே யிறந்தானே—செட்டி
கூடவும் உயிரை விடுத்தானே

தேடி யலைந்து மொழிகேட்டு—வேடன்
தேவியுங் கூட மடிந்தாளே.

இப்படி யல்லவோ யிறந்தார்கள்—முன்னே
யேதென்று தீர விசாரியாமல்

அப்படி யல்லவோ வந்து—முடியும்
என்னய்ய னேயென் றுரைத்தாண்டி.

போதவி பூஷணன் சொன்ன—கதையைப்
பொருத்தமுடன் ராசன் தான்கேட்டு

நீதி முறைசரி தானென்று—சொல்லியே
நெஞ்சில் நினைத்தப்போ மந்திரியென்றான்.

யுத்தியென்று சொல்லித் தான்போனு—னப்போ
போதவி யாகரன் பட்டணத்தைச்

சுத்தி வருகையில் ராசனைக்கண்—டங்கே
தோத்திரஞ் செய்தப்போ நின்றாண்டி.

நின்றவன் றன்னையுந் தான்பார்த்து—என்ன
நீதங்காணும் போத வியாகரனே

மண்டபந் தன்னிலே சப்பிரகூ—டத்தினில்
மங்கை யுடனே படுத்திருக்க

நித்திரை சோதித்து அர்த்தராத்திரி—வேளையில்
பெற்றதா யென்று நினையாமல்

கறததத் துரோகி போதவா—தித்தனென்
காரிகை யைத்தொட நீதியுண்டோ.

என்னடா போத வியாகரனே—யென்று
சொன்னதெல்லா மந்திரி தான்கேட்டு

மன்னவன் பாத மடிதொழுது—மூன்று
மந்திரி சொல்லப் புகழ்ந்தாண்டி.

வாரு மையாஅழ கேந்திரனே—யிந்த
வையகம் ஆளும் மனுவேந்தே

பாருல கில்வரும் ஞாயங்க—ளேதும்
பராபர மாக விளங்கவேணும்.

ஏது பராபரம் செய்யாமல்—அதில்
இன்ன படியென் றறியாமல்

சூதுமுன் னாலே நடந்தகதை—யொன்று
சொல்லுறேன் கேளென் றுரைத்தாண்டி.

சந்திர கிரியொரு தேசமையா—அந்தத்
தாரணி யிலொரு வேதியனும்

மந்திர வேத முறையறிந்து—ஒரு
மைந்தரில் லாத படியாலே

புத்திர வாஞ்சைப் பெரிதாகிக்—கீரிப்
பிள்ளையைத் தானீன்ற பிள்ளையைப்போல்

எத்தேச காலமும் அய்யருட—தேவி
யேந்தி யிருகையால் தான்வளர்த்தாள்.

கஞ்ச மலரோன் கிருபையினால்—கெர்ப்பங்
காரிழை முன்னூறு நாள்சுமந்து

மஞ்சன் பிறந்து வளர்ந்திடவே—பெற்ற
மாதாவும் மெத்த மகிழ்ந்திடவே

தொட்டிலிற் பிள்ளைப் படுத்திருக்கக்—கீரியும்
பத்திர மாய்ப்பார்த் திருக்கவேதான்

போட்டி யெடுத்து அரைக்கீரைக்—கொய்யவே
போயினாள் கொல்லைக் கிணத்தருகே

கொல்லைதனி லம்மாள் தானிருக்கக்—கீரிப்
பிள்ளையுந் தொட்டி லிடமிருக்கத்

தொல்லைவினை யாலே வீடெல்லாம்—வந்த
துயரத்தைக் கேளுங்கா ணய்யாவே.

கம்பீர மாய்ப்பிள்ளைத் தானுறங்க—அப்போ
கேதுவும் தொட்டிலின் மீதிறங்கத்

தம்பியைத் தீண்ட வருகுதென்று—கீரித்
தானது பாய்ந்து கடித்ததுவே

பாம்புக்கடி பட்ட துக்காகப்—பெற்ற
பாவையி டத்தி லதுபோகச்

சாம்பலுடன் ரெத்தமா யிருக்குதென்று—தன்
பிள்ளையைக் கொன்று வந்ததென்று

முன்னும்பின் னென்று மறியாம—லிவள்
மூர்க்கமா யாதொன்றும் பார்க்காமல்

பன்னறுவாள் கையில் தானெடுத்துக்—கீரி
தன்னைப் பிடித்துக் கழுத்தறுத்தாள்.

கீரி தன்னையும் கழுத்தறுத்து—மந்தக்
கேதகை யாகிய மாபாவி

மாறி யழுது புரண்டுருண்டு—வீட்டு
வாசலிலே வந்து பார்க்கையிலே

சர்ப்ப மிறந்து கிடக்கிறதும்—பிள்ளை
தானிருந் துவிளை யாடுறதும்

யிப்படி யாயிப் பழிவந்ததென்—றந்த
ஏந்திழை பிள்ளை யுடனிறந்தாள்.

வேதியனும் வெளியிற் போனவனும்—வெகு
மெய்ப்புடனே யித்தைத் தான்பார்த்து

ஆதி முடிகளி லிப்படியோ—வென்று
அய்யனுங் கூட யிறந்தானே.

இந்தப் படிக்கு இறந்தார்கள்—முன்னே
யேது பராபரஞ் செய்யாமல்

அந்தப் படிக்கல்லோ வந்து—முடியும்
என்னய்ய னேயென் றுரைத்தாண்டி.

மூணுஞ்சா மந்தனில் போதவியா—கரனும்
முத்தமிழ் போல்கதை சொல்லிடவே

ஆனு லறிபோ வென்று—ரைத்திட
அப்பவே போதசந் திரனும்வந்தான்.

வந்தவன் ராசனைக் கண்டு—வணங்கிட
வாருங்காண் போத சந்திரனே

அந்தப் புரத்திலே போதவரா—இத்தன்
வந்தவகுணஞ் செய்ததைக் கேட்டாயே

மாதுடன் பஞ்சணை மெத்தையின்மேல்—சப்பிர
மஞ்சத்தில் நானும் படுத்திருக்கச்

சூதுடன் ராத்திரி வந்தவ—னென்னுட
தோகைய ரைத்தொட நீதமுண்டோ?

மந்திரி தன்னுடன் தானுரைக்க—வந்து
மன்னவன் பாதம் அடிதொழுது

செந்திரு மேவிய திண்புயனே—செக
தீச்வர னேஅழ கேசுவரனே

பொல்லாத வன்போத வாதித்த—னென்று
பிறந்ததோ தங்கள் திருவுளத்தில்

உள்ளதோ வொன்றறிந் தாலும்—பின்னும்
ஒன்றுபத் தாக விளங்கவேணும்.

சொன்ன மொழியைநான் கேட்டாலும்—வந்த
துன்ப மொருகதை சொல்லுகிறேன்.

மிதிலை யென்றொரு தேசமையா—கண்ணு
மில்லாத வன்பிற விக்குருடன்

கதலி போலவன் தேவியுட—னந்தக்
காசினியை நோக்கித் தானடந்தான்.

பாதி வழியிலே வந்திருக்க—ஒரு
பாதகன் அவ்வழி யால்நடக்கக்

கோதை யிவளாசை கொண்டு—பிறவிக்
குருடனை விட்டு நடந்தனளே.

பாவிப் பயலே வந்திடுங்—காரியம்
பகருவேன் கேளுங்கா ணய்யாவே !

காவேரிப் பட்டண மீதி—ருந்து
கலிங்கச் செட்டியவன் தேவியுடன்

கோபமாய் மாமனுர் வீட்டி—லிருந்து
குருட னிருக்கும் வழியில்வந்தான்.

வந்த வணிகன் குருடன்—புலம்பிய
வார்த்தையைக் கேட்டவன் தானுரைப்பான்

பந்துமுலை யாளென் தேவியுட—னிந்தப்
பாதை வழியாக வந்திருந்தோம்.

வெள்ளாழ னென்றொரு பாவிவந்தான்—எந்தன்
மெல்லியைக் கூடவே தான்புணர்ந்தான்

உல்லாச மாக நடந்தார்கள்—நானும்
ஒண்டியாய் ஆறுநாள் பட்டினியாய்

நின்று தவிக்கிறேன் காட்டுக்குள்ளே—யுங்கள்
வசமா யென்னையுந் தான்கூட்டிச்

சென்று ஒருநகர் மீதில்விட்டால்—உங்கள்
செனமமு மென்றைக்கும் பலனுகும்.

அந்தகன் சொன்ன மொழிகேட்டுச்—செட்டி
அன்னம் வயிறுரொம்பத் தான்போட்டுக்

கொந்து முலையாளைக் கோல்கொண்டு—பின்னாலே
கூட்டிவா வென்றுரை செய்தானே.

கூட்டிவா வென்றுரை செய்திடவே—அந்தக்
கோதையாள் நாயக னைப்பார்த்து

காட்டினி லிருக்குங் குருடனைக்—கூட்டிநான்
காசினியிற் போக ஞாயமில்லை

நாயகி சொன்னது கேளாமல்—செட்டி
நன்மையுண் டென்னவே தான்நினைந்து

தாயக மாகவே குருடனுந்—தேவியும்
தானும் வ்ழியில் நடந்தார்கள்.

சிங்கள தேசத்திற் பண்பா—யிருந்தொரு
செட்டியார் வீட்டில் தானிருந்து

திங்க ளுதிக்கச் சமையல்பண்ணி—யவர்
செங்கதி ரோனு முதித்திடவே

மூவருங் கூடி விசைய—நகரமுந்
தாவியே பாதை வழிநடக்கக்

கேள்வியிவ் வூரிலே யில்லையோர்வென்—றந்தப்
பாவிக் குருட னுரைத்தாண்டி.

பாவிக் குருட னுரைத்திடவே—அந்தப்
பட்டண மீதிற் பலசனங்கள்

கூவி யழுத குருடனைச்—செட்டியைக்
கோதையை மூவ ரையும்பார்த்து

ஏது அழுதது வென்றுரைக்க—அப்போ
தீது நினைந்து குருடனுமே

மாதுடன் நானும் வருகையிலே—செட்டி
மையல்செய்து பெண்ணைத் தான்கூட்டி

என்னைவிட்டுப் போரா னென்றுரைக்கக்—கூடி
யேகினூர் இராச னிடந்தனிலே

கண்ணுக் கெட்டான் சொல்லைத்தான்—கேட்டந்தக்
கற்பனை ராசன் அறியாமல்

செட்டியை வெட்ட உரைத்தாண்டி—பெண்ணே
கட்டியே கண்ணும் பரையடைத்தார்.

மட்டிக் குருடன் ஒத்தையிலே—பின்னும்
வார மனிதர் தெரியாமல்

காட்டுக்குள் ளேசெட்டி வந்ததுவும்—தன்னைக்
காப்பர்த்தி யன்னங் கொடுத்ததுவும்

நாட்டுக்குள் ளேகொண்டு வந்ததுவும்—செட்டி
நாயகிப் பெண்ணு ளென்றதுவும்

நீதிகேட்ட ராசன் கேட்டதுவும்—என்ன
நீதி செட்டிவெட்டுப் பட்டதுவும்

சோதி முகத்தாளை நம்மிடத்தில்—விடச்
சொல்லாமல் கண்ணும் பரையடைத்தான்.

பட்டினி யாறுநாள் காட்டுக்குள்ளே—பசி
யாற்றிய லட்சுமி யாள்தனக்குச்

செட்டிக்கி நான்செய்த துரோகத்தைத்—தா
னென்றவன் தானும் புலம்பலுற்றான்.

தூதுவ ரோடிக் குருட—னுரைத்தது
சொல்லவே ராசனுந் தான்கேட்டு

தீதுவினை செய்தோ மென்றுசொல்லி—ராசன்
செத்தான் குருடன் றனைவதைத்து

முன்னாலே செத்த தனேகமையா—வதை
யென்னாலே சொல்லி முடியாது

கண்ணாலே யாதொன் றறிந்தாலு—மதைக்
கரதல மாக விளங்கவேணும்.

மந்திரி போத சந்திரனுங்—கதை
மார்க்கமுடன் சொல்லத் தான்கேட்டு

சந்திரன் போய்ப்பக லோனுதித்தான்—ராசன்
தானங்கள் செய்து கொலுவில்வந்தார்.

ஆதிநாள் மந்திரி மார்களை—யெல்லாம்
அழைத்து வரச்சொல்லித் தானிருந்து

சோதி முகமுள்ள ராசனமு—கேசன்
சொல்லுகி றான்கதை கேளுங்கடி.

ஆவி யுயிரும்போல் தானிருக்க—என்
னமைச்சர் செய்ததைக் கேட்டீர்களோ?

தேவி யுடன் நான் பஞ்சணை—மெத்தைமேல்
சிங்கார மாகப் படுத்திருக்கப்

போதவா தித்தனும் வந்தானும்—எந்தன்
பொற்கொடியாள் கொங்கை தொட்டானும்

கோபம் பதறி யாரென்று—கேட்கப்
போதவா தித்தனு மென்றானும்

இப்படியாக் கொற்ற போதவா—தித்தனை
என்னசித்தி ராக்கினைச் செய்யறது ?

செப்புங்கோள் மந்திரி மார்களே—யென்
றளகேச னுரைக்க அனைவோரும்

போதவா தித்தனைத் தர்னழைத்து—ராசன்
போதனை யெல்லா மவர்க்குரைத்து

நீதி முறையாய் நடந்தாயே—வந்த
நிந்தனை யென்ன உரையுமென்றார்.

மந்திரி மார்க ளுரைத்திடவே—போத
வாதித்தன் முன்பின் நடந்ததெல்லாம்

தந்திர மாக உரைத்திடவே—அந்தத்
தாரணை கேட்டு அனைவோரும்

பூருவ மாகிய மந்திரியில்—மகா
புண்ணிய னும்மனு நீதியுள்ளான்

பாருல காளழ கேசன்முகந்—தன்னைப்
பார்த்துமனு நீதி சொல்வாண்டி.

செம்மையாய் நீயு முரைத்தீரே—யெங்கள்
சித்தத்தைப் போலே நினைந்தீரே

நன்மைசெய்யத் தின்மை யானகதை—யொன்று
நானொன்று சொல்லுறேன் கேளுமென்றான்.

கோசலை யென்றொரு தேசமையா—அதில்
கோவிந்த னென்றொரு வேதியனும்

மாசில் லாததிரு மேனியனும்—அந்த
மாநக ரில்நெடு நாள்முதலாய்

தேசியென்று பேரு தானெடுத்து—அந்தத்
தேசத்தில் பிச்சைகள் தானெடுத்து

ஆதி யுடனே பிழைத்து—வருகையில்
அம்மன்கிளி யொன்று தான்வளர்த்தாள்,

இள்ளை யெனுங்கிளி தான்வளர்த்தா—ளவள்
கெர்ப்பமில் லாமல் மலடியினுல்

பிள்ளையைப் போலதைத் தான்வளர்த்தா—ளவள்
பேரில் லாத மலடியினுல்.

பேசிய பச்சைக் கிளிதானும்—பெற்ற
தாயிவள் என்றுமே தான்னினைந்து

பாச முடனவள் வீட்டுக்குள்ளே—பக
லோனுடன் ஆசைக்கி வந்ததுவே

பக்ஷியுடன் கூடி யனேகங்—கிளிகள்
பாதையி லாகாச மேபறக்கக்

கெற்சித மாயிது கூடப்—பறந்து
கேட்டுது நீரெங்கே போறீரென்று

எங்கேபேர் றீரென்று கிளிகேட்க—முன்
னேகிய பச்சைக் கிளிகளெல்லாம்

மங்கை யெனுங்கடல் மீதிருக்கும்—நல்ல
மாங்கனிக்குப் போருே மென்றனவே.

வாரிக் கனிகள் பொசிப்பானே—யிந்த
வையகத் தில்கனி தானிருக்கப்

பாரில் விருத்தர்கள் தான்பொசித்தால்—பதி
னுறுள்ள திரேகம் பெறுவார்கள்

என்று கிளிக ளுரைத்திடவே—கூடி
யேகி யிதுவும் பறந்ததுவே

சென்று கிளிக ளதுபொசிக்க—யிது
தின்னுமல் ஒருகனி தான்பறித்து

அன்னை பிதாவும் விருத்தரல்லோ—அவர்
தான்பொசித் தால்பதி னுருவர்

யென்றைக்கும் நம்மையுங் காத்திடுவார்—யென்று
யேகிக்கிளி வீட்டில் வந்ததுவே.

வீட்டில் கிளிகள் கனியைக்—கொண்டுவர
வேதியன் கண்டு மனமகிழ்ந்து

தாட்டீக மாகக் கிளியுரைக்க—முன்னே
தாரணை யெல்லா மறிந்ததுவே.

தாரணை யெல்லாம் கிளியுரைக்கக்—கனி
தாவென்று வேதியன் ருன்வாங்கி

பாருல காளும் அரச—னிடத்தில்
பார்ப்பானுங் கொண்டுபோய் வைத்தாண்டி.

இராசன் கனியையுந் தான்பார்த்து—மறையோன்
ஈன்றதை யெல்லாந் தான்கேட்டுப்

போசன் மனது மிகமகிழ்ந்து—இந்தப்
பூமியுள் ளோர்கள் பிழைக்கவென்று

ஆவ லுடன்மர மாக்கிவைத்து—அது
ஆகாச மட்டும் வளர்ந்தவே

காவலுடன் கட்டாய்த் தான்பார்த்து—நித்தம்
காத்து வருகின்ற நாளையிலே

வேதியன் வீட்டின் கிழிருக்க—மரம்
வேந்தனிட மாக வேயிருக்க,

பாதிமதி சூடும் நாத—னருளால்
பழவினை மூண்டதைக் கேளுமையா.

மாவு மொருகனி தான்பழுக்க—ராகு
வானது மீதில் படுத்திருக்க

....
பாம்புவி டங்கழைக் கனிமீதில்

.... தோன்றிட ராசன்—அறியாமல்
.... றுகொற்றவன் ராச னுரைத்தாண்டி.

.... தொல்லுல கெல்லாரு—பார்க்கவற்
................மாங்கனியைத் தின்னுமென் றுரைத்தார்

.... உயிர்வாங்கி எமலோகந் தான்போகப்—பாவியை
.... யிப்பவே கொண்டுவா வென்றுரைத்தான்.

.... ன்றன்னை யுன்கோத்திர வீரமா—மானதினால்
.... ரல்லிஒத்தைக் கண்ணைப் பிடுங்கியே
[விட்டானே.

.... துவலு வேகமாய் வீட்டுக்குத்—தானடந்து
....

...............சாதனை யெல்லாம்நீ செய்ததென்று—கிளி
தன்னைப் பிடித்துக் கழுத்தறுத்தான்.

கொற்றவ னும்பின் னறிசெயாமல்—வேத
கோவிந்த னுடமனம் மாறாமல்

சித்தகன் போலவே செ(க)த்தார்க—ளானல்
தீவினை வந்ததைக் கேளுமையா.

பட்டணந் தன்னிலே வீற்றிருக்கும்—பல
சாதியி லேயொரு வண்ணாத்தி

கட்டி யுண்டவள் மாமி—மருமகள்
கையிணக்கஞ் செய்து கொண்டார்கள்.

மாமி மருமகள் மேல்பகைத்து—நஞ்சு
மாமரம் தன்னில் பழமெடுத்துக்

காமி யகளும் பொசிக்கப்—பதினாறு
காரிமை பேர்லே யிருந்தாளே.

ஆறுபத் துவய துள்ளவள்—மாங்கனி
யாலே வயது பதினாறாய்

வேறுபட்டு ரூப மானதைக்—கண்டவள்
வேகமாய் மாமரங் கீழிருந்தாள்.

ராம னருளா லிவளிருக்க—அப்போ
மாமியைத் தேடி மருமகளும்

கோபமா யென்றவள் நஞ்சு—மாங்கனி
கொன்றுதோ வென்றிவள் கிட்டவந்தாள்.

என்னுடன் மாமியார் சண்டையிட்டே—வர
யிவ்வழிக் காணியோ வென்றுரைத்தாள்

சொன்ன மருமகள் தன்னைக்காட்டிக்—கனி
தோரணை யெல்லாம் நாமுரைக்காம்

உந்தனுடன் சண்டை யிட்டதுவும்—என்
னுயிர்விடு வேனென்று வந்ததுவும்

இந்தமாங் கனியைத் தின்றதினால்—இள
வயசா யிப்பக் கண்டதுவே

வார்த்தைகள் சொல்லியே மாமியைக்—கூட்டியே
வாவென்று வீட்டினில் கணவனுடன்

சாற்றினா ளிந்த நடத்தையும்—யோகமுந்
தானறிந்து ராசன் கேட்டதுவும்

கேட்டுவண் ணாத்தியைக் கூட்டிவந்து—ராசன்
கிட்ட நிறுத்தி யுரையுமென்றான்.

நாட்டுக் காகாம லிருக்குதையா—நஞ்சு
மாங்கனி யொன்று தானெடுத்து

யென்னை மருமகள் செய்ததுக்—காக
யிறந்துநாம் போவோமென் றேநினைந்து

தின்னப் பழைய நிறம்போய்—வசீகரத்
திரேகமு மாச்சுதென் றேயுரைத்தாள்.

மாங்கனி தின்றவண் ணுத்திசொல—ராசன்
மாங்கனி ரெண்டு கொண்டுவந்து

சாங்கள முள்ளந் தின்றதினல்—முன்பு
சடலமும் போய்ப்பதி னுறுவரக்

கண்டு அரசன் மகிழ்ந்துகொண்டு—முன்
கண்ணே கொடுத்தோம் மறையோனே

சென்று கொண்டு வரச்சொல்லியே—ராசனும்
செப்பினுர் வேதி யணப்பார்த்து

பார்த்துச் செய்யாத முறையாலே—வந்த
பாவம் பெரியோர் மனம்பொறுத்துச்

சேர்த்துக்கொள் வோமென்று தானு—ரைத்து
வெகுபொன் னவர்க்குத் தான்கொடுத்தான்.

வேதியன் செம்பொன் தான்வாங்கி—யவன்
வீட்டினில் வந்து மனையாளுடன்

பர்தி மதியான் செயலல்லவோ—கிளி
பாவம் நமக்குப் பலித்ததடி

யென்று மறையோ னிருந்தானே—யதைக்
கண்டு மனையாளுந் தானிருந்தாள்

நன்றுதா னீதென்று சொல்லியே—யந்த
ராசனுங் கூடவே தானிருந்தான்.

ராச னிருந்திடத் தேவியுடன்—துணை
யாகிய பேர்க ளனேகரெல்லாம்

போசனுக் குமுன்னு ளிறக்க—வுயிர்
போமென்றே விட்டா ரனேகரையா

பச்சைக்கிளி நன்மை செய்திடவே—நல்ல
பாம்பாலே தீமை விளைந்திடவே

வச்சுப்பின் னேயறி யாமல்செய்த—பழி
வாதைபோலே வந்து முடிந்துவிடும்

என்று மனுநீதி மந்திரி—சொல்லவே
யின்பமாய் ராசன்ழ கேசுவரனும்

நன்றுதா னென்று சபைதனிலே—நாலு
மந்திரி மாரையுந் தானழைத்து

கோரத் தனஞ்செய்த போதவா—இத்தனைச்
சொல்லுவான் ராசனு மழகேசனும்

கோரத் தனஞ்செய்த ஞாயங்க—ளேதென்று
கொற்றவன் சொல்ல அடிபணிந்து

பாரீர் பசித்தார் முகம்பார்த்துப்—பசி
யாத்த பழிவந்த தென்றகதை

வீரத்துடன் கேளு மென்றுசொல்லிப்—போத
வாதித்த னுங்கதை சொல்வாண்டி.

தாப முடன்விசை யாபுரிப்—பட்டணம்
தானிருக் குமொரு வேதியனும்

பாபமொ ழிக்கவே காவேரியில்—ஸ்நானமும்
பண்ணுவோ மென்று மனமகிழ்ந்து

ஆட்சியி டத்திலே சொல்லிக்—கொண்டு
அப்பாதையும் விட்டுத் தானடந்து

தாட்சி யில்லாமல் நடந்தாண்டிக்—கட்டுச்
சாதமும் தோள்மீதில் தான்போட்டு

பாய்ச்சலூர்ப் பட்டணம் போய்ச்சேர்ந்து—வட
பத்திர காளிதன் கோவிலிலே

ஆச்சி யிருக்கு மந்தக்—கரையில்
வடபால் விருட்சத்தின் கீழ்ப்பால்

வேதிய னுஞ்சுமை தானிறக்கி—நதி
மீதினில் ஸ்நானங்கள் தானுடிச்

சாதம் பொசிக்க வருகையிலே—யொரு
சர்ப்பமே வந்ததைக் கேளுமையா.

செழுமயி லாடு மதுரைப்—பட்டணம்
தேயத் திருந்தொரு வேதியனும்

யேழுவய துள்ள மாமறை—யோனும்
யேகியே ஆல மரத்தடியில்

வந்தவன் ஆல மரத்தின்கீழே—அன்ன
மயக்க மாகவே தான்படுத்தான்

இந்தப் பிராமணன் யென்னவென்ருன்—அன்ன
மில்லாமல் மயக்க மென்றுரைத்தான்.

அன்ன மயக்கமென் றேயுரைக்கப்—பசி
யாகவே சாதந் தனையவிழ்த்து

உண்டுபெர் சித்து வருவோமென்றே—அய்யர்
தண்ணீர்க் கரையின் அருகேபோய்

அன்னமும் அய்யன் பொசித்திடவே—வந்த
அய்யனும் ஆலில் படுத்திடவே

ஒன்றுக்கு மொன்று தெரியாமல்—வந்த
ஊழி வினைகளைக் கேளுமையா.

காக முடன்கெரு டாழ்வாரும்—ஒரு
சர்ப்பத்தைக் காலில் பிடித்துவர

வேக முடன்மரம் மேலேவைத்துக்—கொத்தி
வேதனையால் நஞ்சு கக்கிவிழச்

சர்ப்பமது நஞ்சு கக்கிவிழக்—கட்டுச்
சாதத்தின் மேலே விழுந்திடவே

உற்பன மையன் அறியாமல்—சாதம்
உண்ட மறையோனைத் தானெழுப்பிக்

கையிலே சாதத்தைத் தான்போட—அந்த
ஐயனும் வாங்கிவர்ய் வைத்திடவே

மெய்யெலாம் நஞ்சு பறந்திடவே—உயிர்
மேவியே வானிடஞ் சேர்ந்திடவே

பாம்பு விஷமென் றறியாமல்—அவன்
பாய்ச்சலூர்ப் பட்டணத் தாரிடம்போய்

வீம்பு பெருகின மறையோரிடத்தில்—அவன்
விண்ணப்பஞ் செய்ததைக் கேளுமையா.

வயது சென்ற பிராமணனும்—அன்ன
மயக்க மாகவே படுத்திருந்தான்

தயிருவிட்ட கட்டுச் சாதத்தைப்—போட்டேன்
தான்பொசித்து விக்கித் தானிறந்தான்

நல்லடக்கஞ் செய்ய வேணுமென்றான்—அந்த
நாட்டினி லுள்ள மறையோர்கள்

எல்லோரும் மரத்தின் கீழே—வந்து
இறந்து கிடக்கிற வேதியனை

பார்த்திவன் கொன்ற வன்முதலே—......
பழிசெய்தா னென்றவ னைப்பிடித்துச்

சேர்த்து வடபத்திர காளிதன்—கோவில்
சொல்லென் றவனை யடைத்தார்கள்,

பத்திர காளிதன் கோவிலிலே—அந்தப்
பார்ப்பானும் ஆறுநாள் பட்டினியாய்
வித்தார மாகவே பத்துக்—கவியது
விளம்பினன் பத்திர காளிதன்மேல்.

பார்ப்பான் கவிபடித் திடவே—யந்தப்
பாய்ச்சலூர்ப் பட்டணம் வெந்திடவே
காப்பா யிருக்கிற வடபத்திர—காளிதன்
சன்னிதி வேதியன் பிள்ளையின்மேல்

ஆவேச மாகவே வந்துசொல்லு—மிவன்
ஆலம ரத்தின்கீழ் வந்ததுவும்
தாவியே கருடன் வந்ததுவும்—நல்ல
சாதந் தனில்விடம் வந்ததுவும்

பத்திர காளி யுரைத்திடவே—அந்தப்
பாய்ச்சலூர்ப் பார்ப்பா ரனைவோரும்
சித்திர மாகப் பிராமணன்—காலில்
தெண்டம்பணிந்து அனுப்பி வைத்தார்.

பசித்தார் முகத்தைத் தான்பார்த்துப்—பசி
யாத்த பழிவந்த தென்றகதை
நீசத்தா ரென்றொரு வருக்குமுண்டோ—வென்று
நேசமா மிப்போத வாதித்தனுமே

எந்தன் தலையில் விதித்ததையா—வென்
றெழுந்தா னப்போத வாதித்தனுமே
சந்தைக் கடையிலே கன்னமிட்ட—கள்ள
வண்ட னென்றொரு கள்ளனையும்

கூட்டி வரச்சொல்லித் தான்நிறுத்தி—முன்னங்
கோவில் முடித்திட்ட சாதந்தன்னை
ஊட்டி யவனும் பொசிக்கவிஷ—மேறி
யொன்றுஞ் சொல்லாமல் மடிந்தாண்டி.

பின்னை யொருத்தனைக் கூட்டி—வந்து
பொரியம்பைத் துறக்க அவனுஞ்சாக
அன்னை படுத்திடும் பஞ்சணை—மெத்தைமேல்
ஆங்கார மாய்ப்போத வாதித்தனும்

பள்ளியறைக் கட்டில் மேல்போட்ட—தந்தப்
பாம்பையு மஞ்சுண்டு விரல்தனையும்

அள்ளிவந்து ராசன் முன்னேவைத்து—அந்த
அத்தாட்சி யெல்லாம் காண்பிச்சு,

பார்த்து அரசன் மகிழ்ந்திருக்க—முன்னால்
பாவனை யெல்லாம் பணிந்துரைப்பான்.

நேத்து ராத்திரியில் பட்டணஞ்—சுத்தியே
நேசத் துடனேநான் போகையிலே

பத்திர காளி யழுததுவும்—அவள்
பாதம் பணிந்துநான் கேட்டதுவும்

யிந்தப் படியெல்லாம் வேறொரு—துர்ப்புத்தி
யேதொன்றும் நானும் அறிந்ததில்லை

அந்தப் படியெல்லாம் தான்கேட்டு—அழ
கேந்திர னும்மன மகிழ்ந்திருந்து

பெண்ணாய்ப் பிறந்தவள் பேச்சைக்கேட்டு—நானும்
பேதக மாக நினைந்தேனே

சின்னப் படுத்த யிருந்தோமே—யென்று
செப்புவான் ராச னழகேந்திரன்

ஆழி சூழ்ந்த புவியிற்குள்ளே—ரட்சித்
தாரையும் பட்சித்தா ரன்னாளில்

கேளுங்கோள் மந்திரி மார்களென்றே—அழ
கேந்திரன் சொல்ல அனைவருமே

காவேரி யென்றொரு பட்டணமாம்—அந்தக்
காசினி யிலொரு மாமறையோர்

தேவாதி தேவன் பிரமன்—செயலால்
செய்தா னவனுக்கு ஆறுபிள்ளை

புத்திரன் ஆறு பிறந்திடவே—அந்தப்
பெண்ணாள் மரண மடைந்திடவே

சித்தங் கலங்கியே வேதியனும்—அந்தத்
தேசத்தில் பிச்சைகள் தானெடுத்துப்

பிள்ளைக ளாறையும் காப்பாற்றி—அந்தப்
பிள்ளைகள் மெத்த மனந்தேறி

வல்லமை யாக வருகையிலே—வினை
வந்தவகை கேளும் மந்திரியே.

பட்டணத்தில் பிச்சை யெடுக்காமல்—நிதம்
பாலை வனத்திலே தானேகிச்

சட்டமுடன் மூங்கி லரிசியைக்—கூட்டியே
தானெடுத்து வீட்டில் கொண்டுவந்து

தன்கையி னாலே சமைத்துக்—குழந்தைக்குச்
சாப்பிடப் பண்ணி யவன்போசிப்பான்

எங்கே வெளியவன் போனாலும்—பிள்ளைக
ளேங்கியே பார்த்தங்கே தானிருக்கும்.

பங்குனி மாச மகோரத்திலே—அனல்
பத்தியே மூங்கிலும் வேகையிலே

செங்கனி போலவே பார்ப்பானது—...........
தீப்பிடித்து மூங்கில் தள்ளாடிப்

பொட்டெனக் கம்பையி னால்தாக்கிக்—கீழே
போட்டான் குளிர்ந்த மண்மேலே.

பாம்பையும் பார்ப்பானும் ரட்சிக்கவே—நல்ல
பாம்பும் அவனை வழிமறித்து

வீம்பாகப் போகிற மறையவனே—பசி
வேகம் கோரமா யிருக்குதென்று

முன்னேகட் டிக்கொண்டு பாம்புசொல்ல—மறை
முக்கணன் றன்செய லென்றுசொல்லி

அன்னையில் லாத குழந்தைக்கு—வேறொரு
ஆதார மில்லையென் றேநினைந்து

நிற்கிற வேதி யனைப்பார்த்து—வெகு
நேசமாய் நல்லபாம் பானதுவும்

பக்குவ மேது நினைக்கிறாய்—வெகு
பசியாகுதே வேதியா வென்றுரைக்க,

பாம்பு உரைத்த மொழிகேட்—டப்போது
பார்ப்பானும் மெத்த மனங்கலங்கி

வீம்பு ரைத்திடும் நாகேந்திரா—ஒரு
விண்ணப்பஞ் சொல்கிறேன் கேளுமையா

புத்திர ராறு மெனக்குண்டு—அதைப்
பெற்றவள் யமனிடத் தில்சென்றாள்

செத்ததினால் மூங்கி லரிசியினா—லவர்
சீவனைக் காப்பாற்றி நானுஞ்சென்று

அன்னஞ் சமைத்துக் கொடுப்பே—னையா
யாசையினா லொன்று வேறுமில்லை

பின்னை யெனக்கொன்று மில்லையையா—வென்று
பேதை மறையோ னுரைத்திடவே
சர்ப்பமுங் கேட்டு மனமகிழ்ந்து—மறையோ
னங்கையில் நாகமாணிக் கந்தான்கொடுத்துக்
கற்ப காலமுந் தான்பொசிக்கப்—பிள்ளைக்
கையிற் கொடுத்து வாவெனவே
சத்தியம் பண்ணியே சர்ப்ப—ராசனிடந்
தானடந்து பிள்ளைக் கையினிடஞ்
சுத்தியே வந்து யேதென்று—கேட்கச்
சொல்லு வானும் வேதியனும்
மூங்கில் வனத்தில்நான் சென்றதுவும்—சர்ப்ப
முன்னு லேவந் துதித்ததுவும்
நீங்கள் கட்டுமென் றதுவே—மணி
நீலரத் தினங்கையி லீன்றதுவும்
என்று ரைத்து மறையோனு—மவன்
ஏகியே சர்ப்ப மிடத்தில்வந்தான்
நின்றதென்னைப் பொசியு மையாவென்று—வெகு
நேசமாய் வேதியன் தானுரைக்கப்
பார்த்து மறையோனை நாகேந்திரன்—இந்தப்
பாலை வனத்தில் மடியாமல்
காத்துரட் சித்த மறையோனைக்—கொல்லக்
கர்மம் நினைந்தோமே யென்றுசொல்லிச்
சீவனம் மறையவன் கையிற்கொடுத்—தங்கே
செத்தது நல்லபாம் பானதுவும்
பாவம் நமக்குப் பலித்ததென்று—பார்ப்பான்
பாதை நடந்து மனையில்வந்து
பிள்ளைகள் கையிலே தான்கொடுத்து—ஒன்றும்
பேசாமல் வேதியன் தானிருந்தான்.
வல்லமை செய்த தறியாமல்—அங்கே
மாண்டது வேதியன் றன்னுடனே
சொற்படி பெண்பிள்ளைச் சொற்கேட்டு—வெகு
தோஷம் மனதில் நினைந்தோமே
விற்படி மாயன் கிருபையினு—லப்போ
வேந்தனு மெத்த மனமகிழ்ந்து

மந்திரி நாலுபே ரையுமழைத்து—வெகு
வார்த்தை வணக்கமாய்த் தானுரைத்துத்

தந்திர மாகப் பணிந்திறைஞ்சி—வெகு
தானங்கள் சொர்ணங்கள் தூவிவற்றச்

சிம்மா சனத்திலே தானும்வைத்து—வெகு
செம்பொன் னவர்க்கு வரிசைதந்து

நம்மாலே வந்த பிழைகளெல்லாம்—குல
நாதர்பொறுத் தருள வென்றுசொல்லிக்

கன்னிகா தான மநேகஞ்செய்தார்—கோவில்
கட்டியே குளங்களும் வெட்டிவைத்தார்

வன்ன மரங்க ளநேகம்வைத்தா—ரந்த
மானில மெங்கும் புகழ்வைத்தார்.

ஆவியொன்றுங் கூடு ரெண்டாக—அழ
கேந்திரனும் மந்திரியு மொன்ருக

பாவனை யாகவே வாழ்ந்திருந்தார்—வெகு
பட்ச முடன்வெகு உச்சிதமாய்
நாடெல்லாம் போற்றிய வீரபத்திரர்—வாழும்
நற்சிங்கம் வாசல் புறகங்கணுமாய்

தேசங்கள் மெய்க்கவே பாடிவைத்தோர்—வாழி!
தேவர் நகர்கட லான்வாழி!

பூலோகந் தன்னிலே நாலுபேர்—மந்திரி
போதவா இத்த னுடன்வாழி!

தேசங்கள் மெய்க்கவே பாடிவைத்தோ—ரவர்
சந்ததி நீடூழி வாழியதே!

காரண மாகவே நாலுபேர்—மந்திரி
கதைமு டிந்தது வாழியதே!

நாரணர் லட்சுமி யும்வாழி—நாடு
எங்கும் செழிக்கவே தான்வாழி!

முற்றும்!

PĀLAIYĀNANTAR ÑĀNA-K-KUMMI

Edited by

VIDVĀN T. PERIYANDAVAN

Ānmās (souls) take their births in this world according to their Karma. God himself has showed different paths for the salvation of the souls. To enable such souls to find the right path suited to their salvation, men of spiritual wisdom have suggested practical ways of Yōga and Ñāna.

Pālaiyānantar, is the author of this work. Pālaiyānantar Ñāna-k-kummi, is one such spiritual poem. The work is in simple style though rich in its philosophical content.

From certain references it is gathered that the author belongs to Maturāpuri. This work is based on the palm leaf preserved in this Library under D. No. 1803 of the Descriptive Catalogue. There is another palm leaf work under R. No. 7594. This is also collated with D. No. 1803 and is edited with the necessary additions and corrections.

பாலையானந்தர் ஞானக்கும்மி

உலகிடை ஆன்மாக்கள் மும்மலவயத்தால் பிறவியெடுத்து இன்னலுறுகின்றன. இறைவன் தன்னருளை ஆன்மாக்களிடையே பொழிந்து, அவை, மலமொழித்து நன்னெறி கண்டுய்ந்து தம்மையடைய பல்வேறு வழி வகைகளை வகுத்துள்ளார். எனினும் மாயையால் கட்டுண்டுகிடக்கும் ஆன்மாக்கள், பள்ளத்துட்பாயும் வெள்ளமே போல எளிதில் பாசச்சுழியில் சிக்கித் தவியா நின்று, உய்யுமாறறியாதுழல்கின்றன. இந்நிலையை யகற்றி, ஆன்மாக்களை நன்னெறி நிறுத்த இறைவன் அருள்பெற்ற சான்றோர் பலர், யோக, ஞானநெறிகளைப் பற்றியும் அவற்றைப் பின்பற்றித் தூல உடலை விடுத்துச் சூக்குமப் பொருளையடையும் வழிவகைகளைப்பற்றியும், பல்வகைப் பொருளைச் சில்வகை எழுத்திற் செறித்துத் தந்துதவா நின்றனர். அங்ஙனம் உதவா நின்ற சான்றோர் குழாத்துள் 'பாலையானந்தர்' எனும் சீர்சால் பெருந்தகையார் ஒருவர். அவர், 'கும்மி' என்ற இசைப்பா வகையால் இனிய, எளிய நடையில் அருளிய சிறு நூலே ஈண்டு 'பாலையானந்தர் ஞானக் கும்மி', எனும் பெயருடனிலங்குகின்றது.

இதனுள், உயிர்கள், வினைவயத்தாற்றோன்றி, அழிந்து, தோன்றுகின்ற நிகழ்ச்சியை உழவுத் தொழிலுடன் உருவகித்து, பிறப்பெடுத்தலால் ஏற்படும் இன்னல்களை எடுத்தியம்பி, அவற்றைத் தடுக்க இறைவன் அடிநீழல் அடையவேண்டுமென்றும்; இறைவன் திருவடி நீழல் அடைய முடியாவாறடைத்துள்ள பாசமாகிய பூட்டை, மோன நிலையாந் திறவுகோற் கொண்டு திறக்க வேண்டுமென்றும்; மோனநிலை கைவரப்பெறற்கு யோகநிலை இன்றியமையாததென்றும்; யோகநிலையெய்துதற்குச் சுவாசத்தைக் கட்டுப்படுத்தப் பழகவேண்டும் என்றும்; யோகத்திற்கு முதன்மையானது உமைதீட்சை என்றும் கூறப்பெறுவதுடன், மோனநிலை யெய்துதற்கான பல்வேறு படிகளும், விரிவாகவுந் தெளிவாகவும் விளக்கப்பட்டுள்ளன. மேலும் 'ந'வ்வெழுத்து நான்முகனையும், 'ம'வ்வெழுத்து நாரணனையும், 'சி'வ்வெழுத்து உருத்திரனையும், 'வ'வ்வெழுத்து மயேசுவரனையும், 'ய'வ்வெழுத்துச் சதாசிவத்தையும் குறிக்குமென்றும்; இவ்வைந்தெழுத்தாற்றான் உலகம் இயங்கா நின்றதென்றும்; மனக்குதிரையை

ஞானக் கொறடாவால் எளிதில் கட்டுப்படுத்த முடியும் என்றும்; மோன நிலையும் ஞான நிலையும் கைவரப் பெறுமல் சருகைத்தின்று சருகாகி, தாடியும் சடையும் வளர்த்து ஆடுகளைப்போற் றிரிபவர் கள் உண்மைத்துறவிகள் ஆகாரென்றும் ; யாரும் எளிதிற் கண் டறியாத பொருளைக் கண்டு உளந்தெளிவதுதான் முத்தி நிலை என்றும் இதன்கண் சுவைபடக் கூறப்பட்டுளது.

இச்சிறிய நூலின் ஆசிரியர், 'பாலையானந்தர்' என்று தெரிகின்றது. இந்நூலுள் காணப்படும், 'தாரிலுயர் மதுராபுரி வாலைதாசன் சொலுங் கும்மிப்பாடலுக்கு', எனும் பகுதியைக் கொண்டு, இவ்வாசிரியர் 'மதுராபுரி' எனும் ஊரைச்சார்ந்தவராக விருக்கலாமென் றெண்ண இடமுண்டு. இவர் சைவத்தின்கண் ஆழ்ந்த பற்றும், நிறைந்த ஞானமும் உடையவரெனத் தெரிகிறது. இஃது, இந்நூல் நிலைய டிஸ்கிருப்டிவ் காட்டலாக்கு 1803-ஆம் எண்ணின் கீழ் விளக்கப்பட்டிருக்கும் பனையோலைச் சுவடியை மூலமாகக் கொண்டு இங்கு வெளியிடப் பெறுகின்றது. மூவருடக் காட்டலாக்கு 7534-ஆம் எண்கொண்ட பனையோலைச் சுவடி யொன்றும் இப்பெயருடன் உள்ளது. அந்தச் சுவடியுடன் இதை ஒப்பிட்டுப் பார்க்குங்கால், இதிலில்லாத பல பாடல்களும், பாட பேதங்களும் கிடைத்தன. அவையும் இதனுள் ஆங்காங்குச் சேர்க்கப்பட்டுள்ளன.

த. பெரியாண்டவன்.

பாலையானந்த சுவாமியார் ஞானக்கும்மி

பாடல்

சீர்மேவும் ஞானவடி வான—பர
தேசிகன் சற்குரு தன்னருளால்
பார்மீதில் ஞானக் கும்மிபாட—சிவ
பாலன் கணபதி காப்பாமே. 1

அம்பிகை வாலை பதம்போற்றி—அரு
ளானந்தக் கும்மித் தமிழ்பாடத்
தும்பி முகனுக் கிளையவனுஞ்—சிவ
சுப்பிர மணியனுங் காப்பாமே. 2

நாலா பேதமு [1]மோராறும்—வெகு
நானு பேதமு நின்றுனை
மேலாய்ப் போற்றிக் கும்மிபாடச்—செந்தில்
வேலவர் தன்பதங் காப்பாமே. 3

*என்குரு நாதர் பொதிகைவாழ்—மாமுனி
இருசர ணைந்தனி ருதயத்தி
லன்புடன் போற்றிக் கும்மிபாட—நந்தி
யடியிணை போற்றித் துதிப்போமே.

தாரி லுயர்மது ராபுரி—வாலை
[2] தாசன் சொலுங்கும்மிப் பாடலுக்கு
[3] மேரு வதனடி மூலமுக்—கோண
விஜய கர்பதங் காப்பாமே. 4

ஆதியு மந்தமு மொன்றாகி—[4]வளர்
அண்ட பிண்டமு மிரண்டாகிச்
சாதி பலபல வேறாகி—நின்ற
தத்துவங் கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 5

தேக மான[5]மலப் பாண்டமதில்
[6] சிற்பரம் வந்திடு முற்பனத்தை

---

1. மோராராகமும். 2. சாமி 3. மேருவைத்தீண்டிய 4. சிவ 5. கருக்குழியிலந்த 6. சீவ னிருந்து விளையாடும். *இப்பாடல் மூவருடக் காட்டலாக்கு 7534-ஆம் எண்கொண்ட சுவடியில் காணப்படுகிறது. இனி, இவ்வாறு குறியிடப்பட்டுள்ள பாடல்களும் மேற்சுவடியி லுள்ளனவாமெனக்கொள்க.

யோகமென் னுந்தமிழ்ப் பாட—மன
முகந்து கேளடி ஞானப்பெண்ணே ! 6

யேக வெளிப்பெரும் பட்டணமா—மதி
[7] லேதோ சித்த ஞெருவனுண்டாம்

வாக நிலைபேச வாயுமில்லை—[8] யந்த
மாப்பிள்ளைப் பெண்ணென்று வைத்தாண்டி. 7

சாட்சியென் னும்[9] பரம மாப்பிள்ளைக்கி—மூல
சத்திய மென்றொரு பெண்ணுச்சு

சூட்சம காரணம் ரெண்டும்நிற்கும்—நிலைத்
தூலனு மெங்குருள் ஞானப்பெண்ணே ! 8

ஊமைய னென்று மறிந்துகொண்டா—ளந்த
ஊமையன் பேச்செல்லாம் [10] நாமங்களுள்

சீமையை யாள துசங்கட்டினுன்—நற்
சீமாட்டித் தானடி ஞானப்பெண்ணே ! 9

பெண்ணரசான துரைத்தனமா—மதைப்
பெண்ணென்று சொன்னலுங் [11] கேள்வியுண்டாம்

மண்ணையும் விண்ணையுங் கூட்டிப்பயிர்—செய்த
மார்க்கங் கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 10

[12] பட்டணங் கட்டி மகராசி—துரை
பாங்குடன் சீமை [13] யதிகாரஞ்

சட்டமுஞ் சொல்லத் துலையாதே—யிதைச்
சற்றே கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 11

[14] அஞ்சு ரஞ்சு வகுப்பாச்சு—யதி
[15] லஞ்சு ரஞ்சு பிரிவாச்சு

அஞ்சு ருக்கொரு [16] விஸ்தார—மதற்
கான [17] குளமுண்டு ஞானப்பெண்ணே! 12

ஊரை யடுத்த மலையுமுண்டா—மதற்
குள்ளா யிருந்த நிலைக்காரற்

பேரை யுரைக்க யினிக்கேளு—மவர்
பெருமை தானடி ஞானப்பெண்ணே! 13

---

7. ஏகாந்த 8. அதை 9. பிரம 10. நாமெங்கிருன் 11. குற்றமுண்டாம் 12. பட்டமுங்கட்டு 13. யதிகாரி 14. அஞ்சாஞ்சு 15. அஞ்சாஞ்சு 16. சிற்ருரும் 17. வயலுண்டாம்.

[18]தலமன் ஞரி லிருப்பவரா—மந்த
சட்டையப் பிள்ளை நெட்டையனும்
நிலமு மானிய மென்னுதென்ரு—லந்த
நிசந்தெ ரியுமோ ஞானப்பெண்ணே! 14

கும்பகோ ணத்திலே யப்புப்பிள்ளை—யவர்
[19]கூட்ட மத்தால்வெகு வாட்டமென்று
செம்பாதிப் பங்குக் கேட்டுவந்தால்—ஞாயந்
[20]தேறுவ தெப்படி ஞானப்பெண்ணே! 15

மூலக் குடிவன்னி [21]தேவ—ரைவர்
மூர்க்கமுந் தீர்க்கமு [22]மார்க்கமுண்டோ
நாலுகரைப் பங்கு நாமெங்குரு—ரந்த
ஞாயந் தெரியுமோ ஞானப்பெண்ணே! 16

காற்றவ ருயக் கவுண்டனுக்குத்—திசை
காவலு மற்ற விசாரணையும்
பாற்று வருவது நாமெங்குரு—ரந்தப்
படிநி லைக்குமோ ஞானப்பெண்ணே! 17

ஆகாச மாடன் பரஞ்சேதி—யவன்
அஞ்சுக் கரைப்பங்கு தன்னுக்குள்ளே
சேகர மாமென்றுஞ் சொல்லுகிரு—ரந்தச்
சேதியைக் கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 18

அம்பலக் காரர் மூன்றுபேராம்—பின்னு
[23]மஸ்தக நாட்டுக் கணக்கனென்றும்
வம்புசெய் தாலந்த முன்னு—ளனும்படி
வகைதெ ரியுமோ ஞானப்பெண்ணே! 19

ஒன்பது கூத்தனும் பங்காளி—யெந்த
னூருக்குள் [24]ஊர்களு மப்படியாம்
அன்பது சேருவைக் காரனுக்கு—மவன்
அண்ண னெருத்தனும் ஞானப்பெண்ணே! 20

கோவில் குருக்க ளொருப்[25]பரன்—அவன்
[26]கூடிப் பிறந்த விரோதியாவான்

---

18. தலை 19. கூடப்பிறந்தவ ரஞ்சுபேராம். 20. தெரிவ 21. தேவரையரவர் 22. யார்க்குமுண்டோ 23. ஆஸ்தான நாட்டுக் கணக்கருண்டாம். 24. நீங்களும் 25. பார்ப்பான் 26. கூடப் பிறந்த நல்லோரியவன்.

தாவிக்கொண் டுளாயஞ் சொல்லுகிறுர்—[27]நிலஞ்
சாருமோ கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 21

செட்டி யொருவனும் பங்காளி—யதில்
சேர்ந்த வனுமிக ஓங்காரி
கட்டி விராகனைக் கொண்டுவந்தால்—காணி
யாட்சி [28]சொல்லுமோ ஞானப்பெண்ணே! 22

காரியக் [29]காரரீ ரஞ்சுபேரா—மவர்
காரியம் [30]பார்க்கயீ ரஞ்சுபேராம்
மாரிசக் காரர்[31]சம் பாசிகன்—ரெண்டுபேர்
வார்த்தையைக் கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 23

ஊழியக் கார ரனேகமுண்டா—மவற்
கும்பளம் சம்பளம் ரொம்பவுண்டாம்
பாளையங் கோட்டைக்கிச் சாரிவைத்தா—லிவர்
பதுங்கு வாரடி ஞானப்பெண்ணே! 24

பாழூ ருக்கொரு மேல்மணிய—மவன்
பாத்தால் சின்னப் பயல்காணும்
[32]வேழூ ராண்டபங் குக்குந்தன்—முதல்
[33]வித்துக் கொடுக்கிறுன் ஞானப்பெண்ணே! 25

ஆரு ருறு குடி[34]யுமுண்டு—அதில்
அன்னிக் குடி[35]முப்பத் தஞ்சுமுண்டு
ஓராறு பத்துக் குடிதனிலே—அதில்
ஒத்தைக் குடியடி ஞானப்பெண்ணே! 26

இத்தனைப் பேரு மிருந்தாலு—மிதில்
இரண்டே பேரு சமுசாரி
அத்தனை பேரையுந் தள்ளிவைத்தால்—பயி
ராரிடு வாரடி ஞானப்பெண்ணே! 27

ஓரானை யொத்த யெருதாகு—மதி
லொன்று பரம்புமுச் சாலடிக்கும்
காரண மான தறிந்தாயே—ஞானக்
கண்கொண்டு பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 28

---

27. நிலை. 28. செல்லுமோ 29. காரருமஞ்சு 30. பார்க்கவுமஞ்சுபேராம் 31. சமாரிசர் மூணுபேர். 32. வேழூருக்கொரு வித்தாரம்பங்கு 33. விந்து 34. தானுமுண்டு 35. முப்பத்தாறுமுண்டு.

இரண்டு குடிக்கரை [36]மானிலமா—மதில்
இட்டவிரை யொட்டி ரெட்டி[37]யுண்டாம்
பண்டு பழகினமேற் புள்ளிக்—காரன்
பாத்துப் போரானடி ஞானப்பெண்ணே! 29

புள்ளிக் குறைச்சலும் வராம—ல[38]வன்
போட்ட பலனுங்கை யாடாமல்
கொள்ளை யிடச்சொல்லி ஓலைவந்தா—லிது
[39]கொடுமையோ சொல்லு ஞானப்பெண்ணே! 30

வந்த விதியென் றிருந்தாலும்—வசக்
கட்டு நிலுவையுங் கேட்கிறான்
இந்த மகிமை யவன்[40]றானோ—யிதற்
கென்ன சுகமடி ஞானப்பெண்ணே! 31

தரிசுக் கிடக்கிற பொட்டலிலே—ஏரித்
தண்ணீர் பாச்சவும் சொல்லுகிறான்
[41]வரி கொடுக்கிற தில்லையென்றால்—பூசை
மாட்டு றானடி ஞானப்பெண்ணே! 32

*பார்க்குள் நிலுவைக் கணக்கேடு—நிதம்
பார்த்தா லுமொரு நாள்தானும்
மார்க்க முடன்வகை சொல்லாட்டால்—வா
யுதிர வைக்குறான் ஞானப்பெண்ணே!

ஊர்க்குள் குடியு மிருக்கவொட்டான்—இருந்
தூழியஞ் செய்யவும் வேலையிட்டான்
தீர்க்க மில்லையென்று சொன்னாலு—[42]மண்ணன்
தெண்டம் பிடிக்குறான் ஞானப்பெண்ணே! 33

அந்த யிருபத்தோ ருயி—ரத்து
அறுநூத்துக் கலநெல்லு கண்டுமுதல்
வந்த துண்டதில் மூணத்தொரு—பங்கு
வாரம் [43]பிடித்தாண்டி ஞானப்பெண்ணே! 34

மிச்சமிருந் திடுநெல்[44]லுத் துகையில்—வாரத்தை
வீணனு நோய்கொண்ட பேயனுடன்

---

36. மானிய 37. யதாம் 38. முன்னே. 39. கொடுமை தான்டி. 40. தாண்டி. 41. இறுக்கிற 42. அவன் 43. பிரித்தாண்டி 44. துகை வாரத்தை.

அச்சு தனஞ்செயன் தூங்கக்கோ—னுமாய்
அழித்துப் பேர்ட்டாண்டி ஞானப்பெண்ணே ! 35

நிலம்வி ளாந்தது காணீரோ—அதில்
செலவ ழிந்ததும் பாரீரோ
அலம லந்து திரியாமல்—அருள்
ஆனந்தஞ் சேரடி ஞானப்பெண்ணே ! 36

எண்[45]சா ணினம்ஒரு வீடு—அதில்
எட்டொரு பித்தல் மலக்கூடு
பஞ்சாயக் கார ரஞ்சுபேரும்—தெய்வப்
[46]பதியி தென்குருர் ஞானப்பெண்ணே ! 37

தேக மென்னு சிவாலயமா—மதில்
சென்னி சிரசொரு கோபுரமாம்
ஆகாச மான யிரண்டு[47]கரங்—கொடுங்
[48]கையாம் கேளடி ஞானப்பெண்ணே ! 38

உண்ணுக் கென்ற கொடிமரமா—[49]மதற்
[50]கோபுரச் சந்திர புஷ்கரணி
அண்ணுக் கென்ற வலப்புறத்தே—கண்ட
தக்கினி தீர்த்தமாம் ஞானப்பெண்ணே ! 39

நாற்பத்தி முக்கோண மண்டபமா—மதில்
நடுவி ருக்குதாஞ் சிங்காரம்
பார்ப்பது சக்கரக் கோட்டையிலே—யிந்தப்
படியி ருக்குதாம் ஞானப்பெண்ணே ! 40

*காற்பதுக் கான வழிசேர்ந்து—உள்ளே
கடந்து கூட யறியாட்டால்
தீப்பற்றிக் கொண்டு எரியிறபோ—ததைத்
தீண்டுவ தாரடி ஞானப்பெண்ணே !

பீட மிருப்பது மையத்திலே—பலி
[51]பீட மிருப்பதுங் குய்யத்திலே
மாட மிருந்த சிவஸ்தலத்தில்—மணி
விளக்கி ருக்கு[52]தோ ஞானப்பெண்ணே ! 41

இப்படி யான திருக்கோவில்—அதற்
கெப்படி வாசல் [53]இருப்பவதோ

45. சாணீளம் 46. பட்டணமென்கிறுர் 47. கால்—கொண்டு 48. அலையுருன் 49. மதில் 50. உள்ளே 51. பீடமிருக்குது 52. தாம். 53. இருக்குதோ.

அப்படி [54]யென்றுந் தெரியாமல்—திரிந்
தலையு ருரடி ஞானப்பெண்ணே! 42

வாசலி லேயொரு மேல்வாசல்—அந்த
வாசிலி லேசிறு வாசலுண்டு
நேச முடன்சிறு வாசலிலே—பூட்டு
[55]நெருங்கும் பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 43

பூட்டைத் திறப்பதுங் கையாலே—மனப்
பூட்டைத் திறப்பதும் மெய்யாலே
வீட்டைத் திறக்க முடியாமல்—விட்ட
விதியீ தென்குருர் ஞானப்பெண்ணே! 44

*மவுன மென்ற திறவுகோலா—லதை
மாட்டக் கதவுகள் தான்திறக்கும்
கவன மொன்றையும் வையாம—லதைக்
கண்கொண்டு பாரடி ஞானப்பெண்ணே!

அட்சரமா மவுன யட்சரமாம்—அது
வானு லல்லவோ திறவுகோலாம்
உச்சித மாகவே திறந்தாலே—அந்த
உச்சிவழி காணும் ஞானப்பெண்ணே! 45

கண்ணு லேமனக் கண்ணாலே—அதைக்
கண்டா லேவழி யுண்டாகும்
பெண்ணு ராசை யடுக்காமல்—[56]வழிப்
பேணிப் பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 46

பார்த்து நடப்பது மெவ்வாசல்—அந்தப்
பாதை யறிவது மெவ்வாறு
மாத்திரை [57]நேரறும் பிரியாமல்—பாதை
மார்க்கங் [58]கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 47

எருக்கி டந்த குழிதாண்டி—அதி
லிரண்டு விரற்கடை மேல்தாண்டிக்
கருக் கிடக்கு மடையாள—மதைக்
கண்டு கூடடி ஞானப்பெண்ணே! 48

*மதியி ருக்கு தறியீரோ—வன்னி
மரமி ருக்குது காணீரோ

---

54. என்றதறியாமல் 55. நெருக்கம் 56. அதைப் 57. நேரம் 58. கூடடி.

பதியி ருக்குற மாமரத்தைக்—கண்டு
பாதை கூடடி ஞானப்பெண்ணே!

மாய னரண்மனை காணீரோ—வன்னி
மரமி ருக்குது தோணீரோ

[59]நேய மதுகடந் தப்பாலே—யறு
கோணப் பதியடி ஞானப்பெண்ணே! 49

கோணத்தில் நின்று மயங்காதே—சுழிக்
[60]காத்தை யடக்கிப் பொறுமாதே

வீணுக் கலைந்து தயங்காதே—தூல
வேடத்தைத் தள்ளடி ஞானப்பெண்ணே! 50

தூலத்தை விட்டு விடா[61]திருந்தா—ராகில்
சூட்சத்தைக் காண முடியாது

பாலத்தி லேறி நடந்தக்கால்—பெரும்
பாதையி தல்லவோ ஞானப்பெண்ணே ! 51

பாதை யான பெரும்பாதை—கிட்டப்
பட்டண முண்டொரு வட்டமதாய்

நாதமுங் கீதமுங் கேட்குதடி—தெய்வ
நாயகன் சன்னதி ஞானப்பெண்ணே! 52

சன்னதி யென்னடி கண்டதுண்டோ—கண்டால்
தத்துவம் பேசத் திறமுமுண்டோ

[62]முன்னே முப்பாழ் [63]கடப்பதுண்டோ—அதில்
முச்சுட [64]ருண்டடி ஞானப்பெண்ணே! 53

முச்சுடர் வட்டமே சக்கரமா—மது
மூக்கு நுனியே சுழிமுனையாம்

அச்சுடர் வட்டத் திருந்தவனே—குரு
வானந்த நந்தியாம் ஞானப்பெண்ணே! 54

நந்தி [65]யிருந்தது வன்னிவட்ட—மதில்
நாட்டம் [66]புருவமத் தியானவட்டம்

சந்திர னும்வளர் சூரியனு—மந்தத்
தலத்தில் நின்றதாம் ஞானப்பெண்ணே! 55

*காணுவ துந்திரி கோணவட்டம்—கனை
யூணுவ தும்பிறைக் கியானவட்டம்

---

59. கோயது. 60. காத்தைப்பிடித்துக் குணங்காதே 61. தாகில். 62. முன்னுள். 63. கடந்ததுண்டோ. 64. வட்டமாம். 65. யிருப்பது. 66. பூருவத்தியான.

பூணுவ துந்திரி காணுவதுஞ்—செய்த
பூசா பலனடி ஞானப்பெண்ணே!

*பெண்ணே கேளு சுழிமுனைவட்—டத்தைப்
பேசி லகார உகாரவட்டம்

கண்ணே தீபச் சுழிமுனையில்—விந்து
கலந்து நாதமாம் ஞானப்பெண்ணே!

நாதவிந் தல்லவோ நால்யோனித்—தச
நாதவிந் தல்லோ யெழுதோத்தம்

நாதவிந் தாலே வுடலுயிரும்—பர
நந்தியைப் போத்தடி ஞானப்பெண்ணே! 56

விந்து யிருந்த தலந்தனிலே—குரு
நந்தி யிருந்தார் கொலுவாக

சிந்தை தெளிந்து மகாரம்வைத்தால்—அந்தச்
சீமானைக் காணலாம் ஞானப்பெண்ணே! 57

சீமான் கிட்ட அடுத்தாக்கால்—மேல்
சீமை நமக்குக் குடியாச்சு

ஆமா மென்று கும்மிப்பாடி—அரு
ளானந்தஞ் சேரடி ஞானப்பெண்ணே! 58

ஆனந்த மான தலந்—தானே
அத்தொ யிதமான [67]புலந்தானே

தானந்த மான சதாசிவத்தைப்—போற்றித்
தாண்டிக் கும்மி யடியுங்கடி. 59

ஞானமா மாயிரத் தெண்பீட—மதில்
நாட்டமாஞ் சந்திர னார்வீடு

மோன மிருந்த மகாரமவு—னத்தை
மூட்டிக் கும்மி யடியுங்கடி. 60

ஓங்கார மான [68]பிரணவத்தா—ளங்கு
[69]முயர்ந்த சோமக் கலைதீர்த்தாள்

[70]நீங்காத ஞான பராசத்தி—தேவியை
[71]நினைந்துக் கும்மி யடியுங்கடி. 61

குண்டலி வாசி யகாரமடி—[72]பிடற்
[73]கண்ட மதிலே உகாரமடி

---

67. தலந்தாண்டி. 68. பிரணவந்தானதில் 69. உம் ஆமென்ற விதட்சணத்தால் 70. ரீங்காரமான 71. நேர்ந்து 72. பிடரி 73. கண்டத்திற்றனும்.

உண்டுசுழியில் மகாரம் வைத்தால்—சிவ
யோக மிதல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 62

பூரக முப்பத்தி ரெண்டாகு—மனப்
[74]பூரகக் கும்பக ரெட்டியதாம்
கூறவே ரேசக மெண்ணிரண்டா—மந்தக்
குறிப்ப றிந்துக்கோ ஞானப்பெண்ணே! 63

பின்கலை [75]யாலூது ரேசகத்தை—வளர்
பூரகந் தன்னை யிடத்தூது
நன்கலை நந்தியில் கும்பிக்கவே—சிவ
நாட்டமி தல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 64

அறிந்து கொள்ளு [76]எழுத்தோட—[77]பவர்
ணமிழுத லம்மா வாசிமட்டும்
மறந்தி டாமல்செய் மாத்திரையின்—படி
[78]வாசி வசம்வரும் ஞானப்பெண்ணே! 65

காலா லேகன லேத்துங்கடி—சுழி
மேலே கொண்டமு தூட்டுங்கடி
மூலா தாரதலங் கேசர—மென்று
முழங்கிக் கும்மி யடியுங்கடி. 66

கள்ளுண்டு தள்ளுண்டு நில்லாதே—[79]அவனி
கஞ்சா [80]வர்க்கையுங் கொள்ளாதே
உள்ளுண்டு சோமக் கலைமதி—பானத்தை
ஊட்டிக் கும்மி யடியுங்கடி. 67

கும்மியடிப் பெண்ணே [81]கேசரத்தை—வருங்
கூட்டி யமுர்தங் குடியுங்கடி
அம்மென்று மும்மென்றுஞ் சொல்லாமல்—நின்ற
அத்துய்தம் [82]பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 68

அத்துய்து [83]மாறு மதுக்காதி—மதி
ஆயிரத் தெட்டிதழ் பூசை[84]பண்ண
முத்தித ரும்சோமப் [85]பானம்—தினம்
மூட்டிக் கும்மி யடியுங்கடி. 69

---

74. பூரண. 75. யாவது 76. எழுத்தாலே 7. பவர்ணே. 78. வாசிவசமடி 79. அபின் 80. வர்க்கமும் 81. அம்பரத்தே நின்று 82. ஆமடி 83. மாவததுதாண்டி—மதி 84. பண்ணி 85. பாலைய னுதினம்.

மூட்டுவ தென்ன திருகோண—வட்டி
[86]மூலத்தில் குண்டலி வாசியினுல்
நாட்ட [87] வெண்பூரண நாலையுங்—கட்டினுல்
ஞானமீ தல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 70

கட்டிக்கோ விந்துவைத் தள்ளாதே—சுழிக்
காத்தைய டக்கிப் பொறுமாதே
[88] அட்டிம னப்பொறி [89] தூத்தாதே—கர்மச்
சோம்பலைத் தள்ளடி ஞானப்பெண்ணே! 71

சோம்பலுந் தூக்கமு மாகாதே—அன்ன
[90] சுகியு மோகமுங் கொள்ளாதே
சாம்பச தாசிவ நாட்டத்திலே—நின்று
சார்ந்து [91] கொள்ளடி ஞானப்பெண்ணே! 72

சார்ந்து கொள்ளடி கேசரத்தைக்—[92] கண்டால்
தன்னைய றியலாம் தர்ஞுக
கூர்ந்து மூலக் கணபதி—பாதத்தைக்
கும்பிட்டுக் [93] கும்மி யடியுங்கடி. 73

நவ்வெழுத் தேபிரம்ம ஞராகும்—ஆதி
நாரணன் மவ்வெழுத் தாஞரே
சிவ்வெழுத்தே [94] தெய்வ ருத்திரனும்—மின்னஞ்
[95] செப்புறேன் கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 74

செப்பவே வவ்வு மயேஸ்வரனும்—வட்டம்
சேர்ந்த யகாரம் சதாசிவனும்
தப்பில்லை யஞ்செழுத் தாலே—சராசரம்
[96] தங்கியி ருந்தது ஞானப்பெண்ணே! 75

வாலையின் அட்சரம் மூன்ருகு—மதை
வாய்கொண்டு சொல்லுதற் கார்காணும்
மேலொன்றுங் கீழொன்று மத்தியமுங்—கூட்டி
விரைந்து பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 76

விரைந்து சொல்லுறேன் மூன்றெழுத்தால்—செகம்
விரிந்து தானு மிரண்டாச்சு

---

86. மூலத்தினைத்தணல் வாசியினுல். 87. முடன்பரி 88. சுட்ட 89. தூராதே 90. சுத்தியும் 91. கும்மியடியுங்கடி 92. முதல் 93. கொள்ளடி ஞானப்பெண்ணே 94. தேசிவ 95. செப்புவேன் 96. தாங்கியிருந்ததே.

தெரிந்து கொண்டவர் தங்களுக்கு—வாலை
தீட்சையீ தல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 77

தீட்சைதா னுஞ்சிவ சக்கரத்தின்—மையந்
தேவி யெழுத்தை நிலைநிறுத்தி
காட்சியு டன்சிவ பூசைசெய்தால்—சித்தி
கைவச மாமடி ஞானப்பெண்ணே! 78

கைவச மாவது சஷ்டிவித்தை ஞானக்
கல்பமும் வந்து லபிக்குமடி
தெய்வமி வனென்று சொன்னாரே—நவ
சித்தரும் முத்தரும் ஞானப்பெண்ணே! 79

யோகத்துக் காதி யுமைதீட்சை—மற்ற
யோகத்துக் கெல்லா முதற்றீட்சை
போகத்தைக் [97] கைவிட லாகாதே—சத்தி
பூசையை வேண்டிக்கொள் ஞானப்பெண்ணே! 80

வேண்டிக்கோ விந்து முதல்நாதம்—சத்தி
மேவுஞ் சிவத்துட னேபரமாம்
தாண்டிக்கோ யிந்த வகையாறும்—யோகச்
சாதக சக்கரம் ஞானப்பெண்ணே! 81

[99] சாகர விந்துக்கு மேலண்டமா—மதில்
சார்ந்திடு நிற்குண நிட்களந்தான்
[100] பார்க்க நிராதார நிர்மலத்தை—அதைப்
பற்றிப்பா ரவ்விட மந்தமடி. 82

அந்தமடி யிந்த மேலாறுங்—கண்டு
ஆரறி வாரடி ஞான [101] வெளி
சிந்தை தெளிந்த பெரியோரைக்—கண்டு
சேவித்துக் கும்மி யடியுங்கடி. 83

சேவிப்ப துந்தல நந்தியடி—யோக
[102] மாய்நிற்ப தும்விந்து நாதமடி
ஆவிக் கிசைந்த [103] சதாசிவ—சக்கரத்
தவ்விட மாமடி ஞானப்பெண்ணே! 84

அவ்விட்டு உவ்விட்டு மேல்சுழியில்—சுத்தி
அங்கியை [104] யிட்டிடு காலாலே

---

97. நீ 98. மேலாஞ் 99. சக்கர 100. பக்க 101. வழி 102. சிவங்களும் விந்துநாதமடி 103. சிவனந்தி சாதகம் 104. முட்டிடு.

மவ்விட்டு நாத விந்துள்—பொருள்கண்டு
வாழ்த்திக் கும்மி யடியுங்கடி. 85

மூளக்க மென்ன பிராணயா—மத்தை
மூட்டுஞ் சமாதியின் ரேசகத்தை
விளக்க மாகும் ரவிகாந்தி—நிதம்
வேண்டிக் கும்மி யடியுங்கடி. 86

பார்க்குஞ் சுழிவேயுங் காணரே—அது
மூக்கு நுனியென் றறியாரே
மார்க்க மறிந்த பெரியோரைக்—கண்டு
வாழ்த்திக் கும்மி யடியுங்கடி. 87

வாழ்த்தி யடிப்பெண்ணே கேசரத்தை—வினை
மர்த்தியடி பெண்ணே பூரணத்தே
தூத்தும் காமியஞ் [105] சஞ்சிதத்—தொல்லையைத்
துலைத்துக் கும்மி யடியுங்கடி. 88

பாச மற்றவிடம் கேசரமாம்—ஒரு
பாதியில் நின்றிட யோகமுமாம்
நேச[106]மற்றால் பிரம்ம ஞான—சமாதியும்
நிர்வி கற்பமாம் ஞானப்பெண்ணே! 89

கற்ப மடியிது மெய்யாகு—மற்ற
கற்பமெல் லாம்வெகு அற்பமடி
[107] தற்பரா னந்த சதாசிவ—மோனத்தில்
சார்ந்து கும்மி யடியுங்கடி. 90

*ஆமடி யிந்தப் பதந்தனைக்—கண்டாக்கால்
ஆதியு மந்தமும் நீதானே
நாமடி வாசிக் குதிரையினால்—வெகு
நல்ல கதியடி ஞானப்பெண்ணே!

பாசத்தைச் சொல்லு முடலாக—அந்தப்
பசுவைச் சொல்லு முயிராக
நேசத்தி னில்பதி யானதுவே—பிரம
[108] நிஷ்ட தனமடி ஞானப்பெண்ணே! 91

தேகத்துக் காதியாம் ஐம்பூதம்—மற்ற
செயலுக் காதியாம் [109] விட்சேபம்

---

105. சிற்றின்பத்தெல்லையை 106. முற்ற 107. சர்ப்பமணிந்த சதாசிவன் பாதத்தைச். 108. நிஷ்டை யென்பாரடி. 109. நிற்சயமாம்.

மோகத்துக் காதியாம் மகாமாய்கை—[இன்னம்]
முழுதுங் கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 92

[110] இன்ன முண்டு அவ்வியா—கிருதன்
நிருதய கெற்பக விஷ்ணுவுக்கும்

மின்னிய [111] விஷ்ணு புருடனுக்கு—மின்ன
மேலுண்டு சைதன்னியம் ஞானப்பெண்ணே! 93

சைதன்னிய வஸ்துவே பிரம்மமடி—அந்தச்
சாட்சிக்குப் பிரிதிவு விம்பமடி

[112] மெய்நின்ற சுத்த அறிவினால்—பிரிதி
விம்பத்தைத் தள்ளலாம் ஞானப்பெண்ணே! 94

பிரிதிவி தூல மயமாச்சு—அதில்
பேதம் பலபல உண்டாச்சு

சுருதி முடிவைக் குருசொல்லுவார்—அந்தச்
சூட்சிதா னமடி ஞானப்பெண்ணே! 95

ஆமடி யிந்தப் பதந்தானே—கண்டால்
ஆதியு மந்தமும் நீதானே

நாமடி வாசிக் குதிரையினால்—மிக்க
[113] நல்ல கதியடி ஞானப்பெண்ணே! 96

சாதிக் குதிரை வலுவேகம்—சவு
[114] தாரி யிருக்கிறான் மேலாக

வீதிக்கு [115]வீதியும் சாரிவைத்தால்—பரி
வேடிக்கை பார்க்கலாம் ஞானப்பெண்ணே! 97

*குதிரை யேறி நடத்தவென்றால்—ரொம்ப
கோளா யிருக்குது காணீரோ!

மதுரை யான கருவூரில்—நின்ற
மார்க்கங் கேளடி ஞானப்பெண்ணே!

கட்டுப் [116] படாது அச்சுமட்ட—[117] மது
காலோ பன்னிரெண் டாகையினால்

எட்டுக் கயற்கொண்டுக் கட்டிக்கொண்டா—லிது
மட்டுப் படுமடி ஞானப்பெண்ணே! 98

---

110. இன்னமுண்டுயவ்வி யாக்கிருதமினி இரணிய கற்பனாஞ் சட்டிவுக்கு. 111. விராட். 112. மெய்நன் னுளத்தில் அறிவான—சித்தி விருமம் பிரிதிவி ஞானப்பெண்ணே! 113. நன்றாய்த்திரியடி ஞானப் பெண்ணே! 114. தாரியிருந்தார் வலுவாக. 115. வீதி நீ. 116. படா தோரு. 117. மதில்.

மட்டுப் படுமோ மலைவாசல்—[118] நடு
மையத்தின் குண்டலி வாசியினால்
எட்டையும் நாலையுங் கட்டிய—போதிலே[119]
ஏறி நடக்கலாம் ஞானப்பெண்ணே! 99

[120] சூட்சக் குதிரை யடங்காது—சுழி
கோட்டுக்குள் செல்ல முடியாது
மூச்சுக்கும் ஆயிர காதவழி—பரி
முந்தி நடக்குது ஞானப்பெண்ணே! 100

குதிரை கட்டிய லாயத்திலே—மனக்
கோட்டையி லேசந்தப் பேட்டையிலே
எதிரி வந்து அதட்டுகிறான்—யிதை
ஏதென்று கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 101

காம தேவருக்கு மூத்தவனா—மவன்
கற்றிடும் வித்தைகள் மெத்தஉண்டாம்
தாமத மான குரோதனும்—லோபனுந்
தம்பியாங் கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 102

மோகமதம் ரெண்டும் பிள்ளைகளாம்—[121] ஒரு
மூர்க்கனு மாச்சரி யக்காரன்
[122] சேகர மயிரிசை டம்பனுந்—தம்பனும்
சினேகித மாமடி ஞானப்பெண்ணே! 103

சினேகனுக் கேத்த உறவாளி—பொல்லாத்
தீயவ னுமொரு ஆங்காரி
[123] அனேகத்தைச் செய்யும் தீரஸ்தன்—மார்க்கனும்
அத்தை மகனடி ஞானப்பெண்ணே! 104

பெண்ணே கேளு பதிமூன்று—[124] இஷ்ட
பேர்களு மூன்றும் பகையாளி
ஒண்ணே ஒண்ணு வசமானா—[125] லிவர்
ஒடுங்கு வாரடி ஞானப்பெண்ணே! 105

ஒடுக்க மில்லை யிவராலே—[126] புல
னோட்டமெல் லாமனக் கோட்டையிலே

---

118. அது. 119. பரி. 120. குட்டிக் குதிரை நடவாது—சுழி. 121. அந்த. 122. சேகர மீதின் நடம்பனுந்—தற்பனுஞ் சினேகிதம் பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 123. மனோகர மோகமும் லோபமும்தான்—கூடி மாண்டுவிட்டாரடி ஞானப்பெண்ணே! 124. பேர்களும் பேதமுண்டு அதிற்தான் கேளு. 125. அவர். 126. பின்.

படுக்க ளத்துக்கு மேய்ந்துவரப்—பசு
[127] பத்துகு ருரடி ஞானப்பெண்ணே! 106

பசுத்தி ரியுது கட்டாமல்—கன்று
பாலுக் கழுகுது [128]யெட்டாமல்

இசைப்ப டுத்துவ ருண்டானால்—பரி
ஏறி நடத்தலாம் ஞானப்பெண்ணே! 107

பாம்பு யிருக்குது புத்துக்குள்ளே—[129]செக
பந்த மிருக்குது நெஞ்சுக்குள்ளே

வீம்பை யடக்கி உயர்ந்தாக்கால்—பரி
வேடிக்கைப் [130]பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 108

பித்தம் பிடித்து மனக்குரங்கு—வெறிப்
பேயும் பிடித்துக்கொண் டாட்டமிட்டால்

இத்தை யடக்க மருந்துசெய்தால்—பரி
[131] அண்ணா நடத்தலாம் ஞானப்பெண்ணே! 109

*பரிக்கு முந்திய ராவுத்தரே—நீர்
பார்க்கப் பலவித மானீரோ

அரிக்கு முந்து மெழுத்தறிந்தால்—பரி
அப்ப நடத்தலாம் ஞானப்பெணணே!

நடத்த லாமோ மனவாசி—ஒரு
நாலஞ்சு பித்தலை மூடாமல்

திடத்தி னால்மனம் செவ்வானால்—சித்தம்
தெளிந்து கொள்ளலாம் ஞானப்பெண்ணே! 110

[132] தெளிந்த சித்தில காம்பூட்டி—யதில்
சேண மதையறி வைச்சேத்து

[133] துளுந்த ஞானவை ரக்கொற—டாக்
கொண்டு மாட்டடி ஞானப்பெண்ணே! 111

மூலத் தெருவி லொருபாச்ச—லந்த
முச்சந்தி வீதி யொருபாச்சல்

மேலத் தெருவி லொருபாச்சல்—பரி
வேடிக்கை [134]பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 112

இந்த விதங்க ளறியாமல்—மணி
மந்திர மென்று [135]திரியுகுருன்

---

127. பத்துவதாரடி. 128. கிட்டாமல். 129. சிவ. 130. பார்க்கலாம். 131. அப்ப. 132. தெளிந்த சித்தத்தி லகாம்பூட்டி—யதில் சேமித் தறிவை யுந் தான் சேர்த்து. 133. கொளுந்து. 134. பார்க்கலாம், 135. திரிவார்கள்.

அந்திர மானயெ ழுத்தறிந்தால்—மணி
மந்திர மல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 113

மவுன மந்திரங் காணுரே—தங்கள்
வாய்தனை மூடித் திரிவார்கள்
புவன சாரம்[136]யோசிப்போர்க்கு—மதி
போசன [137]மல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 114

தாயொன்றுஞ் சொல்லுவர் சொர்ப்பனத்தில்—காம
சன்னதம் வந்தால் நிலைப்பாரோ
வாய்கொண்டு வேதம் படித்தாலும்—சுத்த
மவுனந் தங்குமோ ஞானப்பெண்ணே! 115

தாடி வளர்த்து சடைவளர்த்து—நல்ல
சன்யாசி யென்றொரு பேருமிட்டு
ஓடித் திரிந்த புலையாட்டை—அதை
ஒப்புவ தார்சொல்லு ஞானப்பெண்ணே! 116

பேசா திருக்கு மிடம்பார்த்து—அதைப்
பெத்தே யிருப்பது மந்திரமாம்
ஆசா னென்றுப தேசமிட்டால்—குரு
வல்லவோ வென்று அடியுங்கடி. 117

சொற்குரு வாலே கெதியாமோ—பொய்யைச்
சொல்லுவார் தங்கட் குறவாமோ
சற்குரு வான பரஞ்சார்ந்து—மவர்
தன்செயல் கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 118

நானென்றும் ஆணவம் [138]பேரார்கள்—நல்ல
நாடென்றுங் காடென்றுஞ் சொல்லார்கள்
தானென்று யாவையும் [139]கண்டோரே—ஞான
சற்குரு வாமடி ஞானப்பெண்ணே! 119

குருவி ருப்பது முள்ளத்திலே—மனக்
[140]கோண லறுப்பதுந் தன்னுக்குள்ளே
பொருளி ருப்ப தறியாமல்—புடம்
போடுவ தெப்படி ஞானப்பெண்ணே! 120

வாதம் செய்வ தறியாமல்—ரச
வாதம் செய்யுரே மென்றுசொல்லி

---

136. யோசிப்பதற்கு—மிது. 137. மாகுமோ. 138, பேசார்கள், 139. கண்டால், 140. கோணமிருப்பது.

சூதம் கெந்தி புடத்திலிட்டால்[141]—தினம்
சொர்ணம் விளையுமோர் ஞானப்பெண்ணே! 121

இலிங்க முருக்க அலைவார்கள்—சாதி
லிங்க மிருப்ப தறியாமல்
வங்கமுந் தங்கமும் சேர்த்து—உருக்கினால்
பங்கமி தல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 122

பாஷா ணக்குகை வைத்தெருக்கின்—வெள்ளைப்
பாலா லாட்டிக் குகை[142]மூடி
யீசா னபுட மிட்டாலு—மதில்
இருப்ப தென்னடி ஞானப்பெண்ணே! 123

காரண மானது காரியமா—மதைக்
கட்ட வறியார் முழு(மோ)[மூ]டர்
பூரண மென்று திரிந்தாலு—மதில்
புண்ணிய முண்டோசொல் ஞானப்பெண்ணே! 124

முப்பூ வென்று திரிவார்க—ளந்த
மூப்பு வந்த வகைகாணார்
அப்பூ [143]வென்று மறிந்தாக்கால்—சித்தி
ஆமென்று கும்மி யடியுங்கடி. 125

*நாத மிருப்ப தறியாரே—துட்டர்
நாக முருக்க அலைவார்கள்
யோக மிருக்க வறிந்தாலே—யிந்தத்
தேக மிருக்கலாம் ஞானப்பெண்ணே!

[144]காரத்தைக் கட்ட வறியாமல்—[145]கடுஞ்
சாரத்தை நித்தினஞ் செய்யாமல்
வீரத்தைப் பூரத்தைச் சேர்த்ததினா—லது
[146]வீணல்ல வோசொல்லு ஞானப்பெண்ணே! 126

கேசர வித்தை அறியாமல்—உலக
வேஷத்தில் சிக்கி யலைவார்கள்
கோசர பீச மறிந்தாலே—வாத
கோசர மாமடி ஞானப்பெண்ணே! 127

*சகார வித்தை யறியாமல்—புடந்
தன்னிலே யோடி யலைவார்கள்

---

141. அதில். 142. மூட்டி. 143. ஒன்று. 144. சாரத்தைக் 145. பூமி தன்னிலே யோடி அலைவார்கள். 146. வீணலைச்ச லல்லவோ ஞானப்பெண்ணே!

அகார கோச பீசமறிந்தா—லது
ஆமென்று சொல்லடி ஞானப்பெண்ணே!

*வாணிய னுமொரு வண்ணானுங்—கூடி
வங்கண மாக யிருப்பதனைப்

பேணி யறிந்திட வல்லவர்க—ளவர்
பெருமை தானடி ஞானப்பெண்ணே!

வாதத் திறவுகோல் காணாரே—பஞ்ச
பூதச் சரக்கையுந் தோணாரே!

ஏதுக்குக் கண்புகைந் தூதுகிறா—ரிதை
ஏனென்று கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 128

*உச்சி மலையினில் பச்சிலையா—மதில்
உண்டு அனேகம் தொழிற்காணும்

இச்சையு டன்கண்டு கொண்டாக்கா—லதில்
ஏகாந்தங் காணலாம் ஞானப்பெண்ணே!

துரிசு சுன்ன முடிந்தாச்சு—யத்தைச்
சோதிக்க யெட்டரை மாத்தாச்சு

பொருளைச் சொல்லி பணம்பறிப்பா—ரிவர்
பொய்க்குரு வல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 129

கவன சூத முடிந்ததென்பார்—ஊசிக்
காந்தத்தைக் கின்னமுஞ் [147]செய்தமென்பார்

புவன வாத [148]மிட்டாலே—வயர்
பிழைக்கு மோசொல்லும் ஞானப்பெண்ணே! 130

பிழைக்கப் புத்தி யறியாமல்—சென்மம்
பூர்வக் கியானந் தெரியாமல்

தழையைத் தின்று சருகாகி—[149]நின்று
தயங்கு ருரடி ஞானப்பெண்ணே! 131

தயங்கி என்ன பலனுமோ—மனஞ்
சாதித்து நிற்கத் திறமாமோ

மயங்கி டாதே வுழலை—மகத்துவம்
வருவ தெப்படி ஞானப்பெண்ணே! 132

உப்பை யறிந்தவ னே[150]சாதி—சகத்
துப்பை யொழித்தவ னேயோகி

---

147. செய்தோமென்பார். 148. பிரட்டாலே—வயறு பிழைக்கும் பேடிகாண் ஞானப்பெண்ணே. 149. றெப்பத். 150. வாதி.

தப்பில்லை யேபூமி நாத—மகிமையைச்
சார்ந்து [151] பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 133

வீட்டி லிருக்கு தொருமூலம்—வெளி
கூட்டி லிருக்குத் திருமூலம்
மாட்டி யிழுக்கும் [152] பெரியோர்க்கு—ரச
வாதமி தல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 134

தோணு தென்று சரக்கெடுத்துக்—குறுஞ்
சூரா சூரையில் வைத்தெடுக்கச்
சாணுன் கண்ட பொருள்போலே—சித்தி
தானென்று கும்மி யடியுங்கடி. 135

நெல்லி யிருக்குது காட்டுக்குள்ளே—கரு
நெல்லி யிருக்குது வீட்டுக்குள்ளே
கொல்லி மலைக்குத் திரிந்தாலுங்—குரு
கொண்டு [153] திரிவாரோ ஞானப்பெண்ணே! 136

காயாம் பட்டிக் குளத்துக்குள்ளே—வெள்ளைக்
காசாம் வேறு [154] முளைத்திருக்க
வாயா லேதின்று [155] உமிழ்ந்தக்கால்—உடல்
மாயா தல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 137

*குண்டா றென்ற மணற்கேணி—யதுக்
குண்டாம் யோகம் நெருப்பாறு
தண்டா தெட்டி நடந்தாக்கால்—யோகந்
தானென்று கும்மி யடியுங்கடி.

கற்ப நிலையறிந் துண்ணுமல்—வெறி
கஞ்சாவை யுண்டு முழிப்பார்கள்
[156] அற்பக் குகமலைச் சென்றாலு—[157] மதி
லறிய லாகுமோ ஞானப்பெண்ணே! 138

கொங்கணர் சொன்ன கடைக்காண்ட—மதில்
சங்கை யறிவது பிரம்மாண்டம்
எங்கள் குருசட்டை [158] மாமுனியார்—இரு
நூறு பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 139

[159] நூறி லுரைத்தது வேஞானம்—திரு
மூல ருரைத்தது வேஞானம்

151. கும்மியடியுங்கடி. 152. வகையறிந்தால். 153. தருவாரோ. 154. முளைத்திருக்கும் 155. நிமிர்ந்தக்கால்—உடல் மாய்வதில்லையாம் ஞானப்பெண்ணே! 156. அறவுங் 157. வஸ்து 158. மாமுனி யாயிரம் 159. ஊரி லுரைத்தது மெஞ்ஞானம்

பாரடி போகர்பூ சாவித்தியும்—உரோமர்
பகர்ந்த நூறுமஞ் ஞூறுடனே
ஏரடி மச்ச முனியுரைஎண்—ணூறும்
இசைந்து காணடி ஞானப்பெண்ணே!

பூரண கும்ப முனிசொன்ன—சூத்திரம்
பூட்டகம் பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 140

தீட்சையில் மச்ச முனிதீட்சை—அவர்
செப்பிய ஞானம் ஒருநூறும்
தாட்சி வராது பெரியோரைக்—கண்டு
[160] சாட்சியைக் கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 141

*பூரக மென்ன பரமாமோ—மணிப்
பூரக மென்ன உறவாமோ
தாரகப் பிரம்ம நிலைபார்த்துப்—பெண்கள்
தாண்டிக் கும்மி யடியுங்கடி.

*கேசர வித்தை யறியாமல்—ராக
வேசத்தில் நின்று அலைவார்கள்
கோசர வீஷ மறிந்தாலே—வாத
கேசர மாமடி ஞானப்பெண்ணே!

*வஸ்து நிலையை யறிந்துநிதம்—மன
வாசியை ஓடி வழியறிந்து
முத்திக்கு வித்தான சத்தியைவா—வென்று
மூட்டிக் கும்மி யடியுங்கடி.

*தானே தானே யுருவாகி—யெங்குந்
தானென்று சொல்ல மறைவாகி
ஞானு ஞான பராசத்தி—தேவியை
நயந்து கும்மி யடியுங்கடி.

*ஆனந்த மான கடல்மூழ்கி—மூல
வக்கினி யென்ற விளக்கேற்றி
தானந்த மான பராசத்தி—தேவியைச்
சார்ந்து கும்மி யடியுங்கடி.

*சாந்த மான அபிஷேகம்—வில்வஞ்
சந்தன மனவு மலர்சாத்தி

---

160. சாட்சிகேளடி

ஆய்ந்து வேதப் பழம்பொருளாங்—திவ்ய
ஆதியைப் போற்றிக்கொண் டாடுங்கடி.

சித்தர் சொன்னபடி சித்தாந்தம்—கண்டு
தெளிந்து கொள்ளடி வேதாந்தம்

தத்துவ மாகிய உற்பத்தி—சூட்சம
சார்வு கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 142

சார்வுதா னென்னடி வேதாந்தம்—சொல்லுந்
தத்துவந் தன்னில் வகையுடனே

கார்வு அனுதி அவத்தை—நிலைகளில்
கணக்கு ரைக்கிறேன் ஞானப்பெண்ணே! 143

உரைக்குந் தத்துவம் நாலேழில்—கண்டு
ஓதும் அசத்துரு நாலாறு

மறைக்குள் சொல்லிய சித்துரும்நா—லென்று
மகிமை பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 144

மகிமை யாகிய தொம்பதமா—மதில்
வந்த உபாதி உணர்த்துகிறேன்

தகைமை யென்னமுன் சொன்ன—அசத்துரு
தன்வாசல் கேளும் ஞானப்பெண்ணே! 145

வாசல் மிகுந்த பெரியோர்கள்—பிராண
வாயுவோ டிந்திரிய மர்னதென்று

காசலே யாமதிற் சேர்ந்து—வளர்ந்த
காரணம் நாலடி ஞானப்பெண்ணே! 146

காரண மென்ப திவையேழு—வந்து
கலந்து தாமடி தொம்பதத்தைத்

தாருண தொம்பத மானதுரி—யத்தில்
தன்னுட லாச்சுதா[ம்] ஞானப்பெண்ணே! 147

தன்றூல மாகிய சாக்கரத்தைத்—தன
தாக யிருந்திடு மாந்தர்க்குப்

பின்சொன்ன தாம விசுவனென்—றபிமான
பேரல்ல வோசொல்லும் ஞானப்பெண்ணே! 148

பேர்பெறு அஞ்சு உபாதியுடன்—கூடில்
பெத்திடில் சூட்ச சொர்ப்பனத்தின்

சார்பி லிருந்த துரியத்துக்கு—மதைச்
சதருகுமோ கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 149

ஆகும் பிராந்தி வாயுவுடனே—கூடி
அடங்கி மூலத் துடன்சேர்ந்து
சேகர மாய்வந்த ஆத்மதுரி—யத்தைச்
சேர்ந்திடு காரண தேகமடி. 150

சேர்ந்த அவத்தைச் சுழித்தியடி—குல
தெய்வம் பிராணனு மானதடி
கூர்ந்து மூன்றையுங் கண்டதுரி—யத்தைக்
கும்பிட்டுக் கும்மி யடியுங்கடி. 151

கும்பிட்டு தோர்பதம் சுத்தாதம்—கண்டு
கூறிய ஞாய மிதுபோல
அம்பிட்டுத் தற்பத மானவிவே—கத்தை
அறியச் சொல்லுறே(ன்) ஞானப்பெண்ணே! 152

அறிவ தென்னடி தொம்பதமாம்—பொருள்
காண வுபாதியு மானதுபோல்
சர்வ தற்பர மான—பொருளுக்குத்
தன்னுடல் சீவ துரியமடி. 153

சர்வத்தின் சர்வ காரணனும்—சர்வ
யிந்திரி யாமிசர் வேசுபரனும்
சர்வசிஷ்டி சர்வ ஸ்திதி—சங்காரனே
சம்மார யமனும் ஞானப்பெண்ணே! 154

பேரான தென்ன யிவையேழும்—யிதைப்
பேசவும் ஆத்மத் துரியமடி
தேரா உபாதியைப் பெற்றதினுல்—முக்கிய
தூஷண முண்டாச்சு ஞானப்பெண்ணே! 155

தூஷணச் சிவனிவை யேழுங்—கண்டு
சொல்லும் பரனுக் குடலாச்சு
சாசுவத மென்றபி மானத்தினுல்—பர
சாக்கர மென்றுபேர் ஞானப்பெண்ணே! 156

சாக்கரந் தன்னைத்தா னென்றுசொல்லி—பரந்
தானபி மான திருந்தாக்கால்
சேர்க்கவி ராடெனச் சொல்லுவார்கள்—நாமம்
தெரிந்து கொள்ளடி ஞானப்பெண்ணே! 157

தெரிந்து மூன்று உபாதியு—மாதில்
சேர்ந்த பரன்பர சொர்ப்பனமாம்

பிரிந்தி டாதபி மான—யிரணிய
கெர்ப்பனென் பாரடி ஞானப்பெண்ணே! 158

பாதி யிதிலொரு பாதியுடன்—நின்ற
பரனுக் கல்லோ பரசுழித்தி

சேரும் பொழுதவ் வியாகிருத—நின்று
சிந்தையில் காணடி ஞானப்பெண்ணே! 159

காணடி தற்பத சுத்தார்த்த—மதைக்
கண்டு உணர்ந்த வகைபோலே

ஊணடி ஞான அசிபதரா—கத்தின்
உண்மையைக் கேளடி ஞானப்பெண்ணே! 160

உண்மையாந் தற்பதற் குத்துரியங்—கண்டு
உத்துப் பாராதொரு தோஷமதால்

தண்மை அசிபத சுத்தத்துக்குப்—பரந்
தான்மட லாச்சுது ஞானப்பெண்ணே! 161

ஓது பரம்விசு வக்கிருச—மடி
உபசாந்த மென்னும்வகை மூன்றிலொன்றைச்

சாதனைசெய்த சிவத்துக் கல்லோ—பர
சாக்கிர மாகுமே ஞானப்பெண்ணே! 162

ஆகும் பொருள்சிவ சாக்கரத்தை—அபி
மானித் திருந்த சிவதுரியம்

சேகர மாகிடில் சிராசோ—விதையென்று
செப்பிடும் வாக்கியம் ஞானப்பெண்ணே! 163

வாக்கிய மாம்விசுவக் கிருசமடி—அந்த
மார்க்கமென் னசிவ சொர்ப்பதத்தைப்

பாக்கிய மாமபி மானித்திடில்—பிரசா
பத்திய னென்றுசொல் ஞானப்பெண்ணே! 164

சொல்வது மென்ன உபசாந்தம்—சிவ
சுழித்தி தானென் றிருந்தாக்கால்

நல்லது போற்புவி சார்ந்ததின்று—லது
நாமமி தல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 165

நாமுஞ் சிவதுரி யத்திலடி—அபி
மான மிழந்து தனித்ததினால்
நேமமி தல்லோ வதிதுரியத்—தினில்
நிலைமை கண்டிலார் ஞானப்பெண்ணே! 166

கண்டறி யாததும் முத்திரிய—மதைக்
கண்டு கழன்றுமே லானதடி
பண்டு பரப்பிரம்ம மானந்த—சுரூபத்தைப்
பணிந்து கும்மி யடியுங்கடி. 167

பணிந்து ஞான மிதுதாண்டி—மன
பத்மா னந்த மிது தாண்டி
துணிந்து பாரு மானந்த—சொரூபனைத்
தொழுது கும்மி யடியுங்கடி. 168

தொழுது கொள்ளுஞ் செகச்சிவ—பர
சுத்தப் பொருளா மிதுதாண்டி
பழுதில் லாத சொரூபத்துக்—குருவிடப்
பாதமி தல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 169

பாத மாகிய தொம்பதமும்—அசி
பதமும் தற்பத மானதடி
வேதமும் பாதி அவத்தைகளும்—பல
பேர்களு மானது ஞானப்பெண்ணே! 170

பேருக்குச் சந்தத் துரியமடி—அதைப்
பேசவுந் தற்பிர காசமடி
ஆருக்குங் கண்டறி யாதபொருளைக்—கண்டு
அகந்தெ ளிந்தது முத்தியடி. 171

முத்திபெறுந் தேவ தத்தனைப்போல்—செக
முழுதுந் தன்மக மானதடி
நத்தியே விட்டுவி டாத—யிலக்கணை
ஞாயமி தல்லவோ ஞானப்பெண்ணே! 172

ஞானமா மோட்ச மிதுதாண்டி—மத்த
ஞாயமெல் லாமம்மான் மாயமடி
தானசங் கற்ப விகற்ப—சமயமுந்
தன்மய மானது ஞானப்பெண்ணே! 173

சமய பேதமு மாசையடி—கெங்கா
ஸ்நானமும் பூசையு மாசையடி.

[161]மமதையைத் திருக்கினர் மமதையை—......
வாழ்த்திக் கும்மி யடியுங்கடி. 174

தேசங்கள் போவது மாசையடி—குல
தெய்வமுண் டென்பது மாசையடி

நேசமெனும் பிரம்ம ஞான—[162]தோத்திரம்
நேர்ந்து கும்மி யடியுங்கடி. 175

ரேசகம் பூரகக் கும்பகத்தால்—வாசி
நேரிட்டுச் செய்வது மாசையடி

கேசர மாகிய அத்தொய்த—பிரம்மத்தைக்
கிட்டிக் கும்மி யடியுங்கடி. 176

உப்பை விடுவது மாசையடி—யன்ன
மோர்பொழு துண்பது மாசையடி

செப்பவொண் ணுத மனோன்மணி—[163]தேவனைச்
சேர்ந்து கும்மி யடியுங்கடி. 177

தத்துவக் குப்பையைத் தள்ளுங்கடி—வேதச்
சாத்திரப் [164]பித்தலை மூடுங்கடி

[165]முத்தித ரும்ஞான வஸ்துவே—வாவென்று
[166]மூட்டிக் கும்மி யடியுங்கடி. 178

ஆரா தாரமும் தொல்லையடி—யதற்
கப்பாலே ஒன்று மில்லையடி

சீராய் நின்ற நிலைபார்த்துப்—பெண்கள்
சேர்ந்து கும்மி யடியுங்கடி. 179

*ஒன்ருய் ரெண்டாய்ப் பலவாகி—யெங்கும்
ஓம்ஆம் என்ற பரஞ்சோதி

கண்டோ மென்று தினம்வாழ்த்திச்—சிறு
கன்னியரே கும்மி யடியுங்கடி.

---

161. உமையவள் என்னும் பராசத்தி—தேவியை உவந்து கும்மி யடியுங்கடி. 162. சோதிபதம். 163. தேவியை. 164. பிற்றலை. 165. சித்தி. 166. சேர்ந்து.

*காரண வஸ்து விஞேதப்பொருள்—நித்ய
காலா காலங் குடியிருக்கும்

பூரண மான மறைப்பொருளை—நிதம்
போற்றிக் கும்மி யடியுங்கடி.

*மாலு மயனு மறியாத—பொருள்
மந்திர மாக நிறைந்தபொருள்

மேலாய் நின்ற பொருள்தேடிப்—பெண்கள்
வேண்டிக் கும்மி யடியுங்கடி.

*அண்ட சராசர பிண்டமெல்லா—முரு
வாகி யணுவுக் கணுவாகி

தண்டமிழ் வேதப் பொருளான—சிவ்
சத்தியைப் போற்றடி ஞானப்பெண்ணே!

[167]பால்கற வாப்பசுத் தள்ளுங்கடி—பதி
பாசத்தை யும்விட்டுத் தீருங்கடி

மேலாய் விளங்கிய தற்பர—சோதியை
வேண்டிக் கும்மி யடியுங்கடி. 180

தாரா தாரமு மில்லேயடி—யதைச்
சொல்வதுங் கேட்பது மில்லேயடி

தாராத பிரம்ம நிலேபார்த்துப்—பெண்கள்
தாண்டிக் கும்மி யடியுங்கடி. 181

அண்டமும் பிண்டமும் பாழாச்சு—அதுக்
கப்பா லும்பெரும் பாழாச்சு

உண்டில்லே யென்று பராபர—பிரமத்தை
உவந்து கும்மி யடியுங்கடி. 182

சொல்லினுங் கல்லினும் நில்லாதே—பிரம்ம
சோதியே ஆதியே தூயவெளி

[168]வல்லதைத் தற்பிர காசமவு—னத்தில்
வகையை யறிந்துகொள் ஞானப்பெண்ணே! 183

அறிந்து கொண்ட பெரியோர்கள்—பதம்
அர்ச்சனே செய்துகும் மித்தமிழை

---

167. பாலா பரிசுத்தந்தள்ளுங்கடி—பசு, பாசத்தையும் விட்டுக் கொள்ளுங்கடி. 168. வல்லவ ஞன வஸ்து—மகிமையை, மகிழ்ந்து கேளடி ஞானப்பெண்ணே!

[169]பிரிந்தி டாமல்நூற் றெண்பத்தைந்து—கண்ணி
பேசின சற்குரு தான்வாழி! 184

சற்குரு பாத மிகவாழி—வாலை
சுவாமி [170]தமிழ்நிதந் தான்வாழி!

நற்குண ஞானக் கும்மித்தமிழ்—கற்றவர்
[171]ஞான நெறியை மிகவாழியே! 185

*வாழி ஞானப் பொருள்வாழி—நித்ய
வஸ்துவுஞ் சத்தியுந் தான்வாழி!

வாழி மாதமும் மாரிபெய்து—தின
மன்னர் மறைகளும் வாழியதே!

வெற்றிவே லுற்றதுணே.

திருச்சிற்றம்பலம்.

தேவிசகாயம் உண்டாவதாகவும்.

முற்றும்.

---

169. பிரிந்திடாக் கண்ணி நூற்றெழுபத்–தஞ்சும். 170. சொலும் தமிழ் தான்வாழி! 171. ஞான நெறிபெற வாழியவே!

NAYATATTVASAṄGRAHAH

Edited by

Sri T. CHANDRASEKHARAN, M.A., L.T.,

(Continued from page 108 of Part i of Volume XV)

॥ अनुमानप्रकरणम् ॥

धर्मादेकाश्रये धीरवगतनिय[1]माद्धीगतास्सानुमोक्ता[2]

[3]वाक्यं तस्याः परोक्तौ त्रितयमनियमाद्धेतुदृष्टान्तसाध्यैः ।

दृष्टं सामान्यदृष्टं (वि)द्विविधमनुमितं हेतुदृष्टान्तदोषाः

चत्वारः साध्यदोषाःस्वविषयविहतिर्व्याप्तिभेदी ह्युपाधिः ॥

अव्यवच्छिन्नसम्बन्धि पदार्थस्य विशेषणम् ।

सम्बन्धो निरुपाधिः स्यात्सोपाधित्वादतोऽन्यथा ॥

अत्र केचित् व्याप्तिस्वरूपं तत्प्रमाणञ्चान्यथा वर्णयन्ति । नियमो नाम सम्बन्धान्तरं न तु संयोगादिधर्मः सदात्वं तस्य प्रत्यक्षत्वायोग्यत्वात् । न हि सर्वकालेष्वप्रतीतेषु सदात्वावगतिसम्भवः । अथ सम्भवदुपाधिविगमात् सदात्वाध्यवसानमिति चेदेवं तर्हि न प्रथमदर्शने नियमावसायः निरुपाधिकसम्बन्धस्यानुमाङ्गस्य प्रथममस्फुरणात् । अथ देशकालादयः सम्बन्धश्च धूमस्वरूपसम्बन्धिनः प्रत्यक्षेणावगम्यन्ते न त्वन्यान्वितस्वरूपसम्बन्धिनः अयमग्निसम्बन्धो धूम इति प्रतीयते न पुनरस्यायं सम्बन्ध इति । इदमेव निरुपाधित्वं । तच्च प्रथममेवावगम्यते इति चेत्, न ।

ईदृशसम्बन्धस्य सर्वसाधारणत्वान्नानुमाङ्गत्वं दैवेन जानता सम्बन्धविशेषग्रहेऽपि सम्बन्धान्तरवैलक्षण्याज्ञानादज्ञा(ज्ञा)त[4]कल्पमेव स्यात्, व्याप्तेश्च प्रथमदर्शनावगतत्वे किमित्यनन्तरमनुमानं न भवति । भूयोदर्शनैरुपाधिविरहो गम्यत इति चेत्, न तर्हि पूर्वं निरुपाधित्वावगमः । अथ पश्चात्प्रथमावगतस्वरूपानु-

---

1. नियमो व्याप्तिः ।
2. अनुमा-अनुमानम् ।
3. परार्थानुमानं न्यायरूपम् ।
4. क. ज्ञान.

बन्धित्वमेव निश्चीयत इति चेत्, न; प्रथमावगतेर्नियमानियमसाधारणत्वात्। पश्चादेव नियमग्रहाद्धहुषु सन्निहितेषूत्पन्नस्य कार्यस्य न पूर्वं कार्यकारणनिश्चय इव नियमनिश्चयोऽपि पूर्वं नास्तीति सिद्धम्। उच्यते। नियमो नाम संयोगादेर्धर्मः सदात्वं, न सम्बन्धान्तरं सम्बन्धस्य क्रियागर्भत्वात् क्रियाकल्पना-प्रसङ्गात्। तच्च स्वरूपानुबन्धित्वम्। द्विधा खलु धर्मिणां धर्मसम्बन्धः—कश्चित्स्वरूपसम्बन्धी, कश्चिदवच्छिन्नस्वरूपसम्बन्धी। यस्य स्वरूपसम्बन्धाभावो[1] दृष्टस्तस्यैकस्मिन् भावाभावव्यवस्थार्थमवच्छिन्नसम्बन्धित्वं कल्प्यते। स चावच्छेदक उपाधिरित्युच्यते। प्रथमावगतस्वरूपानुबन्धित्वस्यावच्छिन्नस्व-रूपानुप्रवेशो व्यभिचारनिश्चयायत्तः। तद्दर्शनादन्यत्रापि शङ्का भवति, सा च भूयोदर्शनेन निवर्त्यैति न प्रथममनुमानप्रसङ्गः॥

तत्र क्वचित् प्रथमावगतस्थापनमुपाध्यभावनिश्चयात् भवति। क्वचि-द्व्यभिचारादुपाधिनिश्चयादवच्छिन्नसम्बन्धित्वनिश्चयः। तस्मात् स्वतः सिद्धं स्वरूपसम्बन्धित्वं परतः उपाधिनिश्चयाद्व्यवच्छेदानुप्रवेशादपोद्यते। स्वतः प्रामाण्यवद् व्यक्तयाद्युपाधिशङ्का तदभावेऽपि दर्शनादपैति। अनेकोपाधिशङ्का लाघवतर्कादपैति। यत्र साध्ये हेतुद्वयस्य दर्शनं—यथा विभुसम्बन्धे द्रव्यत्वस्य मूर्तत्वस्य च, तत्रोभयस्वभावकल्पना सति सम्भवे न न्याय्येति भवति मतिः, तथा प्रतीतस्वरूपमात्रसम्बन्धस्यान्यथात्वमाश्रयितुमयुक्तमित्यपि भवति मतिः, तत्र विपक्षे बाधकप्रमाणेन व्यभिचारमुन्नीयावच्छिन्नसम्बन्धः कल्प्यते। स चा-प्रयोजक इत्युच्यते। यजिमत्त्वे द्रव्यदेवतासम्बन्धप्रयुक्ते प्राणिसंयुक्तालभतिर्यत्र साध्ये व्यापिनोऽव्यापिनश्च साधनाव्याप्तस्य दर्शनं यथानर्थकरत्वसम्बन्धितया निषिद्धत्वहिंसात्वयोस्तत्र व्यापिनोऽभावे साध्यमयुक्तमिति मतिः। तथा व्यापिनो व्यभिचाराभावेऽप्यवच्छिन्नसम्बन्धित्वमयुक्तमित्यपि मतिः। तत्राप्यनु-कूलप्रतिकूलतर्काभ्यां बाधकप्रमाणेन च कस्यचिद्व्यभिचारमुन्नीयावच्छिन्नस्वरूप-सम्बन्धित्वं प्रागनवगतमपि कल्प्यते; यथा तद्दुहितृत्वात् षोडशवर्षा प्रसोष्यते यथेतरदुहितर इत्यत्र प्रसवनिमित्तादृष्टस्यैव प्रयोजकत्वमितरस्याप्रयोजकत्वम्। यत्र द्वयोरपि विपक्षे बाधकादि तत्र द्वयोरपि व्याप्तिः, यथा अणवः संयुज्य कार्यमारभन्ते अवयवत्वादारम्भकद्रव्यत्वादित्यादिना। तस्माद्धर्मिस्वरूपं

1. ख. भावोऽपि.

सम्बन्धित्वमेव धर्माणां प्रथममवगतं, तत्पश्चाद्व्यभिचारादपोद्यते । क्वचिन्नापोदितं भवतीति सकृद्दर्शनगम्या व्याप्तिरिति सिद्धम् ॥

अत एव धूमस्यैव देशान्तरकालान्तरसम्बन्धः पश्चादवगम्यते, अग्निसम्बन्धस्तु पूर्वावगत एवावगम्यत इति नाधिकमनुमानस्य, अग्निसम्बन्धस्य देशकालादीनां गुणत्वान्न परस्परसम्बन्धादाधिक्यं भवतीति । तस्मान्नानुमानस्यागृहीतविषयत्वम् ॥

॥ कर्मणः अप्रत्यक्षत्ववादः ॥

परोक्षं कर्म कर्मत्वादादित्यगतिकर्मवत् ।
अक्षतद्भावभावित्वं क्षीणं लिङ्गस्य बोधने ॥

विमतिपदं कर्म प्रत्यक्षं अक्षान्वयव्यतिरेकानुविधायित्वात् घटवत् । नन्वन्वयव्यतिरेकौ कर्मलिङ्गसंयोगविभागग्रह एवोपक्षीणत्वादन्यथासिद्धौ न संयोगविभागातिरिक्तं द्रव्यगतमपरं कर्मस्वलक्षणं प्रतिभाति ॥

किञ्च संयोगविभागानुमितकर्मप्रतीत्यापि गच्छतीति व्यवहारोपपत्तेर्न चक्षुषि कर्मविषयापि शक्तिः कल्पनीया, न च संयुक्तसमवेततया कर्मणि शक्तिरिति वाच्यं ; रसादावदर्शनाच्छक्तेः । न च संयोगासमवायिकारणतया तन्तुतुरीसंयोगस्येव कर्मणि चक्षुषः कॢप्ता शक्तिरिति वाच्यम् ; प्रत्यक्षद्रव्यवर्तिसंयोगशक्त्यैव तन्तुतुरीसंयोगप्रत्यक्षत्वसिद्धेः प्रत्यक्षसंयोगासमवायिकारणतया शक्तेरकॢप्तत्वात् कर्मण्यापरोक्ष्यासिद्धेर्न तद्बलेनापि शक्तिकल्पनमिति सिद्धमन्वयव्यतिरेकयोरन्यत्रोपक्षीणत्वम् ॥

ननु संयोगविभागाभ्यां न कर्मानुमानम् । तथा च सत्येकस्मिन् श्येन उत्पतिते श्येनान्तरे च निपतिते विभागपूर्वकसंयोगभाजि स्थाणावपि कर्मकल्पनाप्रसङ्गात् । अथ संयोगविभागाभ्यां कारणत्वेन कर्मानुमीयमानं, किमुभयाश्रयमनुमीयतां, उतैकाश्रयमिति । तत्रोभयाश्रयत्वेऽपि स्वभावत्वं स्यात् । एकमाश्रयं देशान्तरं प्रापयत्यन्यन्नेति गौरवं चापद्यते । तस्मादेकमेकाश्रयं कल्प्यते । तत्र स्थाणुगतत्वे निपतत उत्पततश्च श्येनस्य पूर्वोत्तरदेशविभागसंयोगार्थं तद्गतमपि कर्म कल्प्यं स्यात् । तस्माल्लाघवतर्काच्छ्येनगतमेव कर्मानुमानमिति सिद्धम् ।

ननु यावत्कारणप्रत्यासन्नमसमवायि न तु कारणप्रत्यासन्नमात्रम्, अत उभयाश्रितमेकमेव कर्मानुमीयतां। न च द्विस्वभावत्वं दोषः, श्येनाश्रितत्वेऽपि कर्मणः स्वाश्रयविभागजनकत्वमुत्तरदेशसंयोगजनकत्वञ्चेति द्विस्वभावत्वं तुल्यमिति स्थाणावपि कर्मप्रसक्तिदोषः; उच्यते—समवायिकारणप्रत्यासन्नमसमवायि न तु पुनर्यावत्कारणप्रत्यासन्नमिति वक्ष्यते। तस्मात्कल्पनालाघवाच्छ्येनैकाश्रितेन कल्पितेनालम्। न च द्विस्वभावत्वमाश्रयस्य, पूर्वदेशविभागमुत्तरदेशसंयोगं च कर्मारभत इत्येक एव स्वभावः।

किञ्च प्रत्यक्षवादिनोऽपि किमिति स्थाणौ संयोगविभागार्थमसमवायिकारणं न कल्प्यते। स्वाश्रयसंयोगविभागारम्भस्य कर्मणः प्रत्यक्षत्वमस्तु न तु संयोगमात्रारम्भकस्य, विभागमात्रारम्भकस्य वा प्रत्यक्षत्वम्। लाघवतर्कान्निर्णयस्तु समान एव। अतो न स्थाणौ कर्मप्रसङ्गः।

ननु प्रत्यक्षाप्रत्यक्षसंयोगस्याप्रत्यक्षत्वेन श्येनाकाशसंयोगस्याप्रत्यक्षत्वाद्वियति पतत्री पततीति प्रत्ययो न स्यात्। तन्न। वियति हि विततालोकभागेन श्येनस्य संयोगविभागौ प्रत्यक्षाविति पतत्री पततीति प्रत्ययो घटते। अन्धकारे खद्योतः पततीति प्रत्ययस्य तदालोकभागसंयोगविभागदर्शनाद्वा चक्षुषोऽपि परिवृत्त्यदर्शनानुमितसंयोगविभागाभ्यां वा कर्मप्रतीतिरुपपद्यते।

ननु कथं संयोगविभागाभ्यां कर्मानुमा ? उच्यते—संयोगविभागावसमवायिकारणवन्तौ समवायान्यकार्यत्वात् आगन्तुककारणकौ वा कार्यत्वात् घटवदिति।

ननु सिद्धं साध्यते कर्महेतुभ्यः प्रयत्नवदात्मशरीरसंयोगादिभ्य एव देशदेहसंयोगाद्युपपत्तेर्न कर्मानुमानं सम्भवति। मैवं। कर्महेत्वभिमतानां नियतस्वभावत्वान्न देशसंयोगाद्यारम्भकत्वम्। तथा हि—असमवायिकारणभूतः संयोगः स्वाश्रये स्वाश्रयसमवेतो[ते] वा कार्यारम्भक इति नियतम्।

ननु संयोगविशेषणं व्यर्थं असमवायिनः प्रत्यासन्नत्वात्। तथाहि—नियमोऽस्तु। न च विभागजविभागे व्यभिचारः विभागाभावात्, भावे वा विभागजत्वाभावात्। तन्न। विभागजविभागस्य वक्ष्यमाणत्वात् प्रामाणिकत्वाच्च।

किञ्चात्मशरीरसंयोगः स्वाश्रयादिव्यतिरिक्तः समवायिकारणं न भवतीत्यस्यां प्रतिज्ञायां संयोगत्वमेव हेतुः। तथा यत्समवायिकारणं संयोगः तत्कार्यं स्वाश्रयादौ करोतीत्यस्यामपि प्रतिज्ञायां संयोगत्वमेव हेतुः। किन्तु सिद्धसाधनं स्यात् व्याप्तमात्रत्वकथने समवायिनः संयोगविशेषणत्वं तस्यार्थवत्त्वञ्चोक्तम्।

ननु तादृशसंयोगस्य प्रथमं स्वाश्रये कार्यदर्शने तत्स्वभावत्वनिश्चयो भवति, तदनन्तरं स्वाश्रयसमवेतकार्यदर्शने यथा द्वितीयस्वभावनिश्चयः तथा अस्वाश्रयकार्यदर्शनात् तृतीयोऽपि स्वभावो निश्चीयतां न धर्मिकल्पनागौरवं युक्तम्। किञ्च धर्मिस्वरूपकल्पनायां सर्वत्र गुणासमायिकारणत्वस्वभावोऽपि हेयः स्यात्। तथा च सति कर्मानुमानस्य विशेषविरोधः स्यात्—मैवम्। संयोगविशेषणस्य स्वाश्रये स्वाश्रयसमवेते च कार्यदर्शनादुभयानुगतैकस्वभावनियमोऽध्यवसीयते। प्रत्यासन्नकारणत्वं स्वाश्रयतत्समवेततत्समवायिनोः कार्यारम्भकत्वं वाऽध्यवसीयत [1]एव। निश्चितस्वभावार्था[2]बाधार्थं गौरवमपि युज्यते। क्वचित्संख्यायाः असमवायित्वदर्शनात् गुणानामेवासमवायित्वमिति नियमोऽपि नास्ति। असमवायित्वे गुणत्वस्य व्यापकत्वाभावात्। व्यापकविशेषसाधनाक्षमलक्षणो विशेषविरोधो नास्ति। व्यापकत्वं च तस्य विशेषस्य तदभावे साध्यानिर्वाहः। अगुणस्यासमवायित्वे न काचिदनुपपत्तिः संयोगविभागौ प्रति यावत्समवायिकारणव्यापित्वाभावात्। कर्मणो नासमवायित्वमिति यत् कैश्चिदुक्तं तत्संयोगजसंयोगादौ व्यभिचाराद्धेयम्।

किञ्च सर्वमिदं चोद्यजातं प्रत्यक्षत्वेऽपि कर्मणा[कर्मणः] समानं कर्महेतुभ्य एव देशसंयोगविभागोपपत्तेः न कर्म(णः)हेतुत्वं। अथ कर्महेत्वानन्तर्या(न्त)भावात् कर्मानन्तर्याच्च न कर्महेतुजन्यत्वं देशसंयोगस्येति चेत् तर्ह्यनुमेयत्वेऽपि समः समाधिः। कर्महेतूनां केषाञ्चित् प्रत्यक्षत्वात् तदानन्तर्याभावः शक्याध्यवसायः देहात्मसंयोगविशेषकरप्रयत्नस्य प्रत्यक्षत्वात्तदानन्तर्याभावोऽपि शक्यज्ञान एव। तस्मात् कर्मणः प्रत्यक्षत्वेऽपि कर्महेतुभ्यः कर्मकार्यानुत्पत्तिर्व्याप्तिबलेन वक्तव्या। तथा अनुमापक्षेऽपि सम्भवतीति न किञ्चिदनुपपन्नम्।

नन्वसमवायिसंयोगस्यास्वाश्रयादावपि त्रितन्तुकादौ कार्यदर्शनादनैकान्तिकत्वम्। तथा हि—त्रिभिस्तन्तुभिः युगपत् त्रितन्तुके पटे उत्पाद्ये प्रथम-

1. ख. एवं. 2. क. बाधार्ढं.

द्वितीयतन्तुसंयोगः तृतीयतन्तावपि पटमारभते। [1]स च न स्वाश्रयादिरिति व्यभिचार इति मैवं; प्रथमद्वितीयसंयोगः स्वाश्रयसमवेतपटांशमेवारभते।

नन्ववयवातिरिक्तांशाभावात् कथं पटांशारम्भः। काल्पनिकांशत्वे न तात्विकत्वं स्यात्। संस्कारेन्द्रियजस्य प्रत्यभिज्ञानस्योभयजत्वादुभयशक्तित्वादुभयप्रकाशत्वमेव न पुनरुभयांशत्वम्। उच्यते। असम्भवात्। किमेकस्मिन् तन्तौ पटः परिपूर्णो वा वर्तते, भागशो वा? यदि भागशस्तर्ह्यवयवातिरिक्तभागस्वीकारः। अथ परिपूर्णः प्रत्येकमवयवेषु पटबुद्धिप्रसङ्गः यथा व्यक्तिषु जातिबुद्धिः। अनङ्गीकृतश्चायं पक्षः। एषा चात्र स्थितिः—जातिसमवायाः प्रतिव्यक्ति भेदेन भवन्ति प्रत्येकं विशिष्टबुद्धिदर्शनात्।

अवयविसमवायस्तु सर्वावयवनिरूप्य एक एव, प्रत्येकमवयवेषु विशिष्टबुद्ध्यदर्शनात्, विशिष्ट[बुद्धि]कल्प्यत्वाच्च समवायस्य। अथवा सापेक्षावयवानां समवायभेदो वा। तत्र प्रथमद्वितीयतन्तुसंयोगः स्वाश्रयनिरूप्यसमवायं पटं चारभते द्वितीयतृतीयतन्तुसंयोगस्तु पटं तत्समवायं च स्वाश्रययोरारभते। तत्रासमवायिसंयोगः कार्यं कुर्वंस्तत्समवायं स्वाश्रयाश्रयसमवेतयोः कार्यं च करोति नान्यत्रेति न कश्चिद्व्यभिचारः।

एतेनैकः संयोगः स्वाश्रयादौ कार्यं करोति इत्युद्ग्रन्थं व्यर्थश्च निरस्तं। यदत्र कैश्चिदुक्तं प्रयत्नवदात्मसंयोगो देशस्याप्यस्तीति, तेनैव देशसंयोगविभागावप्युपपन्नाविति। ननु नोदनाभिघाताद्यनन्तरं शरादिदेशसंयोगे का वार्तेति चेत्; न। तत्राप्यदृष्टवदात्मसंयोगादस्तु कार्यस्योत्पत्तिः। नोदनाभिघातसन्निधिस्तु कर्मोत्पत्त्यर्थमिवादृष्टाभिव्यक्त्यर्थमस्तु यथा मन्त्रादिप्रयोगे अचेतनप्रवृत्त्यर्थमदृष्टाभिव्यक्तिरिति। तदनुपपन्नम्। अनेकादृष्टकल्पनातः कर्मकल्पनाया एवोचितत्वात्। प्रत्यक्षवादिनोऽपि साम्यादतिप्रसङ्गाच्च। ज्ञानशक्तेः संस्कारादिकल्पनास्वप्यदृष्टस्यैव कारणत्वप्रसङ्गात्।

नन्वसमवायिनोऽयं समवायोऽस्तु न संयोगविशेषणेनार्थः, तथाच सति कर्मानुमानेऽपि व्याप्तिभङ्गः स्यात्। मैवम्। असमवायिमात्रस्वभावत्वे देशेऽपि किञ्चित्कल्पनागौरवप्रसङ्गाद् दृष्टसंयोगादेरेवायं धर्म इति कल्प्यते।

---

1. क. न च स्वाश्रयादिति.

किञ्च एकत्वाभ्यामपेक्षाबुद्धिसहिताभ्यां द्वित्वमुत्पद्यते वेणुदलविभागेन च खदलविभाग उत्पद्यत इति संयोगविशेषणमर्थवत् ।

ननु विभागो नाम संयोगविनाशातिरिक्तो नास्ति । विभक्तप्रत्ययस्तु तेनैवोपपद्यत इति । न । गुणानामाश्रयनाशाद्वा गुणान्तरोत्पत्तेर्वापि नाशदर्शनात् । संयोगविनाशार्थं गुणान्तरं विभागाख्यमुपेयते । न च कर्मणा तस्य नाशः संभवति । न ह्युत्पादकव्यक्तिरेव तस्य नाशिका दृष्टा । तस्माद्विभागो विधिप्रत्ययवेद्यत्वात् भाव एव । तस्य च विभागहेतुत्वं दृष्टं हस्तपुस्तकविभागाद् देवत्तपुस्तकविभागोत्पत्तेः हस्तक्रियाया अस्वाश्रयायाविभाग[गा]हेतुत्वात् । वेणुदलविभागादपि खदलविभागो भवति । न च क्रियाजन्योऽसाविति वाच्यम्, अवयवाद्यारम्भकसंयोगविरोधिविभागहेतुक्रियायाः आकाशविभागाहेतुत्वव्याप्तेः । युक्तं चैतत् । अवयवव्यापीष्टस्यावयवत्वस्य सत्यवयविन्यवयवव्यापीष्टादाकाशाद्विभज्यलक्षणाधिकमवस्थाभावादवयवविभागस्यैवावयविविभागहेतुत्वात् । अवयवविभागे चावयवान्तरस्यापि विभागो न घटते, तस्माद्दलयोर्विभागे तद्धेतुक्रिययाऽऽकाशविभागोऽनन्तरं वेणोश्चाकाशाद्विभागो दलान्तरस्य तत्रावस्थानं च न घटते । दलान्तरं च तत्रैवाकाशेऽवतिष्ठते । तस्माद्वेणोर्नाकाशाद्विभागः । नाप्याकाशाद्दलस्य विभागः क्रियया । किन्तु दलयोर्विभागो विभागात्खदलविभागः अनन्तरक्षणे वेणुविनाशकाल इति विभागः संभवति । तस्मादवयवारम्भकसंयोगप्रतिद्वंद्विविभागहेतुक्रिययाऽऽकाशविभागो न जायत इपि सिद्धम् ।

॥ अतिरिक्तशक्तिव्यवस्थापनम् ॥

अकारकदशातोऽग्निः कारकत्वदशासु हि ।
प्राप्तातिशयसम्बन्धः कारकत्वाद्यथा पुमान् ॥

अत्राग्न्यादिस्वरूपातिरिक्तशक्तिसद्भावमर्थापत्त्या साधयन्ति । दृष्टेषु सत्स्वेव कदाचित् कार्यानुदयादतीन्द्रिया शक्तिरस्ति ।

ननु प्रतिबन्धकाभावस्यापि कारणत्वात् प्रतिबन्धके तदभावाभावान्न कार्योत्पत्तिरिति; तन्न । अभावस्याकारकत्वात्, व्यभिचाराच्च । नाभावः कारणं भावस्यैव ज्ञानातिरिक्तभावकार्येषु कारणत्वनियमात् । न च भाववन्मुद्गरप्रहाराभावस्यान्वयव्यतिरेकौ स्त इति वाच्यम् । यतो मुद्गरप्रहारे भावकारणवैकल्यादेव कार्यानुत्पत्तेरन्वयव्यतिरेकावन्यथासिद्धौ । ननु विहिताकरणस्य कथं प्रत्यवा-

यहेतुत्वमुच्यते। अथ स्वकालेऽन्यकरणस्य प्रत्यवायहेतुत्वमिति चेत्, न; इहाप्यन्यसन्निधिरेव कार्यहेतुः। अत्रोच्यते। विहिताकरणोपात्तदुरितस्यापरिहृतत्वाद्विहितासिद्धेश्च प्रत्यवायो भवतीति नानुपपन्नम्। व्यभिचाराच्च नाभावः कारणं। न तावदितरेतराभावः कारणं तस्याग्नौ सदा विद्यमानत्वात् सदा स्फोटकार्यप्रसङ्गात्। अतोऽभावमात्रं न कारणं। प्रागभावप्रध्वंसाभावावपि इतरेतरव्यभिचारान्न कारणम्। अन्यतरकारणत्वे [1]त्वनियतकारणमकारणान्न विशिष्यत इत्यकारणत्वप्रसङ्गः। शरवृश्चिकादौ तु सूक्ष्मजातिभेदान्न दोषः।

किञ्च शक्तिवादिनस्त्वेकशक्तियोगान्नानियतकारणत्वम्-किञ्च प्रतिबन्धकभावे चोत्तम्भकसन्निधौ कार्योत्पादादपि व्यभिचारः। अथ स्वप्रतिबन्धकाभावविशिष्टप्रतिबन्धकाभावः कारणम्, उत्तम्भकसन्निधौ तद्रूपाभावात्कार्योत्पत्तिरिति चेत्; न। किं स्वप्रतिबन्धकाभावविशिष्टः प्रतिबन्धकाभावः कारणं, किं वा स्वप्रतिबन्धकाभावविशिष्टस्य प्रतिबन्धकस्याभावः कारणम्। न तावदाद्यः, केवलोत्तम्भकसन्निधाने च कार्यं न स्यात्। नापि द्वितीयः, देशान्तरगतस्य प्रतिबन्धकस्य यदोत्तम्भकयोगः तदा भावविशिष्टस्य प्रध्वंसात्मनोऽभावयोगस्याग्निसमीपेऽभावात् कार्यं न स्यात्। अथ प्रतिबन्धकव्यक्त्यन्तराभावस्तदा कारणमिति चेत्; न। तर्ह्येकव्यक्तिसन्निधाने व्यक्त्यन्तराभावेन कार्योत्पत्तिः स्यात्।

अथ समस्तजात्यवच्छिन्नाभावः कारणमिति चेत्; न। सर्वाभावासन्निधानस्योक्तत्वात्। अथ भावविशिष्टत्वरूपाभावविशिष्टत्वप्रध्वंसेऽप्यभावविशिष्टत्वेतरेतराभावोऽन्यत्रास्त्विति चेत्; न। भावयोगस्येतरेतराभावासम्भवात्। न च भावरूपाणामभावानां कारणत्वमिति वाच्यम्, उभयसन्निधाने तदसंभवात्। अनेकाभावानां कारणत्वे गौरवं च स्यात्। उत्तम्भकप्रतिबन्धके च तदभावविशिष्टाभावस्यापि व्यभिचाराच्च। प्रतिबन्धकत्वानिरूपणाच्च न तदभावः कारणम्। तस्मादर्थापत्त्या शक्तिसिद्धिरिति। तदयुक्तं। सर्वोत्पत्तिनिमित्तकारणाददृष्टादेव कार्योत्पत्तेर्न शक्तिकल्पना स्यात्। मणिसन्निधानात्तस्याभिभवः कल्प्यः, मण्यन्तरात्तस्य पुनरुद्भवः। न चादृष्टस्य सामग्रीमेलन एव व्यापार इति वाच्यम्; संस्कारोद्बोधादौ तस्य व्यापारादर्शनात्। नचैवं संयोगविभागयोरप्यदृष्टहेतुत्व-

1. क. नियत—

मस्त्विति॰वान्यम्; तस्यासमवायित्वानुपपत्तेः। न चादृष्टवैगुण्यात् कार्यानुत्पत्ति-शङ्कया क्रियायां न प्रवर्तेतेति वाच्यम्; शक्तिप्रतिबन्धेऽपि तुल्यत्वात्।

न चादृष्टवैगुण्यपक्षे कश्चिद्दहति कश्चिन्नेति न संभवतीति वाच्यम्; अदृष्टस्य विलक्षणत्वात्। यथा शुद्धिपरीक्षायां होमादिजन्यस्यादृष्टस्य फल(ग्नि)-प्रतिबन्धकत्वे सोऽग्निरन्यमपि न दहेत्। पुरुषशक्तिप्रतिबन्धकत्वेऽप्यन्योऽग्निर्न दहेत्। संयोगशक्तिप्रतिबन्धकत्वे यथा दृष्टकार्यप्रतिबन्धः क्वचिद्भवति क्वचिन्न, तथा दृष्टकार्यदाहः क्वचिद्भवति क्वचिन्नेति सम्भवति। अथवा मणिसन्निधाना-ददृष्टं क्वचिदुद्भूतं क्वचिदभिभूतं कल्प्यते। विचित्रत्वाददृष्टगतेः सर्वमुपपद्यते। तस्मादर्थापत्त्यपेक्षा शक्तिकल्पना न सिध्यतीति सिद्धम्।

अनुमानापेक्षया तु स्वाश्रितत्वेनानुमानादग्न्याश्रितातिशयसिद्धिः। विप्रतिपन्नोऽग्निः अजनकदशातो जनकदशायां स्वसमवेतातिशयी जनकत्वात् आत्मवत्।

ननु कारकान्तराण्यजनकदशातो नातिशयितानि। न हि तेषां स्वसमवेता-तिशयो ऽस्ति। अतोऽनैकान्तिको हेतुः। अथ कस्यचिदतिशयात् सर्वाणि सातिशयानीति चेत् तर्ह्यदृष्टस्योद्भवातिशयात् सर्वत्र सातिशयत्वमुपपन्नमिति न शक्तिसिद्धिः।

किञ्च शक्त्युद्भवाभिभवपक्षे शक्तिगतोऽतिशय इति नाग्निसमवेताति-शयानुमानं संभवति। किञ्च शक्तिप्रतिबन्धकेन किं शक्तेर्विनाशो वा क्रियते, उताभिभवः, किं वा धर्मविशेषः। न तावदाद्यः—पुनरुत्पत्त्यसम्भवात्। आश्रय-समानहेतुत्वाच्छक्तेः न कारणान्तराच्छक्त्युत्पत्तिः सम्भवति। अनियतहेतुत्व-प्रसङ्गात्, तेनैव कार्योत्पत्तिप्रसङ्गाच्च। नापि द्वितीयः पुनरुद्भवोत्पत्तौ प्रागुक्तदो-षप्रसङ्गाच्च। किञ्च स चायमभिभवो वह्नेरस्तु किं शक्तिकल्पनया। अथादृष्टस्य दृष्ट एवाभिभव इति चेत्; न। तर्ह्यदृष्टस्यैवाभिभवोऽस्तु। सर्वोत्पत्तिनिमित्तस्यादृष्टस्या-भिभवात्कार्यानुत्पत्तिरस्तु, किं शक्त्या। तथा प्रतिबन्धकसन्निधाने यदा स्थिर-वस्तुशक्तिनाशः तदाग्न्यादीनि सदाभिभूतशक्तीनीति न कार्यं कुर्वन्ति। यदा क्षणिककारणशक्तिनाशस्तदा प्रतिबन्धकापगमेऽपि कार्यं भवति तदाभिभूत-शक्तिरित्युच्यते। नापि तृतीयः, तस्य धर्मस्यानिरूपणात्। उच्यते—शक्ति-

नाशपक्षे गौरवादभिभव एवाश्रीयते। अभिभवोऽप्युक्तविध एवोत्पत्तिपक्षेऽपीति न हानिः ।

ननूक्तमभावकारणोत्पाद्यत्वाच्छक्तेस्तस्य च नष्टत्वादुत्पत्तिरेवानुपपन्नेति; तन्न । शक्तेरुत्पत्तिरेवोद्भव इति पक्षे कारणान्तरादेवोत्पत्तिरस्तु ।

ननूक्तं किं तदुत्पत्तिकारणं तेनैव कार्योत्पत्तिरस्त्विति; तदयुक्तं । प्रतिबन्धकापनयव्यापाराच्छक्त्युत्पत्तिरस्तु तद्व्यापारस्य क्षणिकत्वात् । न तेन कार्योत्पत्तिरुपपद्यते । स्वसमवेतातिशयानुमानान्नादृष्टेनोपपत्तिः समवायोत्पत्तिनाशावेवोद्भवाभिभवौ इति स्वसमवेतातिशयानुमानोपपत्तिः । तस्मादतिशयाख्या शक्तिः सिद्धा ।

किञ्च प्रतिबन्धकस्यापि भावनाशद्वारा कार्यविघातित्वं दृष्टं यथा मुद्गरप्रहारादेः । तस्मात् स्वरूपातिरिक्ता शक्तिः सिद्धा ॥

॥ अनुमानं समाप्तम् ॥

शास्त्रं शब्दोत्थकार्यप्रमितिकरणिकाप्रेरणाधीरपूर्वा
लोके भ्रान्त्यादिशङ्कानिरसनसमये वक्तृबोधानुमानात् ।
पश्चात्तात्पर्यबोधात्सहकृतवचनं बोधयज्ज्ञातमर्थं
सापेक्षत्वान्न मानं नररहिततया भ्रान्तिशङ्का न वेदे ॥

सादृश्यज्ञानजाता सदृशविषयधीः सोपमा सानुमातो
भिन्ना तल्लक्ष्यहानेर्न गुणगतधिया तद्गुणद्रव्यकर्मा ।
जात्यादिर्नैव तद्यन्मितविषयतया नास्ति मानं विशेषे
व्यावृत्तिस्तस्य कार्यं ह्यणुषु निजपृथग्भावसिद्धं न मानम् ॥

सार्थापत्तिः प्रमितिविषये सन्दिहानन्तु दृष्टं
कल्प्याभावे तदपि सदसत्कल्पयेत्कल्पनायाः ।
श्रौतेऽप्यर्थं स हि च घटते शाब्दतापि श्रुताना-
मैदंपर्यादपि च घटते शब्दवृत्तिं विनापि ॥

पूर्वदृष्टविशेषस्य दर्शनाभावतस्तथा ।
अन्यथा च प्रतीतत्वात् सामान्यं संशयं व्रजेत् ॥

अर्थाध्याहारनिरूपणम्

शाब्दं शब्दान्वितं चेति नियमस्यैव वर्जनात्।
श्रुततात्पर्यतः शाब्दसम्भवात् कल्प्यते न वाक्॥

अत्र पीनत्वानुमितदिवानिषिद्धभोजनस्यान्यथानुपपत्त्या रात्रिसम्बन्ध एव कल्प्यते, न तु रात्रिसम्बन्धशब्दः सम्बन्धिविशेषः तस्यानुपपादकत्वात्। ननु शब्दाभिहितस्य शब्दाभिहितेनैवान्वयदर्शनाच्छब्दाभिहितस्यानुपपत्तिः शब्दाभिहितेनैव शाम्यतीति शब्दापेक्षायां प्राथम्यलाघवाभ्यां शब्द एव कल्प्यते। तत एवार्थप्रतीतिसिद्धेर्नार्थकल्पना। यथा व्युत्पत्तौ कार्यान्वयनियमात्कार्यान्विताभिधानं एवं शाब्दान्वयनियमाच्छाब्दान्वयः स्यात्। गामानयेत्युक्ते बहुषु स्मृतेष्वपि शाब्दानामेवान्वयो दृश्यते। आकाङ्क्षा सन्निधिः योग्यत्वञ्चान्येषामप्यविशिष्टम्। क्वचित्प्रयोगव्यभिचारस्तु कार्यान्वयस्याप्यविशिष्टः, तत्र कार्याध्याहारवच्छाब्दाध्याहारो युक्तः। तस्माच्छब्द एवाध्याह्रियते नार्थ इति चेत्; उच्यते। किमिदं शाब्दत्वम्। शब्देनाभिहितत्वमिति चेत; न। गौणलाक्षणिकयोरनन्वयप्रसङ्गात्।

अथ तत्रापि शब्दस्य तात्पर्यवृत्तिरस्तीति चेत; न। अत्रापि साम्यात्। अत्रापि कस्यचित्कार्यवाचिनः शब्दस्याध्याहृते तात्पर्याङ्गीकारात्। अथ तस्य शब्दस्य [1]वृत्तित्रयाभावान्न तात्पर्यमस्तीति चेत्; न। वेदेऽर्थवादपदानां लोके च विषं भुङ्क्ष्वेत्यादेस्तात्पर्यमात्रस्यैव दर्शनात्। अथ तदेकपरेण बोधितस्यान्वयो दृष्ट इति चेत; न। तत्परशब्दश्रुतशब्दानुमितानां चाभिधेययोरनन्वयदर्शनादध्याहारो न स्यात्। किञ्च सविकल्पकेऽर्थविशेषणतयान्यपरप्रतीतस्यार्थेन सह स्मृतस्या[2]न्यपरत्वं [3]बाधित्वाऽ(ता)र्थपरत्वं परिकल्प्य प्रमेयत्वकल्पनातो वरं श्रुतशब्दस्यैव तात्पर्यकल्पनयान्विताभिधानम्।

ननु बहुषु प्रस्तुतेषु किमिति न सर्वैरन्वयो भवति, तव वा किमिति न सर्वशब्दैः, अनुपपत्त्यभावादिति चेत्तर्हि ममाप्यनुपपत्त्यभावादेव न तदन्विततात्पर्यकल्पना। तस्माच्छब्दकल्पनायां प्रमाणं नास्ति। अनुगतत्वादवगतत्वादुपयोगित्वाच्च कार्यान्वितनियम इत्युक्तम्। प्रकृते तादृशं कारणं नास्तीत्युक्तम्।

1. क. वृत्तितया
2. ख. निष्कृष्यान्यपरत्वं
3. क. बाधितार्थपरत्वं

किञ्च पीनो देवदत्त इत्यत्राभिधाभिधेययोः पर्यवसितत्वादध्याहारप्रसङ्ग एव नास्ति। प्रतिपाद्यभोजनाभावस्य पर्यवसितत्वात् पीनत्वस्य च प्रतिपाद्यत्वान्न तत्राध्याहारशङ्का। तत्र प्रमितानुपपत्तिरेव। अतो नात्राध्याहारसम्भावना।

ऊहे तु यच्छब्दकल्पनं तत्रेदं कारणं-प्रकृतौ मन्त्राम्नानादुपायान्तर-स्मरणस्य निवृत्तत्वाच्छब्देनाभिधानं द्वारतया विवक्षितं, तस्य द्वारस्य विकृतौ सूर्यपदमन्तरेणाभावात् तत्पदोहो युक्तः।

इषेत्वेत्यत्र मन्त्रे स्मरणार्थं तत्पदमेवाध्याह्रियते। तस्मात्सर्वत्र न शब्द एवाध्याह्रियत इति सिद्धम्।

॥ इत्यर्थापत्तिः समाप्ता ॥

अभाववादः

दृश्ये कुम्भादिभावे परविधवपुषः केवलस्योपलम्भा-
दस्मिन्नास्तीत्यभावव्यवहृतिरखिला भूतलादौ घटादेः।
नैवाज्ञानं प्रमास्मिन्नसति च भवनात्प्रातरेषोऽत्र नासी-
दित्येतन्नास्ति बुद्धेरसदनुभववन्नास्तिबुद्धेरभावात् ॥
नास्तीति व्यवहारस्तु केवलावनिबुद्धिकः।
सिद्धः केवलशब्दार्थः सम्मतः सर्ववादिभिः ॥

अत्र केचिदभावाख्यं प्रमाणमभिदधानास्तद्गोचरं नास्तित्वं अभावापर-पर्यायमाहुः; तदयुक्तं। प्रमेयाभावात्प्रमाणासिद्धेः। तदभावस्तु भूतलादि-भावातिरिक्ताकारायाः बुद्धेरभावात्।

ननु नास्तीति व्यवहारान्यथानुपपत्त्या नास्तीतिबुद्धिरनुमीयत इति चेत्; न। नास्तीति व्यवहारस्य भूतलमात्रादप्युपपत्तेः। ननु भूतलज्ञानं नापि दृश्ये प्रतियोगिनि भूतलज्ञानं नास्तीति व्यवहारहेतुः घटवत्यपि तादृशभूतल-भावात् नास्तीति व्यवहारप्रसङ्गात्। नापि स्मर्यमाणे प्रतियोगिनि अयमिह नासीदिति व्यवहाराभावप्रसङ्गात्। नापि जिघृक्षिते प्रतियोगिनि भूतलज्ञाना-त्प्रेमास्पदे वस्तुनि पुनः पुनर्जिघृक्षिते तदभावव्यवहारापत्तेः।

ननु भूतलादिस्वरूपमुभयविधव्यवहारहेतुः स्वरूपव्यवहारस्य [1]संसृष्टा-भावव्यवहारस्य च तत्र [2]संसृष्टे भूतलादौ [3]संसृष्टव्यवहारोदयेन प्रतिबन्धत्वा-

1. ख. संस्पृष्टा—
2. ख. संस्पृष्टे
3. ख. संस्पृष्ट

तदभावे व्यवहारो नास्तीति नातिप्रसक्तिदोष इति चेत्; मैवं। सामग्र्यां सत्यां कार्यानुत्पत्त्यसंभवात् सामग्रीवैकल्यादेव कार्यानुदय इति वाच्यम्; तत्र नाभावादन्यद्वैकल्यमस्तीति नास्तीति व्यवहारहेतोर्भूतलस्यावैकल्यात् नास्तीति व्यवहारो दुर्वारः। नास्तीति व्यवहारविरोधिघट(ा) भाव एव वैकल्यमिति चेत्; न। कोऽयं विरोधो नाम। न तावत्सहानवस्थानं अभावगर्भत्वात्तस्य। नापि भावाभाववत् परस्परपरिहारात्मकत्वं भूतलघटयोर्वा घटतदभावव्यवहारयोर्वा सम्भवति अन्याभावेऽन्याभावनियमप्रसङ्गात्। तस्माद्भूतलस्वरूपमेवाभावव्यवहारहेतुरिति न सांप्रतम्। अथ संसृष्टादन्यभूतलमभावव्यवहारेतुरिति चेत् किमिदमन्यत्वं नाम। न तावत्स्वरूपं तस्य तादवस्थ्यात्, सर्वदा घटसंसृष्टत्वेऽप्यभावव्यवहारप्रसङ्गात्। अथ संसृष्टत्वे तत्त्वान्यत्वमिति चेत्; न। अभावो भावयोगी वा अन्यः; उच्यते। अभावानङ्गीकारे संसृष्टान्यभूतलत्वं न शक्यं वक्तुम्। अथ भूतलमात्रदर्शने भावव्यवहार इति चेत्; कोऽयं मात्रशब्दार्थः। न तावद्भूतलं घटवत्यपि प्रसङ्गादेव। नापि तदतिरिक्तं नामान्तरेणाभावाङ्गीकारप्रसङ्गात्।

अथ भावातिरिक्तो मात्रशब्दार्थः अभाववादिभिरप्यङ्गीक्रियते चत्वरतलमुपलभ्य देशान्तरमागतः पृच्छ्यते किमस्ति चत्वरे चैत्र इति। एवं पृष्टो वदति चत्वारमात्रमुपलब्धमिति। अथवा पुरुषमात्रं दृष्टं स चैत्रो न वेति तत्र न तावच्चैत्राभावो दृष्टः तदानीं प्रतियोग्यस्मरणात्। नापि भावः तद्वति मात्रशब्दाप्रयोगात्। न च पुरुषसामान्यमर्थः विशेषदर्शने प्रयोगात्। तस्माद्भावातिरिक्तो मात्रशब्दार्थोऽङ्गीकार्यः। स एवाभावव्यवहारहेतुरस्तु; तन्न। मात्रशब्दस्य परिमाणवचनत्वाद्यदा दर्शने चत्वरतलं विषयपरिमाणं सम्भवति तदा तन्मात्रं दृष्टमित्युच्यते। यद्यपि तदानीं प्रतियोग्यस्मरणादवच्छेद्यास्फुरणाद्विषयावच्छेदो न भातः, तथापि प्रश्नानन्तरं जातिजिज्ञासश्चैत्र(ा)स्मरणात्तदनुपलब्धिमवगम्य तदातनचत्वरदर्शने विषयपरिमाणज्ञानान्मात्रशब्दप्रयोगः उपपद्यते। ए (हि) तेन तदेकविषया बुद्धिरभावव्यवहारहेतुरिति तु निरस्तम्। घटवत्यपि प्रसङ्गादेव।

ननु घटसंसृष्टे भूतलैकविषया बुद्धिर्नास्ति उभयविषयत्वात्तद्बुद्धेः; मैवम्। किमेकविषयत्वं बुद्धेः, किमेकत्वस्य विषयभावः, आहोस्वित् द्वितीयादिव्यावृत्तिः। न तावदाद्यः—द्वितीयसन्निधानेऽप्येकत्वानपायात्। न च

सदप्येकत्वं न प्रतीयत इति वाच्यम्; अप्रतीतिकारणाभावात्। नापि द्वितीयः, व्यावृत्तिशब्दार्थानिरूपणात्।

ननु सर्वं हि विशेषणं तव मते स्वभावव्याप्तं नावच्छिन्द्यात् कथमेकत्वं द्वित्वादिकमवच्छिन्द्यात् द्वित्वेऽप्येकत्वस्य भावान्नावच्छेदसम्भवः। उच्यते। एकत्वं हि क्वचित् क्रियायां विशेषणत्वेनोपादानसामर्थ्यात् द्वित्वाद्यवच्छिनत्ति, न पुनः विरोधात् द्वित्वेऽप्येकत्वस्य सम्भवादित्युक्तं। तस्मादेकत्वविषया बुद्धिर्नाभावव्यवहारकारणम्।

ननु भूतलघटनिरूप्यत्वेनोभयविषयायां बुद्धौ भूतलस्य विषयत्वं नास्ति यथाग्नीषोमीये अग्नेर्देवतात्वं नास्तीति युक्तं; मैवं। उभयनिरूप्यायामपि बुद्धौ भूतलस्य विषयत्वं नैव नास्ति। तत्प्रयुक्तमपि कार्यं नैव न भवेत्। न ह्युत्पल-प्रयुक्तं कार्यं नीलोत्पले न भवति। यदुक्तं यथाग्नीषोमीये अग्नेर्देवतात्वं नास्तीति, तत्र तद्धितनिर्देशसामर्थ्याधीने सापेक्षत्वे सामर्थ्याभावादग्नेरितरानपेक्षस्यैव देवतात्वमाग्नेये। तेनाग्नीषोमीयेऽग्नेर्देवतात्वं नास्तीति। एतेनैकाकिभूतलज्ञानं व्यवहारहेतुरिति निरस्तम्। एकाकित्वमसहायत्वं 'एकादाकिनिच्चासहाये' (पा—सू) इति स्मृतेः। तच्चाभावाधीनमित्यभावाङ्गीकारप्रसङ्गः। अथ केवल-भूतलोपलम्भादभावव्यवहार इति चेत्; न। मात्रशब्दार्थवत् केवलशब्दार्था-निरूपणात्।

किञ्च केवलोपलम्भाच्चेद्व्यवहारः सूक्ष्मकण्टकादिजिज्ञासा न घटते। जिज्ञासया विवेकोपलम्भश्चेत्साध्यः स (न) च पूर्वमेव लब्ध इति किं जिज्ञासया। किञ्च केवलोपलम्भश्चेत् अभावः स च सुषुप्तिसमये नष्ट इति पूर्ववत् मृतस्य पित्रादेरुत्थानप्रसङ्गः, अभावनाशस्य भावात्मकत्वात्। तस्माद-भावाख्यं प्रमेयं तत्प्रमाणं चाङ्गीकरणीयमिति।

अत्रोच्यते—दृश्ये प्रतियोगिनि केवलभूतलोपलम्भात् नास्तीति व्यवहारोपपत्तेर्नार्थापत्त्या नास्तीति ज्ञानं कल्प्यम्। किमिदं कैवल्यमिति चेत्; उच्यते। ज्ञेयवैलक्षण्यं ज्ञानवैलक्षण्यबोध्यमिति तद्वैलक्षण्यं प्रती(तिपा)-तावापाद्यते। अस्ति तावत्संसृष्टभूतलोपलम्भाद्भिन्ना बुद्धिः। यद्यपि संसृष्टबुद्ध्यो मिथो भिन्नाः, व्यतिरिक्तभूतलबुद्ध्योऽपि मिथो भिन्नाः, तथापि संसृष्टात्मनैकी-

कृताभ्यः संसृष्टबुद्धिभ्यः इतरा बुद्धयो भिन्नत्वेन परिशेषितत्वेन व्यतिरिक्तत्वे चैकीभूता विलक्षणाश्च सर्वसम्मताश्च नास्तीति व्यवहारहेतवः। न च व्यतिरेकोऽभावादन्यो नास्तीति वाच्यम्; भावाभावयोरपि व्यतिरेकाङ्गीकारात्।

न [1]वाभावो भावसमवायी वा व्यतिरिक्तं वाच्यं घटादेः घटाभावानाञ्च स्वप्रागभावादीनाञ्च व्यतिरेकाभ्युपगमात्। न ह्यभावे भावान्तरयोगोऽस्ति। तथा घटाद्यभावे पटाद्यभावः, पटाद्यभावे घटाद्यभावः,प्रध्वंसे प्रागभावः, तत्र प्रध्वंसाभाव आपद्येत। तच्चानुपपन्नम्। तस्मात्स्वरूपत एव संसृष्टबुद्धिभिन्ना(र्ना) भूतलबुद्धिः व्यवहारहेतुः। बुद्धिवैलक्षण्यञ्च बोध्यवैलक्षण्यायत्तमिति भूतलमपि विलक्षणं, तदेव केवलभूतलमेकाकि। तन्मात्रे च यद्युभयविषयत्वे एकमस्ति तथापि नैकस्यावच्छेदकत्वं। अवच्छेदश्च नाभावः अयोगव्यवच्छेदाभावासंभवात्।

तस्मात्केवलभूतलमेव नास्तित्वम्। अथ यदुक्तं केवलोपलम्भाभावे मृतस्योत्थानप्रसङ्ग इति; तन्न। उपलम्भोऽभिव्यक्तिव्यवहारहेतुः। तदभावे व्यवहार एव न भवति, न पुनरस्तित्वप्रसङ्गः। किञ्चायं केवलोपलम्भः त्वयाप्यङ्गीकार्यः आश्रयज्ञानस्याप्यभावावगतिकारणत्वात्। भूतलज्ञानस्य कारणत्वे घटवत्यप्यभावज्ञानोदयप्रसङ्गः। अथाश्रयज्ञानवद् दृश्यानुपलब्धेरपि कारणत्वात् घटवति तदभावात् नाभावज्ञानमिति चेत्; न। अनुपलब्धेरकारणत्वात्। तथाहि— न तावज्ज्ञायमानतया कारणमनवस्थाप्रसङ्गात, नापि सत्तया चत्वरे प्रातरदृष्टः पुनर्मध्याह्नसमयेऽनुभूयमानः प्रातरयमिह नासीदिति प्रत्ययो न स्यात्। उपलम्भेनानुपलम्भस्य नष्टत्वात्। प्रातःकालाभावात्तत्कालीनोऽप्य[2]नुपलम्भोऽतीत एव। न हीदानीमविद्यमानं प्रातःकालीनं च रूपमीक्षते। अथ तत्कालीनचैत्रस्मरणाभावोऽभावज्ञानं जनयतीति चेत; न। सायंकाले पुनरागतस्य स्मरणाभावात्। भावेऽपि प्रातरभावज्ञानदर्शनात्। अथ प्रातरुत्पत्त्यर्हज्ञानाभावोऽनुमत इति चेत्; न। तस्य कालत्रयायोगिनः तदर्हत्वासम्भवात्।

अथ मध्याह्नविषयज्ञानाभावे तद्व्यक्तिप्रागभावनाशेऽपि प्रातःकालविषयज्ञानव्यक्त्यभावो नास्तीति चेत्; तन्न। योऽयमिदानीमभावोऽनुवर्तते स चात्यन्ताभाव एव तज्ज्ञानस्य देशान्तरे कालान्तरेऽप्यभावात्। स च नित्य इत्यनु-

---

1. क. भावोऽसमवायी 2. क. कालीनोऽनुप—

भूयमानेऽपि चैत्रे किमित्यभावज्ञानं न जनयेत्। अथ समस्तज्ञानानामनुदयेऽभावज्ञानमिति चेत्; न। यदानुपलम्भः सन् न तदा भावज्ञानं, यदा भावज्ञानं न तदानुपलम्भ इति न सत्तया कारणम्।

ननु घटो नास्तीत्यत्रापि सदानुत्पत्स्यमानज्ञानाभावः कारणमिति चेत्; न। तज्ज्ञानं सर्वदा वस्तु न गृह्णातीति तदभावः सनातन इति घटोपलम्भेऽप्यभावज्ञानं जनयेत्।

अथैवं मतं तुल्योपलम्भयोग्ययोरन्यतरोपलम्भस्यान्यतरविषयत्वमनुपलम्भः, स चाभावज्ञानहेतुः। तथैव मध्याह्नगतचैत्रचत्वरस्य प्रातर्वर्तिचैत्रेण तुल्योपलम्भयोग्यत्वं नास्तीति तच्चत्वरस्मरणे(णि) प्रातर्गतचत्वरस्य प्रातर्वर्तिचैत्रेण तुल्योपलम्भयोग्यत्वमस्तीति तच्चत्वरस्मरणोपलम्भस्य चैत्राविषयत्वमभावज्ञानहेतुरिति चेत्; न। प्राचीनदोषानतिक्रमात्। यदिदमितराविषयत्वं तदत्यन्तासतो विषयत्वस्याभाव इति सदातनत्वाच्चैत्रोपलम्भेऽप्यभावज्ञानं स्यात्। क्वचित्कदाचित्सतः प्रागभावः प्रध्वंसो वा प्रतिबन्धकस्य कारणमिति युक्तं प्रतिबन्धकाभावस्य कारणत्वं तन्मते। तस्मात् सिद्धं केवलोपलम्भस्योभयसिद्धत्वं अनुपलम्भस्याकारणत्वात्।

किञ्च तुल्योपलम्भयोग्ययोरन्योपलम्भोऽन्यतरस्य दृश्यत्वम्। स चोपलम्भो नास्ति अन्यतरशब्दार्थाभावात्। तस्मात् सिद्धं दृश्ये प्रतियोगिनि केवलभूतलोपलम्भो नास्तीति व्यवहारहेतुरिति।

नन्वभावाभावे मुद्गरादिभिः किं क्रियते; उच्यते। केवलावस्था क्रियते। घटागमेन सैवावस्थाऽपनीयते। सा च सर्वसम्मतेत्युक्तं। दृश्यत्वं च सर्वसम्मतं। तत्सिद्ध्यर्था सूक्ष्मकण्टकादिजिज्ञासा। तस्मात्प्रमेयाभावात् प्रमाणाभाव इति सिद्धम्॥

॥ इत्यभाववादः समाप्तः ॥

॥ ईश्वरवादः ॥

कार्यं सकर्तृकं चास्तु [1]कर्ता लङ्कृतिकारकः।
कृतिश्चेन्मतिपूर्वा स्यान्मतिः स्याद्देहपूर्विका॥

1. ख. कर्ता च कृतकारकः.

अत्र केचित्—श्रुतिविलसन्तमीश्वरमनुमानेन साधयन्ति, विमतिपदं क्षित्यादिकं सकर्तृकं कार्यत्वात् यदेवं तदेवं यथा घट इति। तदयुक्तं। सिद्ध-साधनत्वात् जीवानामेव कर्तृत्वोपपत्तेः।

ननु च ज्ञानचिकीर्षाप्रयत्नाश्रयत्वं कर्तृत्वं, तच्च जीवानां न सम्भवति क्षित्याद्युपादानानभिज्ञत्वात्तेषाम्। नन्वात्मन्येव ज्ञानचिकीर्षाप्रयत्नपूर्वकत्व-व्याप्तिः कार्यस्यैवावसेया तत्रैव तेषां प्रत्यक्षत्वात्। तत्र च यदा घटादिकार्यस्य ज्ञानादिपूर्वकत्वमवसीयते तदैव ज्ञानचिकीर्षादेरतत्पूर्वकत्वदर्शनात न व्याप्ति-ग्रहः सम्भवतीति चेत्; मैवं। तदभावनिश्चयात्। बाह्यकार्ये ज्ञानादिपूर्वकत्वस्य बहुशो दर्शनाज्ज्ञानादिष्वपि ज्ञानादिपूर्वकत्वमनुमीयते। तस्मान्नास्ति व्यभिचारः। नायं हेतुरसिद्धः सावयवत्वादिना कार्यत्वसिद्धेर्निश्चितपक्षवृत्तित्वात्। नापि विरुद्धः पक्षविपक्षमात्रवृत्तित्वाभावात्। नाप्यनैकान्तिकः पक्षत्र-यवृत्त्यभावात्। नाप्यसाधारणः पक्षमात्रवृत्तित्वाभावात्।

ननु विशेषविरुद्धो हेतुः, तथाहि—कर्तृत्वस्य शरीरव्याप्तेस्तत्साधने योग्यानुपलम्भबाधादशरीरव्याप्त्यभावान्निर्विशेषसामान्यायोगाच्च विशेषविरुद्ध-तेति चेत्; न। विशेषस्य व्याप्त्यभावात्।

यदि कार्यत्वं शरीरकर्तृव्याप्तं तर्ह्यत्रानुमापयेत्। अथानुपलम्भबाधित-त्वान्नानुमेति चेत्; न तर्हि व्याप्तिः शरीरत्वस्य। अथ शरीरबाधात् कर्तृत्व-स्यापि बाध इति चेत्; न। अन्यबाधेऽन्यबाधानुपपत्तेः। अथ विशेषबाधात्सा-मान्यस्यापि बाधः इति चेत्; न। विशेषान्तरस्यापि सम्भवात्। व्याप्तिस्तस्य नास्तीति चेत्; न। विशेषस्य व्याप्त्यनेपक्षत्वादपर्यवसानलभ्यत्वात्तस्य। अथ व्यापकविशेषनिवृत्तौ सामान्यं निवर्तत इति चेत्; न। विशेषस्य सामान्य-व्यापकत्वाभावात्।

अथान्वयव्यतिरेकाभ्यां ज्ञानादीनां शरीरहेतुत्वात्तदभावे ज्ञानादिकमेव न भवतीति चेत्; न। कारणाभावे ज्ञानादेः कार्यत्वमेव निवर्तते न स्वरूपम्। न हि पार्थिवपरमाणुषु रूपकारणं निवर्तमानं रूपमपि निवर्तयति।

अथ ज्ञानस्य क्षणिकस्वभावत्वान्नित्यत्वे ज्ञानमेव तन्न स्यादिति चेत्; न। ज्ञानादेः क्षणिकस्वभावत्वासिद्धेः। यथाऽनित्यतया दृष्टस्य संयोगस्य विभु-

विषयत्वे नित्यत्वेऽपि न हानिस्तद्वादिनां यथा वा स्पर्शवत्स्वभावस्य मूर्तत्वस्य मनसि स्पर्शाभावेऽपि न हानिरेवं शरीराभावे कारणाभावाज्ज्ञानादेर्नित्यत्वेऽपि न विरोधः कस्यचित् ।

नन्वेवं तर्हि ज्ञानचिकीर्षयोः प्रयत्नोत्पत्त्यर्थत्वात् तस्य च नित्यत्वादलं ज्ञानचिकीर्षाभ्यामिति चेत्; न। न हि प्रयोजनार्थं पदार्थस्वीकारः । अपि तु एकव्याप्तियुक्तेषु बहुषु यावतां विरोधस्तावतां परित्यागः, यावतामविरोधस्तावतां स्वीकारः। यथेदं रजतमित्यत्र रजतांशबाधेऽपीदमंशस्य सत्यता, यथा वा प्राकृताङ्गानामबाधितानां विकृतावनुष्ठानमेवमत्राप्यबाधितानामनुमानम् । तस्मान्न विशेषविरोधोऽनुमानस्येति सिद्धम् ।

नापि सोपाधिकत्वम्, उपाधेरदर्शनात्। न च गृहादिष्वनुस्यूतः क्षित्यादिभ्यो व्यावृत्तो धर्मोऽस्ति येन सोपाधित्वं भवेत्। न च शरीरजन्यत्वमुपाधिः व्यर्थविशेषणत्वात्। जन्यत्वमेव कर्तृमत्त्वे हेतुः न शरीरजन्यत्वम्। यथादृष्टत्वान्न व्यर्थवि(द्वि)शेषणमिति चेत, न; जन्यत्वेन व्याप्तिसिद्धौ शरीरजन्यत्वगौरवाश्रयणस्यायुक्तत्वात्। अथ येन विशेषेण पर्वतादिषु दृष्टेषु न शरीरकर्तृत्वानुमानं येन च गृहा(गवादि)षु तत्कर्तृत्वानुमानं स विशेष उपाधिरिति चेत्; न। एकरूपस्य तादृशोपाधेरनिरूपणात्। यद्यपि तेषु शरीरयोग्यत्वमस्ति तथापि तच्छरीरकर्तृत्वे हेतुर्न तु तत्कर्तृत्व उपाधिः व्यर्थविशेषणत्वप्रसङ्गात्। तस्मात्सोपाधिकमपि नास्ति। अथ शक्यकारणत्वमुपाधिरिति चेत्; न। साधनव्यापकत्वात्। तस्मान्न सोपाधित्वम् ।

किञ्च सकलपक्षानुगतिमात्रेणोपाधित्वे सपक्षानुगतविशेषासंभवेन च विशेषविरोधे सकलादृष्टस्वलक्षणानुमानं चक्षुरादिविषयं भज्येत। अथ यद्यत्कार्यं तत्तत्प्रत्यक्षयोग्यकारणमिति विशेषव्याप्तावपि कारणाभावे कार्यस्यानुगतत्वं हीयत इति विपक्षे बाधकतर्केण विशेषांशं हित्वा सामान्येन व्याप्तिराश्रीयते कार्यं कारणवदिति। अतो रूपादिदर्शनात् कार्येण चक्षुरादिदर्शनं नानुपपन्नमिति चेत्; न। यथा विपक्षे बाधकेन विशेषस्य व्याप्तिहानमुपाधित्वहानं च तथा प्रत्यक्षादिबाधाद्विशेषांशस्य व्याप्तिहानमुचितं विरोधाधीनत्वात् बाधकस्येत्युक्तम्। तस्माच्छरीरत्वविशेषबाधेऽपि तत्कर्तृमत्त्वस्याविरोध इति सिद्धम् ।

न च रागद्वेषादीनामविरोधाद्व्याप्त्यविशेषाच्चानुमानप्रसङ्ग इति वाच्यं; सकलजगन्निर्माणनैपुणशालिनः परमेश्वरस्य रागद्वेषकार्याभावात्। न च प्रयोजनाभावादकर्तृकत्वं वाच्यम्; अवाप्तसमस्तकामस्यापि लीलाप्रयोजनसंभवात्।

न च प्रत्यनुमानबाधः क्षित्याद्यकर्तृकं शरीराजन्यत्वाद्व्योमवदिति सम्भवति व्योमादेरकर्तृकस्याजन्यत्वप्रयुक्तत्वेन प्रत्यनुमानस्य दुष्टत्वात्। न च क्षित्याद्यसर्वज्ञकर्तृकं वस्तुत्वाद्व्योमवदिति वाच्यम्, अकर्तृत्वप्रयुक्तव्याप्त्युपजीवित्वेनाप्रयोजकत्वात्, पक्षस्याप्रसिद्धविशेषणत्वाच्च। न चाप्रसिद्धस्यापि विशेषणस्य निषेधः सम्भवति यथा शशविषाणनिषेध इति वाच्यम्; न क्वचिदप्रसिद्धस्य निषेधः सामग्र्यभावात् शशविषाणं नास्तीत्यत्रापि प्रसिद्धविषाणस्यैव शशसंसर्गो निषिध्यते तस्यैव दृश्यत्वात् प्रतीतत्वाच्च। मिथ्याप्रतीतिरपि संसर्गस्य सत एव न पुनरत्यन्तासतो धर्मिणः। न च तथाविधसंसर्गनिषेधादत्यन्ताभावः इह घटो नास्तीत्यत्रापि साम्यात्। नन्वप्रतीतसंसर्गनिषेधवत् सर्वत्राप्रतीतस्यापि निषेधः सम्भवतीति चेत्, न; सामान्येन प्रसक्तविषयत्वान्निषेधस्य। तस्मादप्रसिद्धविशेषणत्वं सिद्धम्। तस्मादनुमानादीश्वरः सिद्धः।

अत्रोच्यते। क्षित्यादिकार्ये क्षेत्रज्ञानामेव कर्तृत्वोपपत्तेः सिद्धसाध्यता। न च ज्ञानचिकीर्षाश्रयत्वं कर्तृत्वम्, किन्तु कृत्याश्रयत्वमात्रं तावन्मात्रे लोके कर्तृनिर्देशात्। बुद्ध्यभावेऽपि प्रयत्नभावे कर्दमापा[करण]स्वेदप्राणवृत्तिशरीरधारणादिदर्शनात्, ज्ञानचिकीर्षयोर्भावेऽपि प्रयत्नाभावे कार्यादर्शनाच्च। ज्ञानचिकीर्षयोः कृतिसंपादनार्थत्वाच्च तत्कृत्याश्रयत्वमेव कर्तृत्वम्। अत एव मतिपूर्वामतिपूर्वकत्वे प्रायश्चित्तादिभेदः। ईदृशं च कर्तृत्वं जीवानामपि सम्भवति। अथ क्वचिज्ज्ञानचिकीर्षापूर्वकत्वदर्शनात् सर्वत्र विशिष्टकर्तृत्वमनुमीयत इति चेत्; न। तर्हि शरीरोपहिताश्रयज्ञानादिपूर्वकत्वदर्शनात्तथाविधकर्तृत्वमनुमीयते। अथानुपलब्धिविरोधान्न शरीरानुमानमिति चेत्; न। ज्ञानेच्छयोरप्यनुपलम्भस्य तुल्यत्वात्। इयमेव हि नित्यानुमेयानां क्रियाशक्त्यादीनां परागतज्ञानादीनां चानुपलब्धिः येयं कार्यकारणयोरप्यनुपलब्धिः। इतरथा पृथिव्यादीनामपि पदार्थत्वात् ज्ञानं चक्षुरादि चानुमीयेत।

अपि च ज्ञानचिकीर्षयोः प्रयत्नद्वारा कार्यहेतुत्वात्प्रयत्नस्य च नित्यत्वे तयोः कार्यानुपलम्भः सिद्ध एव। तस्माज्जीवानां प्रयत्नसंपादितादृष्टैरेव परमाणुषु क्रियोत्पत्त्या क्षित्यादिकार्यसिद्धिः। स्वर्गकामपदवृत्तेस्तत्साधनविधानाच्च निरतिशयसुखसद्भावस्तदनुगुणदेहदेशसिद्धिश्चावगम्यते। तत्र च वेद एव प्रमाणम्। तथा "ब्रह्मविदाप्नोतिपरम्" इत्युक्त्वानन्तरं "सोऽश्नुते सर्वान्कामान् सह ब्रह्मणा विपश्चिते" त्यादिफलश्रवणात्, "ब्रह्मणः सायुज्यं सलोकतां यन्ती"-त्यादिश्रवणाच्च सत्यज्ञानानन्दलक्षणः सर्वज्ञः सर्वकर्तेश्वरः, तेन सह सर्वकामावाप्तिर्मोक्षः इति गम्यते। तत्र चोपादानसहितो वेदः प्रमाणमिति वेदादीश्वरसिद्धिरिति चेत्; अस्त्वेवमीश्वरसिद्धिः नो हानिः। अभ्युपगम्यत एव वैदिकेश्वरः। तस्मात् सिद्धोऽवैदिकेश्वरनिरासः।

॥ **ईश्वरवादः समाप्तः** ॥

॥ कर्मैके तत्र दर्शनात् ॥

परत्वमपरत्वं च कार्यमागन्तुहेतुजम्।
विना दिक्कालयोर्योगमन्यथा नोपपद्यते॥

ननु कालः प्रत्यक्षः अमनस्त्वे सति विभुत्वात् आत्मवत् इत्यनुमानात् प्रत्यक्षत्वं सिद्धं, उत्तरत्राधुनेति दिक्कालप्रत्यययोरपरोक्षत्वाच्च। न च विशेषगुणशून्यद्रव्यत्वात् मनोवदिति प्रत्यनुमानबाध्यत्वमनुमानस्य सम्भवति, मनस्सन्निकर्षहीनत्वप्रयुक्तत्वात् मनसोऽप्रत्यक्षत्वस्य। किञ्च प्रत्यक्षत्वाभावे तत्सिद्ध्यन्यथानुपपत्तिसमुत्थार्थापत्तिबाधितान्यप्रत्यक्षत्वानुमानानि अरूपद्रव्यत्वादीनि। परत्वापरत्वे सूर्यपरिवृत्त्यादिभिरुपपन्ने न दिक्कालसंयोगमपेक्षेते तस्मात् दिक्कालौ प्रत्यक्षौ। अत्रोच्यते। अरूपिद्रव्यत्वादस्पर्शद्रव्यत्वाच्च न चाक्षुषत्वं, नापि स्पार्शनत्वं विशेषगुणसहकारि चेन्द्रियं गृह्णातीति शब्दगुणत्वपरीक्षायां वक्ष्यते। न चाप्रत्यक्षत्वे स्वरूपासिद्धिप्रसङ्गः, परत्वमपरत्वं च कार्यं कारणमनुमापयदन्यस्यासंभवात् दिक्कालसंयोगमेव कल्पयति।

न च सूर्यपरिवृत्त्यादिभिरुपपत्तिः, तेषामप्रत्यासन्नत्वात्। प्रत्यासन्नस्यैवासमवायिन उचितत्वात् अन्यस्य प्रत्यासन्नस्याभावात् सूर्यपरिवृत्त्याद्युपहितदिक्कालसंयोग एव कल्प्यते। न चाप्रत्यासन्नस्यापि स्वसामर्थ्यादेव हेतुत्वं वाच्यम्;

सामर्थ्यस्य व्यवस्थितत्वात्। तस्मात् दिङ्निबन्धनपरापरयोर्युवस्थविरयोः परापरव्यतिकरदर्शनात्तन्निमित्तदिक्कालसंयोगः कल्प्यते। एवं चिरक्षिप्रादिप्रत्ययैरपि कालानुमानं वेदितव्यम्। न चात्माकाशाभ्यां तदुपपत्तेर्न द्रव्यान्तरानुमेति वाच्यम्; प्रत्यक्षत्वेऽपि साम्यात्। आकारान्तरस्फुरणांशस्याप्युपाधित एवोपपत्तेर्विमतबोधनाशक्तेश्च विलक्षणकार्यावगतानामन्योन्यात्मत्वे प्रमाणाभावाद्विशेषगुणयोगिनां तत्कार्यभेददर्शनाच्च भेदसिद्धिः।

किञ्च पूर्वापरदक्षिणोत्तरादिषु प्रत्ययेषु विशेष(गु)णत्वेन दिक्कालयोरवगतेः आकाशस्य शब्दगुणत्वेन तद्व्यतिरिक्तदिक्कालसिद्धिः। प्रधानपदस्मृतेषु बहुषु कस्यचिदेवान्वयदर्शनान्न तावन्मात्रमन्वयकारणम्।

॥ शब्दशक्तिवादः ॥

अथावापोद्धाराभ्यां यत्पदप्रयोगे यदर्थोऽन्वयबोधकः तत्पदप्रयोगे सोऽर्थो अन्वयबोधक इति चेत्, न; किं पदसन्निधिर्वा विशेषः अभिधानं वा उभयथापि शक्तिकल्पना पदस्य दुर्वारा। अथ शब्दतात्पर्यविषयोऽर्थोऽन्वयबोधकः इति चेत्; न। शब्दसहकृतस्यार्थस्य कारणत्वे शब्दशक्तिर्दुर्वारा। तस्मात् पदार्थवादिपक्षे शक्तिगौरवात्पदशक्तिरेकैव कल्प्या प्राथम्यादपि[1] च पदशक्तिरेव कल्प्या। तथा हि व्युत्पत्तिकाले गवान्वितानयनबोधस्य शब्दानन्तर्यात् शब्दहेतुत्वाच्छब्दशक्तिरवसिता। न चैवं वाक्यस्य वाचकत्वप्रसङ्गः पदावापे पदोद्धारे चान्वितपदार्थावापोद्धारदर्शनात् अवयवद्वारा वाक्यस्य बोधकत्वं प्रथमावगतं निश्चीयते। अथ प्राथम्यन्यायादपि बलीयसान्तरङ्गन्यायेन पदार्थानामेव शक्तिः कल्पनीयेति चेत्; मैवम्। अन्तरङ्गमपि यदा स्वकार्ये बहिरङ्गमपेक्षते तदा बहिरङ्गमपि मुख्यं बलीयः। अत्र तु पदार्थाः स्वकार्याय शब्दबोधितत्वमपेक्षन्ते तच्छब्दस्पर्शस्यावश्यंभावित्वात्प्राथम्यं, तस्यैव शक्तिरस्तु। शब्दस्य पदार्थस्मरणोपक्षीणत्वात्पदार्थानामप्याकाङ्क्षादिपरामर्शोपक्षीणत्वमविशिष्टं। पदशक्तिपक्षे लाघवञ्चास्तीत्युक्तं। तात्पर्योपगमादपि पदानामेव शक्तिः। तात्पर्यं च तत्प्रतिपत्तिशेषत्वाद्यथा पदानां कल्प्यते तथा शक्तिरपि पदानामेव कल्प्यताम्।

ननु पदार्थस्मृतिद्वारापि तात्पर्यमुपपद्यते यथा काष्ठानां ज्वालाद्वारा पाकशेषत्वमिति चेत्; उच्यते। यथा ज्वालामात्रस्य हेतुत्वं न तथा पदार्थस्मृ-

---

1, ख. प्राथम्यादपि पद—

तिमात्रस्य हेतुत्वम्। शब्दविशेषितस्मृतेर्हेतुत्वाच्छब्दस्यापि हेतुत्वं दुर्वारम्। न च तस्याः स्मृतेः कारणान्तरमस्ति येन शब्द उपलक्षणं स्यात्। तस्मात् शब्दस्य शक्तिरास्थेयेति सिद्धम्।

यत्त्वभिहितेनान्विताभिधान इतरेतराश्रयत्वं स्मृतेनातिप्रसङ्गः इति ; नैवम्। पदस्मृतेन पदार्थस्मृतेन वाध्याहृतेन वा तात्पर्योपेतेन पदार्थेनान्विताभिधानान्न दोषः। यत्त्वध्याहृते शक्तिमन्तरेण तात्पर्यं न निर्वहतीति; तदयुक्तं। अनन्यथासिद्धकार्यादेव हि शक्तिकल्पना। अत्रोपपादकत्वेनान्यतो बुद्धिस्थेऽध्याहार्ये तदन्वयांश एव शक्तिः। यथा क्रियाक्षेपावगते कर्तरि संख्यायामेव शक्तिः। तात्पर्यस्य विशिष्टविषयत्वाच्छाब्दत्वमप्युपपन्नम्। तस्मात्पदैरेवान्विताभिधानम्।

यत्तु मतान्तरं पदैरेवान्वितावस्था लक्ष्यत इति ; तदयुक्तम् अन्वयविशेषप्रमापकाभावात्।

अथाकाङ्क्षादिवशेनान्वयविशेषसिद्धिरिति चेत्; न। यद्यप्यस्ति विशेषावगतिः तथाप्यन्वयविशेषप्रमितिशक्ति[1]योगिताभावान्न विशेषनिश्चयः सम्भवति। न च तात्पर्यमात्राद्विशेषप्रतीतिः सम्भवति। तस्मादन्वयविशेषप्रमितित्वसिद्ध्यर्थमवश्यं शक्तिरङ्गीकर्तव्या। सा च पदानामेवेत्युक्तम्।

किञ्च प्रसिद्धलक्षणालक्षणाभावादपि न वाक्यार्थलक्षणा संभवति वाच्यस्य वाक्यार्थे सम्बन्धानुपपत्त्या तत्सम्बन्धोपस्थितस्य वाक्यार्थेऽन्वयालक्षणा न पुनरनुपपत्त्या सम्बन्धगुणो भवति।

न चाप्रत्यक्षयोग्याश्रयः प्रत्यक्षो गुणोऽस्ति। नापीन्द्रियं स्वसमवेतगुणग्राहकं दृष्टम्। नापि गुणः संयुक्तसमवायादृते प्रत्यक्षः। न चेन्द्रियाणां विशेषगुणग्राहकत्वव्याप्तिर्दृष्टेति वाच्यम्। अनित्यसमवायविशेषगुणग्राहकत्वस्यापि प्रसङ्गात्।

नाप्यस्य पारतन्त्र्यकल्पना, न चाप्यश्रयकल्पना, न चाकाश आश्रयः वस्तुत्वाद्घटवदित्यनुमानबाधात्तस्माच्छब्दो द्रव्यम् ; अत्रोच्यते। श्रोत्रं विशेषगुणग्राहकमिन्द्रियत्वाच्चक्षुर्वत्।

---

1. ख, योगिनोऽभावात्

न चानित्यगुणग्राहकत्वदर्शनाद्विशेषविरोधः नित्यग्राहकत्वेऽप्यविरोधात्। यत्र यद्विशेषं विना विशेषान्तरेण साध्यानिर्वाहः तत्रैव तद्विशेषस्य व्यापकत्व साध्यव्यापकविशेषसाधनाक्षमो हेतुर्विशेषविरुद्धो भवति। इतरथातिप्रसङ्गात्।

किञ्च विशेषगुणं गृह्णदेवेन्द्रियं द्रव्यं गृह्णाति नान्यथा यत्र विशेषगुणाभिभवः यत्र वा विशेषगुणो नास्ति तस्योभयस्यापि प्रत्यक्षत्वादर्शनात्। गुणोद्भवोऽपि द्रव्यप्रत्यक्षत्वे हेतुरिति निश्चीयते। अत एव मनसश्चक्षुषो दिवा चन्द्रिकायाश्चादर्शनमुपपद्यते। इतरथा तत्र गुणाभिभववत् द्रव्याभिभवोऽपि कल्प्येत। क्वचिद् द्रव्याभिभवे क्वचिद्गुणाभिभवे च परगतमपि गुणं विशेषगुणत्वेन गृह्णन्नेवात्मा द्रव्यं गृह्णातीति न शब्दस्य द्रव्यत्वे प्रत्यक्षता घटते। तेन चन्द्रिकायां रक्तपटस्य कृष्णत्वेन ग्रहणमुपपद्यते।

यत्तु साक्षादक्षसम्बन्धादिति तत् द्रव्यत्वगुणत्वयोरन्यतरत्वनिश्चयात् प्रागसिद्धमेव।

ननु पारिशेष्यादन्यतरनिश्चये श्रोत्राकाशेन संयोगसमवायान्यतरनिश्चयात्सिद्धत्वमिति चेत्; न। प्राग्गुणत्वाच्छ्रोत्राकाशासिद्धेः। न चाकाशः प्रत्यक्षः गुणग्रहणसामग्र्यभावात्।

न तावच्छ्रोत्रयोग्यं नभः, नापीन्द्रियान्तरयोग्यं विशेषगुणाभावात् पराश्रितग्रहणं संयुक्तसमवाये निबन्धनं, न गुणत्वं। यथा तव मतेऽन्यत्राप्यदृष्टमप्यञ्जनसंयोगात् द्रव्यग्रहणं तथा मम मते स्वसमवेतग्राहकं भविष्यतीति न किञ्चिदनुपपन्नम्। यदा चैवं गुणत्वं तदा पारतन्त्र्याश्रययोः क्लृप्तत्वान्न कल्प्यत्वम्। शब्दाश्रयेत्वेनाकाशानुमानात्तदनाश्रयत्वं धर्मिग्राहकप्रमाणविरुद्धम्। न च पृथिव्यादिरेवाश्रयोऽस्त्विति वाच्यं तद्गतत्वेनाप्रतिभासात्।

यद्यपि ध्वनति दुन्दुभिरिति प्रतिभासस्तथापि श्रोत्रगतशब्दोपलब्धेर्भ्रान्तिरेवासौ। वायवीयत्वे स्पार्शनं स्यात्। भूतगुणत्वे तद्गुणैः सहोपलभ्येत। शब्दाश्रयपृथिव्यादिभावे प्रमाणं च नास्ति।

न चात्मगुणः अमानसत्वात् अवयव्याश्रयत्वे बहूनां शब्दसमवायहेतुत्वं कल्प्यं। अण्वाश्रयत्वे त्वप्रत्यक्षत्वप्रसङ्गः। तस्माद्व्यतिरिक्ताकाशः सिद्धः। स एव

श्रोत्रं। तच्च स्वसमवेतं शब्दं गृह्णत् स्वरूपं न गृह्णातीति नियमेन स्वातन्त्र्यमुपपद्यते । घ्राणादिगृहीतगन्धादिविशिष्टद्रव्यमिन्द्रियान्तरेण गृह्यत इति तत्र पारतन्त्र्यं युक्तं तथानुमानात्। पारतन्त्र्यपक्षेऽत्रापि समानम्। पारतन्त्र्यं शब्दवानयं देश इति । न च शब्दविशिष्टं नभ इन्द्रियान्तरं गृह्णाति तद्योग्यविशेषगुणयोगसामग्र्यभावात् । न च रसनेन्द्रियस्य द्रव्यग्रहणनियमः, मनसः तदसंभवात् । न चात्मग्राहकं मनः, अजिज्ञासितज्ञानत्वप्रसङ्गात् ।

न चाजिज्ञासितज्ञानत्वे क्षणिकात्मविशेषगुणत्वं निबन्धनं योग्यसन्निकर्षनियमस्य विशिष्टत्वात्। तस्मान्मनसो न द्रव्यग्रहणशक्तिः कल्प्या । नापि रसनेन्द्रियं द्रव्यं गृह्णदेव गुणं गृह्णाति प्रभायां रूपमात्रस्यातपेषु च स्पर्शमात्रस्य ग्रहणात् । तस्मादिन्द्रियान्तरयोग्यविशेषगुणाभावान्नभसो नैकेन्द्रियत्वादपि शब्दस्य स्वातन्त्र्यप्रतीतिरुपपन्ना । तस्माच्छब्दस्य गुणत्वं सिद्धम् ॥

॥ शब्दनित्यत्ववादः ॥

शब्दे तत्प्रत्यये स्पष्टे नानाव्यञ्जककल्पनात् ।
उपलब्धिव्यवस्थानमुपपन्नं भविष्यति ॥

ननु शब्दोऽनित्यः कृतकत्वात् घटवत्। कृतकश्च तदनभिव्यङ्ग्यत्वे सति प्रयत्नानन्तरमुपलभ्यमानत्वाद्घटवत्, विभुविशेषगुणत्वात् सुखवत्, महद्विशेषगुणत्वाद्रूपवदित्येवमादिभिः कृतकत्वानुमानादनित्यत्वं सिद्धम्। न च प्रयत्नानभिव्यङ्ग्यत्वमसिद्धं तदभिव्यक्त्यसंभवात्। न तावत्सन्निधापकत्वं प्रयत्नस्य श्रोत्रे नित्यसन्निहितत्वात् शब्दस्य। नापि मूलोदकादिष्विवावरणापनायकत्वं श्रोत्रेण नित्यसम्बन्धस्यावरणाभावात् । नापीन्द्रियोपबृंहकत्वमालोकवत् संभवति अमूर्तस्याकाशात्मनः श्रोत्रस्योपबृंहणाभावात् ।

नाप्यदृष्टरूपाभिव्यक्तिः तत्कल्पने मानाभावात् । किञ्च वर्णाः प्रतिनियताभिव्यञ्जकाभिव्यङ्ग्या न भवन्ति एकेन्द्रियग्राह्यसमानाश्रयत्वात् रूपादिवदिति तदनभिव्यङ्ग्यत्वं सिद्धम् । न च भूतलगतानां दीपपटादीनां चालोकानाञ्च

त्रसरेणूनां च समानसौरालोकानभिव्यङ्ग्यत्वादनैकान्तिकत्वं वाच्यम्। भिन्न-समवायित्वेन समानाश्रयत्वाभावात्तेषाम्। अथ चन्द्रिकायां घटगतारुण्यस्य तत्परिमाणादेश्च समानचन्द्रिकाव्यङ्ग्यत्वं नास्तीत्यनैकान्त्यमिति चेत्; न। चन्द्रिकयानभिव्यङ्ग्यत्वेऽप्यारुण्यस्यासाधारणाभिव्यञ्जकाभावात् नानैकान्त्यम्। नापि रूपगतैकेन्द्रियग्राह्यत्वं प्रयोजकमसाध्यव्यापकत्वात्। वायावयवगतस्पर्शावयव्यादेः साध्यदर्शनात्। तस्मादनभिव्यङ्ग्यत्वादनन्तरक्षणेऽनुपलब्ध्यभावावगतेः शुक्लादिगताकारभेदस्य च प्रत्यक्षत्वात्प्रत्यभिज्ञायाश्च सामान्यविषयतयोपपत्तेः स्थैर्यकल्पनायोगादनित्यः शब्द इति सिद्धम्।

अत्रोच्यते—सोऽयं गकार इति प्रत्यभिज्ञा तावत् समस्ति। न सा जातिनिबन्धना भेदप्रतिभासाभावात्। वक्तृभेदे भेदप्रतिभासस्त्वभिव्यञ्जकध्वनिनिबन्धनः। न चाभेदप्रतिभासः सादृश्याधीनः कल्पनागौरवप्रसङ्गात्। तस्मात् प्रत्यभिज्ञायाः स्थिरत्वावगतेः प्रयत्नस्याभिव्यञ्जकत्वं सिद्धम्। युक्तं परस्परसम्बन्धोद्देशप्रवृत्तेश्च प्रयत्नस्याभिव्यञ्जकत्वमेव। मध्येऽनभिव्यक्तत्वादनुपलब्धियुक्ता। नानाविधध्वनिसंयोगरूपसंस्कारसचिवं श्रोत्रं नानाविधवर्णान् गृह्णातीति युक्तमुपलब्धिव्यवस्थानम्। न च ध्वनीनामभिव्यञ्जकत्वे रूपादिष्विव सर्वोपलब्धिप्रसङ्गः भेदेनाभिव्यक्तौ विरोधाभावात्।

नापि व्याप्तिविरोधः एकेन्द्रियग्राह्याणां युगपदभिव्यक्तावनित्यत्वस्य समवेतत्वस्य वा तुल्यवदावरणापनयस्य वा तुल्यवदिन्द्रियबृंहणस्य वा प्रयोजकत्वात् अनैकान्त्याच्च घटगतादीनामपि स्वदीर्घसादृश्यादीनां प्रतिनियतोपलब्धिदर्शनात्।

न च भिन्नप्रतियोगित्वात् तेषां भिन्नप्रतियोगिज्ञानापेक्षेति वाच्यम् कतकोशीरादिभिर्जलगतरूपस्पर्शाभिव्यक्तिदर्शनात्। तस्मान्नानुमानविरोधः। तस्मात्प्रत्यभिज्ञायाः स्थिरत्वं सिद्धम्। एवं प्रयत्नस्याकारणत्वात्सदकारणत्वेन शब्दस्य नित्यत्वं सिद्धम्। शब्दो नित्यः अपाकजनित्यभूतविशेषगुणत्वात् आप्यपरमाणुरूपवत्, विभुविशेषगुणत्वात् आप्यपरमाणुवत्। विभुविशेषगुणत्वं महद्भूतविशेषगुणत्वं च प्रत्यभिज्ञारूपप्रत्यक्षबाधितं नानित्यत्वसाधकम्। प्रागूर्ध्वमनुपलब्धिरनभिव्यक्त्याप्युपपद्यते। प्रत्यभिज्ञा तु न सामान्यविषयतयोपपद्यते। सामान्यानेकव्यक्तिकल्पनातः स्वरूपैकत्वकल्पनायां उचितत्वात्।

न च दीपप्रत्यभिज्ञायामिवानुमानबाधः संभवति कूलप्तविनाशहेतोरवयवविशरणस्यानन्यथासिद्धस्य तत्र दर्शनात्तथात्वम्। अत्र न तादृशं कारणमस्ति। तस्मात्प्रत्यभिज्ञाबाधाभावात् स्थिरत्वं सिद्धम्। स्थिरत्वे च शब्दस्याभिव्यञ्जकस्य व्यवस्थाकल्पनैवोचिता लाघवात्। किञ्च एकाभिव्यङ्ग्यत्वे रूपादीनां रूपिगतत्वं स्पर्शवद्गतत्वं वा प्रयोजकं न समानेन्द्रियग्राह्यत्वम्। तस्मात्सिद्धं शब्दस्य नित्यत्वम्।

॥ इति नयतत्त्वसङ्ग्रहे शब्दाधिकरणं समाप्तम् ॥

॥ अन्विताभिधानवादः ॥

[1]प्राथम्याल्लाघवाच्चैव तात्पर्योपगमादपि[2]।
पदानामन्विते शक्तिः पदार्थानां न गौरवात् ॥

अत्र केचित्—पदानामन्विताभिधानासम्भवं[3] पदार्थानामन्वयावबोधकत्व[4]-सम्भवं चाचक्षते। तत्र तावत्पदैरन्विताभिधानं न संम्भवति शक्तिकल्पनागौरवप्रसङ्गात्। एका तावत्पदार्थविषया शक्तिः कल्प्या। अपरा अन्वयविषया। तृतीया चेतरविषया। अथ पदान्तरप्रतीतेतरोपजीवनेनान्वितमात्रे शक्तिरित्युच्यते; मैवम्। इतरेतराश्रयप्रसङ्गात्। इतरपदस्येतरपदाभिधानापेक्षत्वादभिधानस्य। अथ स्मृतिप्रतीतेतरोपजीवनेनान्विताभिधानमिति चेत्; न। अतिप्रसङ्गात्। बहुषु प्रतीतेषु केनचिदन्वयानुरञ्जकं केनचिन्नेति व्यवस्थाभावात्। व्यवस्थायां गौरवं दुर्वारम्। अथान्वयस्यार्थगृहीतत्वान्नान्यशक्त्यपेक्षेति चेत; न। किमिदमर्थगृहीतत्वम्— जातिप्रतिपत्तिनान्तरीयकव्यक्तिप्रतिपत्तिवदन्वितप्रतिपत्तिनान्तरीयकोऽन्वयः इति चेत्; मैवम्। किमिदं जातिप्रतिपत्तिनान्तरीयकत्वं व्यक्तेः? किं जातेः व्यक्तिबोधकत्वनियमः? किं वा जातिप्रतिपादकस्य व्यक्तिबोधकत्वनियम इति?

न तावदाद्यः—भिन्नप्रतिपत्त्यनङ्गीकारात्। नापि द्वितीयः—शब्दशक्त्युपगमप्रसङ्गात्। अथ रूपस्वभावाद्वा रूपबुद्धिस्वभावाद्वा रूपिबुद्धिसम्भवान्न शब्दशक्तिः कल्प्येति चेत्; न। रूपस्य तद्बुद्धेर्वा स्वभावापरपर्यायशक्तिकल्पनाप्रसङ्गात्। तस्मादन्वयशक्तिरपि कल्प्येति गौरवं तदवस्थमेव।

1. ख. प्राथम्यादभिधातृत्वात्.
2. ख. र्यावगमादपि.
3. क. भिधानसंभवम्
4. क. यावोधकत्वम्

किञ्च पदशक्तिपक्षे पर्यायाणां घटकुम्भकलशादिशब्दानां प्रत्येकं शक्तिकल्पनाप्रसङ्गादतिगौरवं भवति। पदार्थस्यान्वयबोधपक्षे पदार्थस्यैकत्वादेकैव शक्तिः।

ननु पदार्थपक्षेऽपि बहुशक्तिकल्पना दुर्वारा। तथाहि—एका पदानामर्थविषया शक्तिः। अपरा पदार्थानामन्वयविषया। तृतीया च पदानां पदार्थशक्त्याधानशक्तिः कल्प्या पदबोधितानामेवान्वयबोधकत्वाङ्गीकारात्। पर्यायशब्दानामेकत्वेऽपि पदार्थस्य तच्छक्त्याधानशक्तिभेदेनास्थेयेति गौरवं तुल्यमेव।

मैवं—एतावच्छक्तिकल्पनासम्भवात्। प्रथमं तावत्पदानां स्मारकत्वातिरिक्ताभिधायकत्वासंभवान्नाभिधानशक्तिः कल्पनीया। पदार्थानां भेदेनावगतानामपि परस्परान्वयबोधकत्वं दृष्टमतो न तेषामपि शक्तिः कल्पनीया। अत एव पदानां शक्त्याधानशक्तिर्नास्ति। तथाहि श्वेतिमारूपं पश्यतः खुरपुटटङ्काररवं हेषारवं च शृण्वतः श्वेतोऽश्वो धावतीति धीरुपलभ्यते। अथ रूपानुमिते द्रव्य एव खुरपुटरवाद्धेषारवाच्च गमनमश्वत्वं चानुमीयत इत्यानुमानिकोऽयमन्वयप्रत्यय इति न पदार्थसामर्थ्यमस्तीति चेत्; एवं तर्हि मधुरो गुडः, शीतं चन्दनमिति भिन्नेन्द्रियावगतानां द्रव्याणां परस्परान्वयो दृश्यते स चन्दने पदार्थसामर्थ्यात् सम्भवतीति पदार्थसामर्थ्यमाश्रयणीयं। न चैकेन्द्रियज्ञानजनितसंस्कारसहितमिन्द्रियान्तरं गुणान्वयं बुध्यत इति वाच्यम्। यत इन्द्रियस्य भिन्नेन्द्रियग्राह्यसम्बन्धबोधसामर्थ्यं नास्ति। तत्कल्पने च पदार्थानामेव कल्पनीयम्। तथा च सति तिक्ता शर्करेत्ययमपि प्रत्ययो घटते। तस्मात् पदार्थसामर्थ्यमप्यन्वयबोधकमेव द्रष्टव्यम्। अथ संस्कारसहितस्येन्द्रियस्य यथा प्रत्यभिज्ञायां पूर्वापरकालीनवस्तुग्राहकत्वं यथा वा गोसम्बन्धिसादृश्यज्ञानजनकत्वं तथा पूर्वदृष्टगुणतादात्म्यमपि द्रव्यस्य गृह्णाति इन्द्रियमिति न पदार्थशक्तिः पृथगस्तीति चेत्; न। एवमपि शब्दबोधितानां पदार्थानामन्वयबोधकत्वशक्तिरेकैवास्थेयेति लाघवमस्ति।

नन्वेका चेच्छक्तिराश्रीयते तद्वरं प्राथम्यात्पदगतैवाश्रीयतां न जघन्यपदार्थगता; न। अन्तरङ्गत्वात् पदार्थानामेव शक्तिर्युक्ता न व्यवहितपदगता।

तात्पर्यं च परम्परयापि कार्यजनने सम्भवति यथा पाकपराणामपि काष्ठानां ज्वालाशक्तिर्ज्वालायाश्च पाकशक्तिः न तु पुनः प्राथम्यात् करणत्वात्पाकशेषत्वाच्च ज्वालाशक्तिव्यतिरेकेण पाकशक्तिरस्ति ।

एवं पदानां पदार्थस्मारकत्वं तेषां अन्वयबोधकत्वमिति । न चैवं पदार्थशक्तिबोध्यत्वेऽन्वयस्याशाब्दत्वप्रसङ्गः, शब्दद्वारत्वात्पदार्थव्यापारस्य । न चेन्द्रियस्यार्थसंयोगसापेक्षत्वेऽर्थस्याप्रत्यक्षतापत्तिः । एवं चान्तरङ्गत्वादन्यत्रानुपक्षीणत्वाच्च पदार्थानामेवान्वयशक्तिरास्थेया । अथवा तेषामपि न शक्तिकल्पनम् । विशिष्टान्वयपराणां पदानां पदार्थस्वरूपमात्रबोधनेऽनुपपन्नत्वात् तदुपस्थितान्वयलक्षकत्वमुचितम् । एवं न कापि शक्तिः कल्पनीया भवति ।

अत्रोच्यते—पदानामेवान्विते शक्तिः । न च शक्तिकल्पनागौरवमेकैवान्वितविषया शक्तिः नापरा काचिदस्ति अन्वयविशिष्टपदार्थप्रतीतेरेकत्वात् । तत्र न विधिशक्तिवदभिधानशक्तिभेदः । यत्र नियमेन विशिष्टं कार्यं तत्र तत्कार्यनिरूप्यापि शक्तिरेकैव । नियमेन स्वतन्त्रकार्यभेदे शक्तिभेदः । एवं तर्हि नियमेन जातिविशिष्टव्यक्तिप्रतीतेः विशिष्टविषया शक्तिराश्रिता भवेच्छब्दस्य; सत्यम् शब्दस्य विशिष्टशक्तिरस्ति । किन्तु विशेष्यांशे न शब्दप्रयुक्ता । अपि तु जातिबोधकत्वप्रयुक्ता । जातिबोधकानामिन्द्रियादीनां नियमेन व्यक्तिपर्यन्तबोधकत्वदर्शननियमाच्छब्दस्यापि जातिबोधकत्वे कल्पितेऽर्थात् सा शक्तिर्विशिष्टशक्तिरवगता भवति । शब्दप्रयुक्तिविषयत्वात् जातिरभिधेयेत्युच्यते । तस्माद्विशिष्टशक्तिरेकैव । अथ यदुक्तं इतरान्विताभिधानादितरविषयेऽपि शक्तिः कल्पनीयेति; मैवं । स्मृतिसिद्धस्येतरस्यान्वयांशो बोध्यत इति न तत्रापि शक्तिः कल्प्या । सर्वत्रेयं स्थितिः—सर्वं हि प्रमाणं संस्कारसहितं पूर्वं स्मृत्या वा प्रमाणेन वावगते विशेषणे तद्विशिष्टरूपं बोधयति । यद्यपि विशेषणांशे, शक्तिर्नास्ति तथापि संस्कारसहितं विशिष्टं बोधयति यथा गोसदृशो गवयः, मधुरा शर्करा, शीतलं चन्दनं सुगन्धि च, सैवेयं गौर्देवदत्तोऽयमित्यादि; तथेहापि स्मृतिस्थप्रतियोगिनि तदन्वयो बोध्यत इति न प्रतियोगिन्यपि शक्तिः । अथवा विमर्शारूढेऽन्वयेऽन्वितांशो बोध्यत इति नान्वयेऽपि शब्दस्य शक्तिः कल्प्या । यथाख्यातानां कर्तृसंख्यावाचित्वे कर्तर्यपि न शक्तिः । नान्यलभ्ये नागृहीतन्यायावतारः ।

किञ्च परमतेऽपि पदार्थोऽन्वयं बोधयन्नात्मनि परस्मिंश्च शक्तिमपेक्षते तस्मात्पदवादिनामेव शक्तिरिति स्थितम्। परेषां कल्पनागौरवं वक्ष्यते। यदुक्तं पर्यायाणां बह्व्यः शक्तयः कल्प्या इति ; तन्न। एकस्याः शक्तेः बह्वाश्रितायाः कल्प्यत्वात्। पदार्थमतेऽपि बहुभिः शब्दैर्बोधितस्य बोधकत्वात् बह्वाश्रितत्वं दुर्वारम्। किञ्च पदार्थवादिमते पदगतैका शक्तिः पदार्थानामन्वय-बोधिका परा, तदाधानशक्तिः पदगताऽपरा, इति बहुकल्पनं स्यात्।

अथ स्मारकत्वमेव पदानां नान्या शक्तिरस्ति इति चेत्; न। प्रतीतेर्लक्षणा सम्भवति। तस्मात्पदशक्तिराश्रयणीया।

ननु विशिष्टान्वयतात्पर्यस्य पदगतस्य प्रतीतस्यान्यथानुपपत्त्या विशिष्टा-न्वयप्रतीतिरुपपन्नेति चेत् ; हन्त तर्हि वाक्यार्थप्रतीतिः अर्थापत्तिः स्यात्, न प्रमाणान्तरं भवेत्। न च प्रमितिशक्त्यभावे तात्पर्यमात्रात्प्रमाणान्तरं भवति तस्माच्छब्दं प्रमाणान्तरमभ्युपगच्छता कस्यचित्प्रमितिशक्तिरवश्याश्रयणीया। सा च पदानामेव न पदार्थानामित्युक्तमेव। अतस्सिद्धं पदशक्तिनिमित्ता वाक्यार्थ-प्रतीतिरिति।

॥ इति नयतत्त्वसङ्ग्रहे तद्भूताधिकरणं समाप्तम् ॥

॥ वेदापौरुषेयत्ववादः ॥

अभिप्रेतपरं वाक्यं पौरुषेयं प्रचक्षते।
पुरुषो वेदवाक्यार्थं नान्यतो बोद्धुमर्हति ॥

वेदवाक्यानि पौरुषेयाणि वाक्यत्वात् भारतादिवाक्यवत्। न च वर्णानां लोके वेदे च नित्यत्वात्तत्पौरुषेयत्वासम्भवः। क्रमस्य तु सर्वत्र पुरुषाधीनत्वात् तत्साध्यत्वेऽपि सिद्धसाध्यतेति वाच्यम्। यादृशं भारतादिषु पौरुषेयत्वं तादृशमत्र साध्यते। तच्च साक्षाद्वा परम्परया[वा] स्वतन्त्रपुरुषपूर्वकत्वं। न चापूर्वक्रमजातित्वं पौरुषेयत्वमिति वाच्यम्। जातेरपूर्वत्वासम्भवात्। नित्यत्वे च निराश्रयत्वासम्भवाच्च। न चाम्रफलजातेरिवानासन्नकाले निराश्रयत्वं सम्भव-तीति वाच्यम्। क्वचित्सर्वदा विद्यमानत्वादाम्रफलस्य।

ननु स्वतन्त्रपुरुषपूर्वकत्वस्य साक्षात्त्वे पारम्पर्ये वा साध्ये बो[बा]धित-विषयत्वमनैकान्तिकत्वं च प्रसज्यत इति चेत् ; मैवम्। तत्पूर्वकत्वमात्रस्य

साध्यत्वात् । अथाभिप्रेतार्थतात्पर्यं वाक्यानां पौरुषेयत्वं न वेदवाक्येषु साध्यत इति न दोषः ।

अथ वेदवाक्यार्थस्य प्रमाणान्तरागोचरत्वेनाशक्यज्ञानत्वाच्छक्यज्ञान-प्रयुक्तत्वाच्च पौरुषेय[त्वस्य] वाक्यत्वमप्रयोजकमिति चेत् । मैवम् । अत्रापि कस्यचिच्छक्यज्ञानत्वेन साधनव्यापकत्वात् यद्यशक्यज्ञानत्वाद्वेदार्थस्य पौरुषेयत्वं भवेत्, तर्हि चैत्यवन्दनवाक्यस्यापि प्रमाणान्तरागोचरार्थत्वेन पौरुषेयत्वं भवेत् । अथ तत्र कर्तृस्मृतेः पुरुषबुद्धियोग्यविनियोगार्थत्वान्न प्रमाणान्तरार्थत्वमिति चेत्; न। अत्रापि कर्तृस्मरणस्याविशिष्टत्वेन तथात्वप्रसङ्गात् । न च स्मर्यमाणकर्तृकं पौरुषेयं भवतीति नियमोऽस्ति। न च वेदानां रचयितुः दृष्टानुसारेण शरीरिकर्तृत्वप्रसङ्गाच्छरीरस्य च योन्यादि[1]जन्यत्वव्याप्तेरादिकर्तुः तदसम्भवात् विशेषविरोध इति वाच्यम् । शरीरस्य योनिजत्वनियमाभावात् धृष्टद्युम्नादेर्योगिनां च स्वर्गिणां चायोनिजदेहोपादानस्मरणात् । किञ्च परिदृश्यमानमनुष्यादिदेहानां योनिजत्वदर्शनात् ततो विलक्षणयोगीश्वराणामयोनिजदेहत्वेऽपि न विरोधः ।

ननु सर्वेषां स्मर्तव्यत्वे सत्यस्मरणात् कर्तुरभावो निश्चीयत इति चेत्; न। स्मर्तव्यत्वनियमाभावात् । यस्य मानान्तरेणाप्तिरवधृता तस्य कर्तुः स्मरणं प्रामाण्योपयोगि । यस्य कतिपयवाक्येषु दृष्टार्थेष्वन्वयव्यतिरेकाभ्यां सत्यत्वमवगम्य तत्कर्तुराप्तिमवधार्यादृष्टार्थेष्वपि तत्प्रणीतत्वात्सत्यत्वमवधार्यते तत्कर्तुः स्मरणं नातीवोपयुज्यत इति युक्तं केषांचिदस्मरणं । तस्मात्सिद्धं वेदवाक्यस्य पौरुषेयत्वमिति । अत्रोच्यते—न वाक्यत्वं पौरुषेयत्वं साधयति मानान्तरयोग्यार्थत्वं पौरुषेयत्वे प्रयोजकं न वाक्यत्वं । तस्यापौरुषेयत्वेऽपि न विरोधः । पुरुषस्तु नानवगतविषयं वाक्यं रचयितुं प्रभवतीति युक्तं प्रागुक्तस्योपाधित्वं । न च साधनव्यापकत्वं वेदादृते वेदत्वेद्यज्ञानासम्भवात । न च विधिस्पृष्टदेवतात्वस्य मन्त्रप्रकाशनियमादृष्टस्य चाधीतस्वाध्यायजन्यनियमादृष्टादेश्च वेदादृते ज्ञानं सम्भवति। बुद्धवाक्यन्तु पौरुषेयत्वेनाङ्गीकृतत्वात् । पुरुषस्य यत्रावगतशक्तिस्तद्विषयत्वात्तद्योग्यविनियोगाध्यासमूलमिति निश्चीयते । न च पुरुषातिशयकल्पना प्रमाणवती न च स्वातिशये स्ववचनं प्रमाणं तद्वचनेषु कस्यचित्सत्यत्वमन्यथासिद्धं

---

1. क. जन्यत्वे व्याप्तेः

परस्परविरुद्धवचनाच्च नरातिशयकल्पना नावकल्पते। तस्मात् बुद्धादिवचसां विनियोगाध्यासमूलत्वं वेदानां सर्वत्राविगीतस्वरूपाणां कार्यार्थानां पुरुषाशक्यतया तदनुप्रवेशो नास्ति कारकादिसमाख्यातुः प्रवचनादप्युपपद्यते। तस्मात्कर्तुः स्मृत्यभावात् यथाश्रुतिकार्यार्थतया पुरुषागोचरत्वेन वेदानामपौरुषेयत्वं सिद्धम्।

प्रयोगश्चात्र भवति—वेदा न पौरुषेयाः मानान्तरायोग्यार्थत्वात् न यदुक्तसाध्यं न तदुक्तसाधनं यथा भारतादि। यावतीभ्यः इनपरिवृत्तिभ्यः पूर्वक्षणो जगदादिरित्युच्यते स कालो वेदाध्ययनशून्यो न भवति कालत्वादधुनातनकालवत्। तस्माद्वेदवाक्यान्यपौरुषेयाणीति सिद्धम्।

॥ इति नयतत्त्वसङ्ग्रहे भट्टविष्णुविरचिते वेदाधिकरणं समाप्तम् ॥

बाधार्होऽयं प्रपञ्चस्तु दृश्यत्वाच्छुक्तिरूप्यवत्।
नास्ति प्रत्यक्षबाधोऽस्य प्रत्यक्षागोचरत्वतः॥

प्रपञ्चो मिथ्या दृश्यत्वात् शुक्तिरजतवत्, नायं हेतुस्स्वरूपासिद्धः निश्चितपक्षवृत्तित्वात्। नाप्याश्रयासिद्धः प्रपञ्चस्य प्रतीतिसिद्धत्वात्। न च शशशृङ्गवदत्यन्तासिद्धः प्रपञ्चः तस्य प्रतीतिसिद्धत्वात् अर्थक्रियाकारित्वाच्च। न च भ्रान्तिज्ञानसिद्धस्य हेतुत्वमाश्रयत्वं वा न संभवत्यध्यारोपितधूमस्येवेति वाच्यम्। व्याप्तिबलेनाध्यारोपितस्य क्वचिद्धेतुत्वसम्भवात्, स्वप्नेऽहिदंशाङ्गनापरिष्वङ्गादेः प्रायेणानन्दादिहेतुत्वदर्शनात्।

न च तत्र ज्ञानस्यैव हेतुत्वं अहिदंशाद्यविशेषितज्ञाने तथा दर्शनात्। एतेन बाधार्हस्याप्यबाध्यार्थक्रियाकारित्वं समर्थितं। ईदृशं च सत्वं प्रपञ्चस्यापि तत्सम्भवात्। नाप्यनैकान्तिको हेतुः पक्षत्रयवृत्त्यभावात्। न चात्मनानैकान्तिकत्वं तस्य स्वप्रकाशत्वेन दृश्यत्वाभावात्। नापि मिथ्यात्वेन तस्यापि साध्यसंभवात्। न च मिथ्यात्वस्य मिथ्यात्वे प्रकृतस्य सत्यत्वापत्तिः प्रपञ्चाबाधेन मिथ्यात्वमात्रस्य बाधाभावात्। सविलासाविद्यानिवृत्तिसमये प्रपञ्चवन्मिथ्यात्वस्यापि निवृत्तिसम्भवात्।

नाप्यविद्यानिवृत्त्यानैकान्तिकत्वं अविद्यानिवृत्तेरविद्याप्रतियोगिकात्मस्वरूपत्वात्। दृश्यत्वाभावात्स्वरूपव्यतिरेकपक्षेऽविद्यानिवृत्तेरपि बाध्यत्वमस्तु, न

काचित् क्षतिः। अतो नानैकान्त्वम्। नाप्यसाधारण्यं शुक्तिरूप्यादेरपि दृश्यत्वात्। न च रूप्यबुद्धेः शुक्तिकैव विषय इत्यसाधारण्यं वाच्यम्। रूप्यस्यापि प्रकाशमानत्वेन दृश्यत्वादतो न दृष्टान्तादोषः साधनवैकल्यं। नापि साध्यवैकल्यं रूप्यादेर्बाधार्हत्वात्। नाप्याश्रयाभावः—रूप्यादेः प्रसिद्धत्वात। नापि प्रत्यक्षबाधः प्रतिज्ञायाः बाधार्हत्वाभावस्य प्रत्यक्षायोग्यत्वात्, प्रत्यक्षस्याभिधासम्भवाच्च। नाप्यनुमानविरोधः प्रकाशमानत्वात् क्वचित्सदिति रूप्यतादात्म्यादिनानैकान्तिकत्वात। नापि क्वचिदप्यप्रसिद्धस्याध्यारोपानुपपत्तिः विनापि सत्त्वं पूर्वं प्रसिद्ध्यङ्गीकारात् श्रुतिविरोधो नास्तीति। तस्मात्सिद्धं प्रपञ्चस्य मिथ्यात्वं; अत्रोच्यते।

अर्थाभावे तु बाध्यत्वे सिद्धिराश्रयहानिनः।
विज्ञाननाश्यतायां तु पूर्वं सत्त्वं न वार्यते॥

किमिदं बाधार्हत्वं नाम—किं ज्ञानव्यतिरेकेणार्थाभावः? किं वा ज्ञानव्यतिरेकेण सिद्धस्य विज्ञानविनाश्यत्वम्? आहोस्वित् सदसद्वैलक्षण्यम्? अथवा प्रतिपन्नोपधौ नास्तिप्रत्ययप्रतियोगित्वम्? न तावदाद्यः पक्षः—ज्ञानव्यतिरेकेणार्थाभावे दृश्यत्वमाश्रयासिद्धं स्वरूपासिद्धं च। न च प्रसिद्धमात्रेणाश्रयत्वं हेतुत्वं वा सम्भवतीति वाच्यम्। मा भूत्पर्वतनितम्बवर्तिनि बाष्पे धूमप्रसिद्ध्या धूमध्वजानुमानम्। न च व्याप्तिबलेन क्वचिदध्यारोपप्रसिद्धस्याहिदंशाङ्गनापरिष्वङ्गादेः प्रायेणानन्दादिहेतुत्वं दृष्टमिति वाच्यम्। तत्रापि ज्ञानस्यैवार्थक्रियाकारित्वात्।

न च ज्ञानान्तरे तत्कार्योदयप्रसङ्गः ज्ञानान्तरोदयसमये तज्ज्ञानव्यक्तेरभावात्। न च ज्ञानानामर्थपरिष्वङ्गकृतो भेद इति वाच्यम् स्वत एव ज्ञानव्यक्तीनां विलक्षणत्वेन भेदस्य सिद्धत्वात्।

यद्यपि स्वरूपतो भिन्नत्वं तथापि समवायभेदात्कार्यभेदो घटते। तेन मिथ्यात्वे प्रपञ्चस्य स्वरूपनिमित्तार्थक्रियाकारित्वं निराकृतम्। न हि मरीचिकापयः स्नानपानाद्युपयोगि भवति। अत एव स्वरूपासिद्धिराश्रयासिद्धिश्च सिद्धा।

यच्चेदमुदितं सर्वत्र प्रतिषेधेषु प्रतिषेध्यप्रसिद्धिरेवोपयुज्यते न पुनः प्रतिषेध्यस्य सत्ता नरखरशृङ्गनिषेधवदिति; तदपि मन्दम्। मानान्तराधीन-

प्रतिषेधेषु प्रसिद्धमात्रमेव सामग्री। आनुमानिके तु प्रतिषेधेऽनुमानसामग्र्या पक्षधर्मत्वादिलक्षणया भवितव्यम्। सेह नास्तीति नानुमानं सम्भवति।

किञ्च प्रपञ्चस्य प्रत्यक्षेण स्वरूपसत्तावगमात्तदभावप्रतिज्ञा प्रत्यक्षबाधिता स्यात् दृष्टान्तस्य साध्यविकलता आत्मनोऽविद्यानिवृत्त्या वानैकान्तिकत्वञ्च वक्ष्यते। न च परमतप्रसिद्ध्या पक्षासिद्धिरिति वाच्यम् स्वयमप्रतीत्य परबोधनासम्भवात्। परप्रसिद्धिसमाश्रयणे तत्प्रसिद्धमेवाङ्गजातमाश्रयणीयम्। तस्मादर्थाभावलक्षणं बाधार्हत्वं न सम्भवति। अथ विज्ञाननाश्यत्वं बाधार्हत्वमिति मतं तदप्यनुपपन्नम्। किं स्वरूपज्ञानेन विद्यमान एव प्रपञ्चो विनाश्यते मुद्गरपातेनेव घटः? किंस्विदविद्यमानो विद्यमानतया ज्ञातोऽविद्यमानत्वेन बोध्यते?

न तावदाद्यः पक्षः। प्राक् विज्ञानात् घटसत्त्ववत्प्रपञ्चसत्त्वानपायान्न मिथ्यात्वं स्यात्। न [1]विज्ञानविनाश्यत्वमात्रेण मिथ्यात्वं सम्भवति सेतुदर्शनदेवताज्ञानादेर्विनश्यतः पापराशेः मिथ्यात्वव्यवहारादर्शनात्। अथ न विद्यमानः प्रपञ्चो ज्ञानेन विनाश्यते, किन्तु सविलासस्याज्ञानस्य ज्ञानेन निवृत्तिः क्रियते; तदनुपपन्नं। नामान्तरेण कार्योपादानप्रकृतिरेवाज्ञानपदेनोच्यते। तत्कार्यमेव विलासः। नाश एव निवृत्तिपदेनोच्यते। न चैतावता मिथ्यात्वं बाधश्च भवति। अथ मतं-नाशकानन्तरकालीनो भावो नाशपदाभिधेयः बाधस्तु प्रतिपन्नकालेऽपि नास्तित्वबोध इति; तन्न। निवर्तकज्ञानात् पूर्वं निवर्त्यरजतादिनास्तित्वासम्भवात् भेदासिद्धेः। अथ पूर्वमध्यारोपितरजतनिवृत्तावपि परमार्थरजताभावात् प्रतिपन्नकालेऽपि नास्तित्वधीरुपपद्यत इति चेत्; हन्त तर्हि प्रसक्तिबाधयोर्वैयधिकरण्यं स्यात्, पूर्वमज्ञानकार्यस्य रजतस्य प्रसक्तत्वात् पारमार्थिकरजतस्य नास्तीति बोध्यत्वात्। अथाभासरजतं पारमार्थिकरजतात्मना प्रतीतमिति निषेध उपपद्यत इति चेत्; न। शुक्तिकाया एव रजततादात्म्यप्रतिभासस्योचितत्वात् आभासरजतकल्पनायोगात्।

किञ्च परमार्थप्रपञ्चाभावान्न तन्निषेध उपपद्यते। यदि परं ज्ञाननाश्यत्वमात्रेण मिथ्यात्वं स्यात् तच्चानुपपन्नमित्युक्तम्। अथ प्रपञ्चस्य सत्यत्वं पूर्वावगतं निषिध्यत इति चेत्; न। किमिदं सत्यत्वं नाम—न तावदविनाशित्वं; विनाशस्याङ्गीकृतत्वात्। नाप्यर्थक्रियायोग्यत्वं तस्य प्रपञ्चेऽनिषेध्यत्वात्। नापि

1. ख. हि ज्ञानविनाश्य—

सामान्ययोगस्तस्यात्मन्यप्यसम्भवात् । नापि प्रमित्यर्हत्वं तस्यात्मवत्प्रपञ्चेऽपि सम्भवात् स्वरूपवत्त्वस्यैव प्रमित्यर्हत्वात् ।

ननु च स्वरूपवत्त्वं प्रपञ्चे बाध्यमिति चेदेवं तर्ह्यबाध्यत्वमेव सत्यत्वमावेदितं स्यात् । तथा च सति प्रपञ्चस्वरूपव्यतिरेकेण सत्यत्वं नाम न किञ्चित्प्रतीतमिति तदपि न बाध्यते । प्रपञ्चस्वरूपं तु प्राक् ज्ञानोदयादनिवृत्तमिति प्रतिपन्नोपाधौ नास्तिप्रत्ययप्रतियोगि न भवतीति बाधार्हत्वं दुर्निरूपम् । नापि द्वितीयः— अविद्यमानस्य विद्यमानतया प्रकाशपक्षेऽर्थाभावलक्षण मिथ्यात्वपक्षवत् दूषणमुन्नेयम् । नापि सदसद्वैलक्षण्यं मिथ्यात्वं बाध्यत्वव्यतिरेकेण तद्वैलक्षण्यस्य दुर्निरूपत्वात् ।

नापि प्रतिपन्नोपाधौ नास्तिबुद्धिप्रतियोगित्वमनिवृत्तिकाले प्रपञ्चस्य नास्तित्वासम्भवस्योक्तत्वात् । तस्मान्मिथ्यात्वप्रतिज्ञा दुर्निरूपा । अस्तु वा प्रतिज्ञा तथापि न तावत् दृश्यत्वं साधयति । अविद्यानिवृत्त्यात्मना चानैकान्तिकत्वात् । तथाहि अविद्यानिवृत्तिस्तावदात्मस्वरूपं न भवति अनिवृत्तिकालेऽप्यात्मस्वरूपस्य भावात् । नापि ज्ञानोपलक्षितात्मस्वरूपमुपलक्ष्य पूर्वमनपायात्पञ्चमीविधाश्रयणीया । सा च दृश्या, न ज्ञानबाध्येत्यनैकान्तिकत्वम् । न च सापि बाध्यत इति वाच्यम् । अविद्यानिवर्तकज्ञानस्य निवृत्ति[1]निवर्तकत्वासम्भवात् । ज्ञानानन्तरानुपपत्तेश्च ।

न च निवृत्तिर्नित्याश्रयाभावान्निवर्तेत नापि प्रतियोग्यभावात्तस्या निवृत्तिः प्रध्वंसादौ तथाऽदर्शनात् ।

यद्यपि कुतश्चिन्निवर्तते निवृत्तिस्तथापि तयानैकान्तिकत्वं सिद्धम् । किञ्चात्मनोऽपि दृगधीनसिद्धित्वेन दृश्यत्वादनैकान्तिकत्वम् । दृक्कर्मत्वं दृश्यत्वमित्यस्मिन् पक्षे परात्मवर्तिन्या दृशानैकान्तिकत्वम् । किञ्च प्रपञ्चस्य बाधार्हत्वं नाम शक्तिश्चेन्न शक्तेश्च शक्तिरस्तीति तदानैकान्तिकत्वम् । बाधयोगश्चेदनुपलब्धिबाधित[2]: । अविद्यमानत्वं चेत्तस्य बाधाभावात्तेनानैकान्तिकत्वम् । प्रपञ्चस्वरूपं चेत् सिद्धसाधनत्वम् । अनिर्वचनीयत्वं चेदंशे सिद्धसाधनत्वमंशान्तरे बाधितविषयत्वं सत्वेन प्रतिभासनात् । प्रपञ्चस्य नश्वरत्वं चेदंशे सिद्धसाध्यत्वम् । ज्ञाननाश्यत्वं चेत्तत्राप्यंशे सिद्धसाधनत्वमज्ञानपापादेर्ज्ञानविनाश्यत्वाङ्गीकारात् । नाप्यविद्यो-

1. क. निवर्तकस्यार्थासंभवात् 2. ख. बाधितः पक्षः

पादानत्वमविद्यायां तदसम्भवात्। भाविबाधयोगे पूर्वविनष्टानां तदनुपपत्तेरंशे बाधितविषयत्वं। यथासम्भवं सर्वविकल्पेषु प्रागभावेनानैकान्तिकत्वं। प्रातिभासिकत्वे बन्ध्यापुत्रः मातरं नरकात्तारयति पुत्रत्वादित्यनुमानवदाश्रयासिद्धिः।

ननु वन्ध्यासुतस्यावक्तृत्वं विमतं प्रति कथं बोध्यते हेतुना चेदाश्रयासिद्धिः। न च प्रमाणं सिद्धं भवति। तस्मात्प्रतिभासेष्वाश्रयासिद्धिर्न दोषायेत्याश्रयणीयम्; तन्न। अनुपलब्ध्या तत्साधनसम्भवात्। न च तस्याश्रयापेक्षा। तस्मादाश्रयासिद्धौ नानुमानसम्भवः। किञ्च विशेषविरुद्धो हेतुः आश्रयाध्यासव्यतिरिक्तसमीचीनार्थव्यासत्वान्मिथ्यात्वस्य साक्षाद्वा परम्परया वा समीचीनानुभवसंस्कारपूर्वकत्वाच्च। प्रत्यनुमानबाधितः प्रपञ्चः प्रकाशमानत्वात् क्वचित् सदात्मवद्रूप्यतादात्म्येन न व्यभिचारः तस्यासतोऽप्रकाशमानत्वात्। स्वरूपनिमित्तार्थक्रियाकारित्वाच्चात्मवत्सत्त्वं गम्यते। आत्मनोऽप्यर्थक्रियाकारित्वं लोकवेदसिद्धम्। न च दृष्टिसृष्टिपक्षाश्रयणेन स्वरूपनिमित्तार्थक्रियाविरहो वाच्यः अज्ञातसमये वस्तूनामभावप्रसङ्गात्। श्रुत्युपगतमहदादिसृष्टिबाधप्रसङ्गाच्च। सर्वप्रतीतिविरुद्धत्वाच्च। तस्मात्प्रत्यनुमानबाधः। किञ्च विपक्षे बाधकञ्च नास्ति सतोऽपि दृश्यत्वसम्भवात्। वेदविरोधश्चास्ति। वेदादपि प्रपञ्चप्रतीतिरस्ति। नास्या बाधकं पश्यामः।

अनुमानं तु श्रौतस्य विषयापहारं कर्तुं न प्रभवति। श्रुतौ यथाप्रसिद्धप्रपञ्चव्यवहार उपपद्यत इति चेत्; न। अनुमानोदयोत्तरकालकल्पनैषा कल्पना। कल्पनायामनुमानाप्रतिबन्धः अप्रतिबन्धे चानुमानोदय इति चक्रकापत्तिप्रसङ्गात्। श्रौतस्तु मिथ्यात्वव्यपदेशः को हि तद्वेद यद्यमुष्मिन् लोकेऽस्ति वा नवेति। अन्यपरं तदुपेक्षणीयम्।

एतादृशश्च सत्यत्वव्यवहाराः सहस्रशः सन्तीति श्रुतिविरोधः सिद्ध इति न प्रपञ्चस्य मिथ्यात्वम्।

ज्ञातुश्च स्वात्मनो भेदं बाह्यग्राह्यात्मनः सदा।
प्रत्यक्षेणेक्षते सर्वो गुणवैषम्यतस्तथा॥

अत्र केचित् चेतनभेदं न मृष्यन्ति प्रमाणाभावात्। न तावत्प्रत्यक्षं तस्यास्फुरणात्। अहन्त्वहमिति भेदस्फुरणस्योपाधितोऽप्युपपत्तेः आकाशस्य गमनो-

पादानकर्मत्ववत्। न च [1]परमात्मवर्त्तिसुखानुसन्धानप्रसङ्गः ग्राहकस्यैवानुसन्धातृत्वाद्ग्राहकांशगतैरेव सुखाद्यैः सुखादिमत्त्वेनानुसन्धातृत्वात् अत एव पादे मे वेदना शिरसि मे सुखमित्यनुसन्धानसम्भवः तयोर्ग्राहकांशगतत्वात्।

न च सर्वपुरुषान्तर्वर्तिनः परस्य सर्वमनुसन्दधतोऽपि न सुखदुःखभोगोऽस्ति कर्माभावात् "अनश्नन्नन्योऽभिचाकशीती"ति श्रुतेः। अतो नात्मभेदे प्रत्यक्षं प्रमाणम्। नाप्यनुमानं—सुखादयो न नानाद्रव्याश्रयाः विभुविशेषगुणत्वाच्छब्दवदित्येकत्वानुमानसम्भवात्। विप्रतिपन्नश्चेतनश्चेतनेन सद्वितीयः प्रकाशमानत्वात् घटवत् शरीरं भोक्त्रात्मव्यक्तिसंयोगि द्रव्यत्वादिति न प्रत्यनुमानविरोधः—जडत्वशरीरत्वप्रयुक्तव्याप्त्युपजीवित्वेनाप्रयोजकत्वादनयोरिति। नाप्यर्थापत्तिः। आत्मभेदमन्तरेणानुपपत्त्यभावात् कस्यचित्सुखित्वं कस्यचिद् दुःखित्वमिति व्यवस्थानुपपन्नेति चेत्; न। भेदाधीनत्वाद्व्यवस्थायाः। भेदस्य च तदधीनत्वेऽन्योन्याश्रयप्रसङ्गात्। अस्तु वा व्यवस्था, सा चोपाधिभेदादुपपन्नेत्युक्तम्। अत एव शास्त्रगतोऽपि भेदनिर्देश उपपन्नः। शास्त्रेण चैकत्वोपदेशोऽनेकत्वनिषेधश्च बहुशो दृश्यते। तस्मादात्मभेदे प्रमाणं नास्तीति सिद्धम्; अत्रोच्यते। सर्वाणि प्रमाणानि भेदमात्मनः साधयन्ति। प्रत्यक्षं तावद्ग्राहकैकरसं प्रत्ययं विलक्षणं गोचरयति। परस्तु चेष्टादिभिर्बाह्यत्वेन ग्राह्यत्वेन चानुमीयते। तस्माद्विलक्षणावभासि प्रत्यक्षं चेतनभेदे प्रमाणम्। नन्वौपाधिकभेदादपि विलक्षणावभासो घटते कालगगनादिभेदप्रतिभासवत्; तन्न। तथापि पादे मे वेदना शिरसि सुखमितिवत् ममात्र सुखमन्यत्र दुःखमित्यनुसन्धानप्रसङ्गात्। न च ग्राहकभागगतानामेव सुखादीनामन्तःकरणसम्बन्धात् प्रत्यक्षत्वमनुसन्धानं चेति वाच्यम्, धर्माधर्मयोः संस्कारस्य निरुपहितात्मनि जातत्वात्; अन्यथा देशान्तरे च सुखाद्यनुदयप्रसङ्गात्।

तथा च सत्युपहितान्तरेष्वपि सर्वत्र सुखदुःखस्मृतीनां प्रसङ्गादनुसन्धानं दुर्निवारम्। अथ धर्माधर्मसंस्काराणां सार्वत्रिकत्वेऽपि जनकान्तःकरणोपहितप्रदेशे सुखादिजनकत्वमिति चेत्; मैवं। गयागमनवैश्वानरेष्ट्यादिजेनादृष्टेनोपहितान्तरे सुखादिदर्शनात्।

अथ गयादिगमनमात्मनि जीवान्तरे चादृष्टमभेदेनोत्पादयतीति चेत्; न।

---

1 ख. परात्मवर्ति

अनेकादृष्टकल्पनाप्रसङ्गात् । अदृष्टस्य निमित्तकारणत्वादेवान्यत्र कार्यहेतुत्वमविरुद्धम् । तस्माददृष्टसंस्कारयोरनुपहितवृत्तित्वात्सर्वत्र स्मृत्यादयः प्रसज्यन्त इति सिद्धम् ।

अथान्तःकरणधर्मत्वात्संस्कारस्य तदुपहित एव स्मृतिरिति चेत्; न । जनकज्ञानसमानव्यक्त्याश्रयत्वात्संस्कारस्य ।

अथ ज्ञानस्याप्यन्तःकरणाश्रयत्वमिति चेत्; तर्ह्ययं सुखीति सुखं चेतयेन्नाहं सुखीति ।

किञ्च ज्ञानादेरन्तःकरणधर्मत्वे ज्ञानाश्रयानाश्रयभेदोऽस्मत्सिसाधयिषितोऽङ्गीकृतः स्यादायुष्मद्भिः । न च बुद्धिव्यतिरिक्तदृशो नास्तीति प्रतिपाद्यत इति वाच्यम्, बुद्धिव्यतिरिक्तदृशोऽभावात् । तस्मात् चेतनैकत्वे सर्वत्रानुसन्धानप्रसङ्ग इति सिद्धम् ।

यदुक्तमुपहितांशानामन्योन्याननुसन्धानेऽपि सर्वानुगतस्य परमात्मनः सर्वानुसन्धानमस्तीति; तदयुक्तं । यदि परमात्मा जीवः तदा परमात्मचैतन्यं सर्वविदयं स्वानन्दानुभवात्मकमिति जीवोऽपि सर्वं चेतयेत् स्वानन्दं चानुभवेत् । न च तत्प्रकाशस्याभिभवो घटते । प्रकाशाभावो वा तदनर्हत्वं वा अभिभवः; स च नित्यप्रकाशे न घटते ।

यत्तु प्रकाशमानेऽपि वस्तुनि न प्रकाशत इति व्यवहारो वादिनां, स च विपरीतयुक्तिभावितसंस्कारवशेन सर्वविकल्पप्रकाशानुदयात् । इयमपि युक्तिः स्वाभाविकप्रकाशवादिनो न सम्भवति । नित्यप्रकाशस्याप्यज्ञानविशिष्टत्वमभिभव इति चेत्; न । प्रकाशमानस्याज्ञानविषयत्वादर्शनात् । ज्ञेयज्ञानाभावेऽपि प्रकाशमानत्वादविद्यायामिवाज्ञानविषयत्वं प्रकाशे न सम्भवति । अथ परमात्मापि न सर्वमनुसन्धत्ते, नापि स्वानन्दम्; अज्ञत्वात्तस्य । भ्रान्तिपरिकल्पितमेव तस्यैश्वर्यं सर्वज्ञत्वं च स्वप्नदृष्टमिवेति चेत्; तर्हि साधु समर्थितः परमेश्वरः । किञ्चोपहितस्य जीवत्वे उपाधिनाशाज्जीवनाशप्रसङ्गः । उपाध्युपहितस्य जीवत्वे शुकादिमुक्तावपि तस्य निवृत्तिः स्यात् । अथ शुकादयस्तन्मुक्तिश्च भ्रान्तिसिद्धा न पारमार्थिक इति चेत् [1]मुक्तिरपि भ्रान्तिः स्यात् प्रमाणाविशेषात् । तस्मादौपा-

1. क. मुक्तेरपि.

धिकभेदपक्षोऽनुपपन्नः । तस्मात्सिद्धं प्रत्यक्षमात्मभेदे प्रमाणमिति । अनुमानमपि आत्मा नानात्वयोगी शरीरात्मसंयोगयोगित्वाच्छरीरवत् ।

न च कार्यत्वं प्रयोजकमाकाशादेरकार्यस्यापि नानात्वात्। एकत्वानुमानं च प्रत्यक्षार्थापत्तिबाधितं सुखादिव्यवस्थान्यथानुपपत्तिरपि न चेयमुपाधित उपपन्नेत्युक्तं । नचेतरेतराश्रयदोषः अनिर्धारितभेदाधिष्ठानसुखादिव्यवस्थाया एव कल्पकत्वात् ।

नन्वेकस्मिन् आत्मनि सुखदुःखयोः सहावस्थानदर्शनात् न सुखदुःखव्यवस्था भेदसाधिकेति चेत्; न। सुखदुःखज्ञानतदभावयोर्विरोधेनाधिष्ठानभेदहेतुत्वात् । न च गगने विभागसंयोगतदभाववत् क्वचित् सुखदुःखज्ञानं क्वचिन्नेति सम्भवति, पादतललग्नकण्टकोद्धरणाय करतलप्रवृत्तिवत् चैत्रदुःखोद्धरणाय मैत्रः प्रवर्तेत । तस्मादर्थापत्त्यापि भेदसिद्धिः । आगमेनापि बद्धमुक्तव्यवस्था दर्शिता "अजो ह्येको जुषमाणोऽनुशेते जहात्येनां भुक्तभोगामजोऽन्यः" इति । एकत्वोपदेशस्तु ग्राहकस्वरूपैकत्वपरः, परमात्मैकत्वपरो वा । भेदनिषेधोऽपि तद्भेदाभावपरः । तस्मात्सर्वप्रमाणैरात्मानो भिद्यन्ते । ते च सर्वे सर्वगताश्चिच्छक्तियुक्ताश्च कर्माधीनसुखदुःखाश्च कर्मक्षये मुच्यन्ते । तत्क्षयश्च कर्मसहितेन विहितज्ञानेनेति सिद्धम् ।

मानान्तरवशादुक्तमात्मतत्त्वनिरूपणम् ।
वेदान्तभागमालोच्य विशेषो वर्ण्यतेऽधुना ॥

आत्मतत्त्वमेकं सर्वगतं सर्वदृष्टं सर्वप्रधानं नित्यं सदाख्यम् । स चात्मा स्वप्रभारूपाभिर्निरन्तराभिरहंरूपाभिर्हृदयावभासिनीभिरनुकूलाभिर्वित्तिभिः स्वाधारं च सर्वं स्वसन्निधिमात्रेण प्रवर्तमानमध्यक्षमीक्षते । तत्र काश्चिद्वित्तयोऽनादिधर्माधर्मसञ्चयेनाविद्यात्मकेन प्रतिबद्धा न यावदात्मगतं सर्वं पश्यन्ति, न चाप्यात्मनः स्वतन्त्रनिरतिशयानन्दं चानुभवन्ति ।

किन्तु स्वकृतपुण्यापुण्योपनीतमेव भुञ्जते, प्रतिबन्धापनयाभावात् । सर्वं पश्यन्तोऽनुकूलतया पश्यन्ति । अत एव न सुखदुःखगन्धः । परस्य तत्र याः प्रतिबन्धा वित्तयः तासु ग्राहक आत्मा जीव इत्युच्यते । अप्रतिबन्धवित्तिषु ग्राहकः परमात्मा । यद्यपि ग्राहकात्मगताः सर्वे सुखदुःखादयः तथापि तदीया वित्तयो धर्माधर्मप्रतिबन्धाः तद्धर्माधर्मजानेव सुखादीननुभवन्ति नत्वन्यकृता-

[नि]ति सुखादिव्यवस्थाप्युपपन्ना । तदेव ग्राहकात्मद्रव्यमेव सर्वप्रतीतिविषयश्च भवति । तत्तद्गुणवित्तयोऽप्यपर्यवसानादात्मद्रव्यपर्यन्ताः । तदेव तत्त्वमस्ति वस्तुस्वरूपमिति चोच्यते लोके। वेदे सर्वत्र परतत्त्वज्योतिरात्मब्रह्मशब्दैश्चोच्यते। क्वचिदुपनिषदि नारायणादिशब्दैः, क्वचिच्छिवादिशब्दैः । क्वचिदिन्द्रादिशब्दैरुच्यते। कर्मभागेषु सर्वत्र तत्तच्छब्दविषयतया सूक्तहविर्भागि भवति।

एवञ्च सति श्रुतिषु जीवपरभेदनिर्देशो जीवस्य ब्रह्मभावनिर्देशश्चोपपद्यते। न त्वात्मनो वित्तीनां भेदे। कथं "सदेव सौम्येदमग्र आसीदेकमेवाद्वितीयम्" इत्यादिश्रुतिः, सद्द्रव्यस्यैकत्वात् गुणानां पृथक् सत्ताभावात्प्रख्यान्तराभावाच्च। संविदानन्दगुणकत्वे गुणशब्दवाच्यसत्वादिगुणानां तदधीननिरूपणाभावान्निर्गुणश्रुतिरुपपद्यते। नित्याया अपि संविदो विषयसम्बन्धश्चक्षुरादिना यदा भवति तदा रूपादिगुणं सद्द्रव्यं प्रतीयते। यदा मनसा तदा पृथक्त्वेन सुखादिगुणं प्रकाशते। तदात्मतत्त्वं यथा यथोपास्ते तथा तथा भवति, तन्निरवद्यनिरतिशयगुणवेद्यतयोपास्ते तस्यापुनरावृत्तिश्रुत्या धर्मादिसम्बन्धाभावेनाप्रतिबन्धसंविद(वि)शेषतया तदात्मकत्वं संवेद्यने, ग्राहकगतशेषित्वं तदधीनञ्च निरतिशयानन्दमनुभवति । ग्राह्यस्वरूपप्रधानानुभवसंस्कारप्रवाहेणानन्तेन प्रतिबन्धाद् ग्राहकगतं तदैश्वर्यं नानुभवति। ग्राहकाकारप्रधानं ग्राह्यगुणकं निरतिशयैश्वर्यं य उपास्ते तस्य निरतिशयजगद्व्यापारपर्यन्तं भवति। यस्तु ग्राह्यविधुरं ग्राहकमुपास्ते तस्यानन्दानुभव एव, निरोधसंस्कारप्रवाहेणानन्तेन प्रतिबन्धोऽन्तर्ग्राह्यानुसन्धानमस्ति। तस्यारूढयोगिनो ज्ञानमेवोपायः। पूर्वोक्तयोः कर्मविहितं ज्ञानमुपायः। तस्मात्सर्ववित्तिषु भासमानं सल्लक्षणमात्मद्रव्यं ज्ञानानन्दगुणं सर्वं स्वतन्त्रं सर्वज्ञं सर्वाधारं सर्ववेदान्तप्रतिपाद्यमिति ।

पराकारविशिष्टेऽर्थे परार्थीव्यवहारतः ।
भ्रान्तिः सैव च संवित्तिर्बाधार्हव्यवहारिका ॥
व्यवहारनिवृत्तिस्तु निजरूपनिरूपणात् ।
बाधस्तस्माद्धि तत्सर्वं बाधमानतयात्मवत् ॥

एवञ्च भ्रान्तिबाधयोरन्यथासिद्धत्वान्न तदन्यथानुपपत्त्या सदसद्व्यतिरेकः साधयितुं शक्यते। उपपादितं च सदेव सर्वं ख्यायत इति ।

यदत्र केश्चिदुच्यते भेदाग्रहात्प्रवृत्तिर्नोपपद्यते स्वरूपस्यैव भेदत्वात्,

स्वरूपस्य च गृहीतत्वात् । अथ भेदकाग्रहात्प्रवृत्तिर्गृहीतेष्वपि स्वरूपेषु भेद-काग्रहणं सम्भवतीति; तन्न । स्वरूपभेदपक्षे स्वरूपोत्पादकं वा स्वरूपज्ञापकं वा भेदकं भवति । तत्र नोत्पादकाज्ञानादिन्द्रियाज्ञानाद्वा प्रवृत्तिः सम्भवति । तस्मान्न भेदाग्रहात् प्रवृत्तिरिति; तदतिमन्दम् । परस्परव्यावृत्ताकारविशिष्टबुद्धि-र्भेदस्तद्विशेषणाकाराभेदकास्तदग्रहाद्यथा प्रवृत्तिर्भवति तथोपपादितम् । किञ्च किमिदं सदसत्त्वं ? किं सद्भावः, किं वा सद्भावयोगित्वम्, आहोस्वित्स्वरूप-विशेषः । न तावदाद्यः विवादपदस्याभावानुपपत्तेः । नापि द्वितीयः सत एवाभाव-योगित्वदर्शनात् । नापि तृतीयः, स्वरूपविशेषस्यैव सच्छब्दवाच्यत्वात् । सर्वेषु पक्षेषु सद्व्यतिरिक्तासति प्रसङ्गाभावात्तद्व्यतिरेकार्थं सद्व्यतिरेकवदसद्व्यतिरेको न वक्तव्यः । तथा असद्व्यतिरेकरूपस्यापि दुर्निरूपत्वात् सोऽपि न वक्तव्यः । सद्व्यतिरेकोऽप्यनिर्वचनीय इति चेत्; साधु साधितमनिर्वचनीयत्वम् । अनिर्वच-नीयेन व्यतिरेकेण व्यतिरेकिणो दुर्निरूपात्वादनवस्थाप्रसङ्गाच्च ।

किञ्चोभयव्यतिरेकस्य सदसतोरपि विद्यमानत्वादतिव्याप्तं लक्षणम् । अथैकैकप्रकारावच्छिन्नत्वमुभयव्यतिरेको लक्षणमिति चेत्; सदसतोश्चेतरेतरा-निरूप्यत्वादेकैकानवच्छिन्नत्वमस्तीत्यतिव्याप्तिस्तदवस्थैव । तस्मान्नेदं लक्षणं अनिर्वाच्यत्वस्य । प्रमाणाभावश्चोक्त एव ।

रूपादीनां स्वरूपाख्यो[1] भेदो न प्रतियोगिनम् ।
अपेक्षते परं किन्तु धर्मावच्छेदलक्षणः ॥

ननु न भेदस्तयोर्धर्मः क्रमयौगपद्याभ्यां ग्रहणानुपपत्तेः । व्यवच्छेद्यव्यव-च्छेदावधिज्ञानापेक्षत्वात् भेदबुद्धेस्तद्बुद्धेर्भेदज्ञानापेक्षत्वेनेतरेतराश्रयत्वाच्च ।

अथ नीलबुद्धिर्नीलं परिच्छिन्दन्ती नीलाभाववत्तद्व्यासपीतादिभ्यश्च व्यवच्छिन्दन्ती उपजायते । अन्यथा नीलबुद्धिरेव न स्यादिति चेत्; न । नीलबुद्धेर्नीलाभावव्यवच्छेदासम्भवात् नीलबुद्ध्यपेक्षत्वात् तदभावबुद्धेस्तद्बुध्य-पेक्षत्वाच्च नीलपरिच्छेदस्येति परस्पराश्रयप्रसङ्गाच्च । अथ नीलमालोच्य तदभाव-तद्व्यासान् स्मृत्वा तेभ्यो भिन्नमिति विकल्प्यत इति न परस्पराश्रयदोष इति चेत; न । अनवद्यालोचनवेलायां न नीलभेदो गृह्यते कथं नीलाभावतद्व्यासा एव स्मर्यन्ते आश्रयप्रतियोगिभेदापेक्षत्वादभावबुद्धेः । अथ नीलस्वरूपमेव

1. क. स्वरूपाख्ये ।

भेदः, तस्मात् प्रतियोग्यनपेक्षा विलक्षणव्यवहारविलक्षणस्मृतयश्चोपपद्यन्त इति चेत् ; न। स्वरूपभेदपक्षे तस्य विदारणात्मकत्वात् नैकं किञ्चिदुपलभ्येत, अनपेक्ष-स्वरूपस्य सापेक्षभेदात्मकत्वं न सम्भवति विरुद्धधर्माध्यासस्य भेदापादकत्वात्।

अथैकमेव स्वरूपं स्वापेक्षयाऽभिन्नं परापेक्षया भिन्नमित्युच्यत इति चेत्; न। अपेक्षार्थाभावात्। क्व चेयमपेक्षा—न तावदुत्पत्तौ अकारणस्यापेक्षाभावात्। नापि ज्ञप्तौ स्वरूपज्ञानं प्रति परस्याकारणत्वात्। अत एव न कार्येऽपेक्षा। तस्मान्न स्वरूपं भेदः, नापि धर्म इत्युक्तं। धर्मपक्षे भेदभेदिनोरपि भेदधर्मप्रसङ्गादनव-स्थापत्तिः। तस्मान्न भेदः प्रत्यक्षः ; उच्यते। धर्मभेदपक्षे ये दोषास्ते [1]नाङ्गी-कृतत्वादेवावधीर्यन्ते। रूपादीनां स्वरूपमेव भेदः। तत्र रूपं रूपतया वेद्यते रसं च रसतया न च रूपधारावाहिकवद्रसे बुद्धिर्येन भेदो न प्रत्यक्षः स्यात्।

यत्तु स्वरूपस्य भेदत्वे नैकं किञ्चिदुपलभ्येत सापेक्षं च न स्यादिति ; तदयुक्तम्। स्वरूपाख्यभेदस्य सापेक्षत्वं तावदसिद्धमेव रूपरसादिबुद्धेरनपेक्ष-त्वात्। स्वरूपाणां च विदारणात्मत्वं च नास्ति यदा प्रत्यक्षावगत....स्वरूपाणां परस्परव्यावृत्तधर्मैर्व्यवच्छेदः क्रियते तदा तस्मिन् व्यवच्छेदलक्षणे भेद इतरापेक्षास्ति, व्यावृत्तिबुद्धेरनेकापेक्षत्वात्। धर्माणां व्यावृत्त्यनुवृत्त्योरप्रत्यक्षत्वेऽपि धर्मधर्मिनिर्विकल्पकस्वरूपदर्शनाद् बुद्धिसंस्कारवशेनानुवृत्तिव्यावृत्ती स्मृत्वा विशिष्टविकल्पो भवति। सोऽवच्छेद इत्युच्यते। तस्मिन् भेद इतरज्ञाना-पेक्षाऽस्ति। यदा व्यावृत्तधर्मा न भान्ति तदा भेदो नावगत इत्युच्यते। अत एव निर्विकल्पके भेदो न भातीति क्वचिद्व्यवहारः। यद्यपीन्द्रियमात्रस्य विशिष्टेऽर्थे प्रत्ययसामर्थ्यं नास्ति तथापि संस्कारसहितस्येन्द्रियस्य सम्भवतीति न प्रत्यक्षहानिः। तादृशसंस्कारोद्बोधे तत्सहचारिस्वरूपबोधे च विशिष्टविकल्प एव प्रमाणम्। अनुवृत्तिव्यावृत्ती चान्यत्रोपलम्भानुपलम्भाभ्यां व्यवस्थास्येते इति ते अपि शक्यज्ञाने। तस्माद्भेदस्य प्रत्यक्षत्वमुपपन्नम्।

सामान्यविदितं वस्तु प्रकारार्थबुभुत्सया।
पृच्छ्यते तत्प्रकाराश्च विधीयन्ते तदुत्तरैः॥

सत्यज्ञानानन्दादिपदमखण्डार्थपरं लक्षणवाक्यत्वात् प्रकृष्टप्रकाशश्चन्द्र इतिवत्। न चेदं वाक्यं प्रकृष्टप्रकाशगुणपरं वा तद्विशिष्टपरं वा भवति[2]

1. ख. तेऽनङ्गीकृतत्वात्. 1. ख. संभवति.

चन्द्रस्वरूपस्यैव प्रकृष्टत्वात् तत्स्वरूपमेवोत्तरवाक्येनापि वक्तव्यमन्यथाबुद्धि-पूर्वकारित्वप्रसङ्गात्। न चैकेन पदेनाखण्डार्थसिद्धेः पदान्तरवैयर्थ्यं पर्यायत्वं च प्रसज्यत इति वाच्यम् व्यावर्त्यभेदेन पदानामर्थवत्त्वात्। प्रकर्षप्रकाशपदाभ्यामप्रकृष्टकारकादिभ्योऽप्रकाशतमसश्च व्यावर्त्य चन्द्रस्वरूपं लक्ष्यत इति न पर्यायत्वं नापि व्यर्थता।

किञ्च भिन्नो घट इत्यत्राखण्डार्थत्वं सर्वैरङ्गीकार्यं तत्र घटरूपातिरेकेण भिन्नशब्दार्थाभावात्। न च प्रकृष्टप्रकाशार्थस्य चन्द्रशब्दवाच्यत्वात्प्रतिपाद्यत इति नाखण्डार्थत्वमिति वाच्यम्; स्वरूपस्यैव प्रश्नगोचरत्वात्। तस्मात् चिदानन्दादिपदानामखण्डार्थत्वं सिद्धम्; उच्यते। लक्षणवाक्यमखण्डपरं न भवति अवच्छेदकपरत्वात्। तत्र प्रश्नवाक्ये शब्दार्थः कश्चिदस्तीत्यवगम्य तत्प्रकारबुभुत्सया पृष्टत्वान्नाखण्डपरत्वम्। उत्तरवाक्यमप्यल्पान्तत्वादेव प्रकारोपदेशपरं नाखण्डपरम्। न च स्वरूपपरं स्वरूपस्याशब्दबोध्यत्वात्, प्रत्यक्षैकगम्यत्वाच्च। विदितोत्तरार्थः प्रत्यक्षेण स्वरूपं पश्यन् शब्दोक्तप्रकारयोगितयाऽयं स इति विकल्पते। किञ्च ज्ञानानन्दपदाभ्यां अज्ञानानानन्दव्यावृत्तिः क्रियत इति वदता किं ज्ञानानन्दयोगि लक्ष्यते उत उभयसामान्यव्यक्तिरेका वा। न तावदाद्यः उभययोगिनोऽनङ्गीकृतत्वात्। नापि द्वितीयः गुणिनमन्तरेण गुणयोरेकव्यक्त्यभावात्। तस्मान्नाखण्डपरत्वम्। यत् भिन्नो घट इत्यत्राखण्डार्थत्वं सर्वसम्मतमिति; तन्न। घटस्य व्यावर्तकधर्मविशिष्टत्वपरत्वात्। न हि शब्दस्याखण्डपरत्वमत्रास्ति विशिष्टानां वैश्वदेव्यामिक्षेत्यादिवाक्यानां विशिष्टस्यैकत्वेऽपि समाहारवद्भेदे नान्तरीयकत्वात् नाखण्डपरत्वम्। प्रत्यभिज्ञायामपि पूर्वापरदेशकालविशिष्टं स्वरूपं गम्यते, तत्प्रतिपादनाय सोऽयमिति वाक्यम्। तस्मान्नाखण्डवाक्यार्थत्वं सम्भवति ज्ञानानन्दवाक्यस्य। एवञ्च तत्त्वमसिवाक्यं प्रसिद्धभेदत्वात्तद्धर्मपरं नाखण्डपरमिति सिद्धम्॥

॥ इति नयतत्त्वसङ्ग्रहः समाप्तः ॥*

Ms. R. No. 3277—Paper Devanāgarī is termed क.

Ms. D. No. 16279—Palm leaf in Malayalam script is termed ख.

We regret to record the sad demise of the Editor of this work and former Curator of this library Sri T. Chandrasekharan, M.A., L.T., on 19-8-1962 before the completion of the publication of this work in the current number of this Bulletin.

SULTANUT TAWARIKH

Edited by

SYED HAMZA HUSAIN OMARI MUNSHI-E-FAZIL

Continued from Page 128 of Vol. XV—No. 1

گفتار دربیان بدعهدی کردن مخذولان فرنگ و مکافات رسیدن از دست خسرو صاحب سیف و فرهنگ.

بعد ازانکه نوشت و خواند از طرفین بعمل آمد روز دیگر نصاری دستک خانه دکر کراق خانه وجا خانه و خزانه سرکار را که در قلعه بود بهمه مردم خود قسمت نموده با سباب و اثاثه بیشمار که از سابق هم بدست آنها افتاده بود چه از نقد و جنس وچه صامت و ناطق واسلحه وغیره برگاوان که مزین بداغ سرکار بودند بار کرده بهیئت مجموعی از قلعه بیرون آمدند و پیش روی دروازه موافق کیش خود اول منیس خباثت تاسیس که سردار کل بود شمشیر از کمر منحوس شکسته خویش وا کرد وبعد ازاں سایر آں گروه که دو هزار و دوصد فرنگی ولایت زاده هزار تاجواں مرداں بار بودند تفنگ ها وشمشیر ها برزمین گذاشتند وبجائے فرودگاه خویش که بیرون شهر در

میدان حکم شده بود رفته فرود آمدند وچون خبر پالان آن بدمآلان
کارخانجات سرکار را ازاہہائے منہیان بسمع مقدس رسید تغافل
دریں مادہ را ازفرط حمیت که در طینت قدسی آنحضرت مخمر است
جایز ندانسته چوں در نظر عوام کوتاہ بیں محتمل به بدعہدی
می شد دیک بار پے گفتگو سوال وجواب باں گم کردگان
راہ صواب در آویختن ہم مناسب نه انگاشته میس را با سایر
نا سرداراں در ایوان عام طلب فرمودہ به وساطت امنائے دولت
روز افزوں باں بخت واژوں سوال فرمودند که رسم نوشت و
خواند در خلق از بہر آں ایجاد شدہ که اقرار زبانی شایسته
فراموشی و انکاراست وتحریر وتمیق مبرا ازاں ہر دو عیب
دبروز که شما نوشته بعمل آوردہ آید آیا برائے
اینست که مطابق آں بظہور آورید یا آں که آں کاغذرا درپس
پشت انداخته دبرطاق بلند نسیان گذاشته برخلاف
آں آنچه دل ناپاکی منزل شما خواسته باشد بکند. میس
جواب گفته که آنچه ارشاد شد موافق حکم عقل ونقل است
ودراں ہیچ شکے وشبه نیست از پیشگاہ والا باز حکم محکم صدور
یافت که ہرگاہ چنین است باوجود نوشت وخواند که باشما بعمل
آمدہ که ازجنس ونقد وصامت وناطق سرکار اسداللہی چه به جہرو
اعلان وچه به سرد کتمان ازقلعه بر نیارند باز چه سبب بود که کارخانجات
وخزانه بادشاہی را دراں وقت برآمدن پالان کردہ راازامتعه واقمشه

بر دواب که بداغ سرکار مزین است بار نموده و قریب پانصد زن و مرد اسیر گرفته آید و بالفعل در نزد شما موجود اند باید که از وقاحت بدعهدی اندیشیده اجناس و اسباب و مردم سرکار بسرکار برسانند چون آں بد عاقبت بسبب پاداش عهدشکنی من جانب الله سزا رسیدنی شده بود اصرار و تکرار از حد برد که از نقد و جنس و مردم سرکار چیزے پیش خود و بسائیان خود نیست و خود را ازیں سخناں اصلا اطلاع نیست۔ حکم والا صادر شده بود که هرگاه چنین است بدیں مضمون نوشته بدهد که هرگاه از جنس و یا نقد و یا دواب و یا آدم ملک سرکار بعد بخشش در لشکر خود بهم رسد هرگونه سزا که مرضی طبع مقدس باشد بعمل آید-آں بد عاقبت پردهٔ غفلت مانند دل خویش برچشم ظاهر فرو هشته بے تامل کاغذ بمضمون صدر مستجل بمهر تمامی ناسرداران خویش نوشته باملائے دولت سپرد- آنحضرت که فتوت و مروت را ملازم دائمی خویش فرموده اند- آنروز نیس را رخصت فرموده به تغافل گذرانیدند که شاید آں ملعون از خواب غفلت خویش که بدتر از خواب مرگ بود بیدار شده اسرای (اسارای) ملک سرکار و دواب وغیره را واگذارد لیکن چوں قضا کار خود نموده شد فائده پذیر نشد- صبح روز دیگر که فی الحقیقت مشام ادبار آں نیساں بختاں بود حکم والا عز صدور یافت که آں عهدشکناں

را از فرودگاه کوچانیده جائے دیگر فرود آرند۔ وقتیکه آں ابلهاں
براه افتادند در عرض راه سرداراں و جاسوساں وغیره ملازمان
بارگاه بجست و جوئے آں بے باکان حماقت سرشت پرداختند
مبلغ خطیر نقد که مسکوک بسکه سرکار والا بود و جواهر بے شمار
که آں بے عقلاں در استر لباس و لی پیچ و حقه و کله پخته
گوسپنداں و زیر جامه بجنس خویش دوخته دپنهاں نموده بودند
بر آوردند واطفال ذکور و اناث ملک سرکار که قریب پانصد
کس آں ابلیساں از راهِ تلبیس لباس ابلیس پوشانیده بودند
فریاد و فغاں برداشته ازانها جدا شدند چوں طشت نقض
عهدِ آں بدمآلاں از بام افتاد و صدائے آں بگوش خاص و
عام رسید سرداران و عقلائے سرکار اسداللّٰهی بالاتفاق
عرض نمودند که حجت برانها تمام شد و نوشتهٔ آنها به تضمن
سزا و جزا در سرکار موجود است۔ لائق آنست که تیغ خونریز
بر آنها حکم ساخته روئے زمین را از لوث آں مفسداں پاک
سازند تا دیگراں عبرت گیرند لیکن آنحضرت حلم و کرم ورزیده
ایں معنی تجویز نه فرمودند و حکم والا صادر شد که آں مفسداں
را بقید در آورده در ممالک محروسه روانه سازند و در وقت روانگی
آنها ده دوازده زن متلبس بلباس زنان فرنگ بودند فریاد و
فغاں برداشتند که ماها از قوم اسلام ایم و باشندگان ملک
بنگاله و سورت نصاری بزور و جبر اسیر نموده اند آنحضرت

آنہا را مطلق العنان و مرخص باوطان قدیم فرمودند۔

گفتار در بیان تسخیر قلعہ کوڑیال بندر از افضال مفضل بے ہمال ایزد دادار۔

وبعد از فراغ از مہمات حیدرنگر آنحضرت بعزم تسخیر قلعہ کوڑیال عبور کتل فرمودہ در عرصۂ پنج روز موکب نصرت قرین درکمال عزو تمکین نزدیک آں قلعہ کہ از بناہائے مجدد سرکار حیدری و بخرچ بیست لک روپیہ تمام شدہ بود ودر مضبوطی عدیل و نظیر نداشت وبسبب ناتجربہ کاری قلعدار آنجا اہل فرنگ متصرف شدہ بودند رسیدند۔ وزیرکتلی کہ بدو گردہی آں قلعہ واقع است عبور فرمودہ نزدیک شہر نزول اجلال واقع شد نصاری پیش از رسیدن افواج قاہرہ بداں حدود مہیای جنگ شدہ باعتقاد باطل خویش دقیقہ از دقائق حزم و اسباب رزم فروگذاشت نمی نمودہ بودند آنحضرت در ہماں روز تسخیر شہر را پیش نہاد ہمت والا ساختہ یکے از سرکردگاں را باجمعیت شائستہ بنابر تسخیر شہر حکم فرمودند سردار مذکور باجمعیت خود چوں سیل بے اماں رو بشہر نہادہ نصاری کہ در کوچہ و بازار سنگر و مطریس ترتیب دادہ بودند بجنگ پرداختند لازمہ خیرگی بظہور آوردند لیکن از قوت اقبال شاہنشاہی گوشمال سزا یافتہ پشت بمعرکہ وروی سیاہ خویش براہ گریز آوردند وبفضل الٰہی شہر متصرف اولیائے دولت روز افزوں درآمد وچوں

نصاریٰ لعین . بر پشته که نزدیک قلعه واقع شده بود سنگری
نهاده بآلات و ادوات حرب و ضرب استحکام داده سیصد
فرنگی ولایت و یک هزار نفر مردم بار را برائے حفاظت آنجا
نگهداشته بودند حکم والا صادر شد که مقابل سنگر نصاریٰ
سنگرے ازاں رفیع تر و مستحکم تر ترتیب فرماید فرمان . براں در
عرصه یک شب بموجب حکم سنگر ترتیب داده و پانزده درخش
اژدر دم بالائے آں کشیدند. پس درہماں شب جمعے از بہادراں
را درکمین گاه نشانده سحرگاه اول درخشہائے ثعبان آثار را بجان
خصم سرداده غازیان سپہر حفظ حافظ حقیقی بر سر کشیده
بیورش پرداختند و بفضل الٰہی جمعے کثیر را براں پشته کشته
خون آں روسیاہاں را برخاک ریختند و بقیۃ السیف فرار
نموده درون قلعه رفتند و بعد تصرف آں مکان حکم عالی شرف
صدور یافت که اسباب مورچال و مرحله و سیبه ترتیب
دہند کارپردازان به تهیه اسباب پرداخته بعد دو روز تسخیر
حصار آغاز شده مورچال و مرحله و سیبه شروع گردید
و مطریس و دمدمه و سرکوب ہائے بلند بگرد قلعه برآمد روز
دیگر توپہائے آتش دم را براہنها برآورده از طرفین داد
آتش دستی دادند و تا شام بازار طرفین گرم بود. صبح روز دوم
درخش چینان جادو فن سرکار اسداللہی درخشہائے خصم ہدف
کرده قریب ده درخش را شکسته و بسیارے ازاں ناپاکاں

را بدارالبوار فرستاده بنوعیکه کار را بر قلعه گیان تنگ ساختند که
برج و باره را خالی گذاشته در زیر زینے پائے فصیل مانند
که از فواسق خمسه است خزیدند۔ الغرض حضرت ظل الٰہی عصر
آں روز به نفس نفیس سوار باد پائے صبا خرام شده به اطراف
قلعه گردیده جا و بیجا بخاطر اشرف آورده حکم کردند که دو سنگر
دیگر طرح افگنده بالائے آں قمباره ہائے کلاں پے آمان مانند
بلائے آسمان گذاشتند و بارش سنگ بنوعے بران سوختها
شروع شد که ملایک رجم الشیاطین بر دست و بازوے غازیان
آفرین خواندند و چند روز دیگر بہمیں عنوان گذشت۔ دریں اثناء
فصل برسات آں ملک که شش ماه روز و شب متصل واحد
ابراز قطره زدن دائمی ایستد و طغیانی رودها و جوہا و جوش و
خروش دریا و کثرت گل و لا از حد می گذرد در رسیده و باوجود
ایں حال مورچال و مرحله را فرمان بران هر روز بیشتر برده در عرصه
دو ماه نزدیک خندق رسانیدند و دریں مدت نصاری دو دفعه وقت
شب درعین شدت بارش دست از جان شسته از
قلعه برآمده بر محافظان مورچال هجوم آور شدند و از طرفین
لازمه کشش و کوشش بعمل آمد که دریں اثنا حضرت ظل الٰہی که
بفاصله یک تیر انداز از مورچال متراکاه جهت نزول همایون
اختیار فرموده بودند و تا نصف شب خود بدولت واقبال در مورچال
گردیده بکار ہمه کس وا رسیده بدولت خانه مراجعت کرده نشسته

بودند از بسیارے آواز تفنگ به تفرس دریافته باجمعے از بهادران
نصرت توامان بسرعت سریعه چون تائید غیبی بمدد غازیان قدم
رنجه نموده ودر عین شدت باران همه خاکی نهاد آن مردم
آبی شده بودند. آن حضرت چون خضر و الیاس از طوفان بادو
طغیان آب پروا نکرده بسر وقت آن بے آبرویان در رسیده مانند
حضرت خلیل در دود و آتش که از ابر تفنگ وقمبارهائے دستی
متصل غیر منفصل می بارید درآمده جمعے کثیر را رهگرائے زاویه
هاویه ساخته بآب تیغ الماس تراد اطفائے نایره آن طوفان آتش
فرمودند وبقیة السیف گریخته پناه بقلعه بردند وهمان وقت بر
زبان صدق توامان گذشت. اگرچه نصاری وقت شب و
هنگام تاریکی مانند دزدان آمده کارے نساخته رجعت قهقری
نمودند. انشاء الله تعالی فردا روز روشن تلافی این حرکت
بوجه احسن بعمل خواهد آمد. روز دیگر در وقتیکه آفتاب نصف النهار
رسیده بود آنحضرت سی نفر پیاده احشام وبیست کس از
بهادران بهرام انتقام را دو دسته مقرر کرده یکے دسته را
در سنگری که نصاری در پیش دروازه قلعه برآورده بودند
ودستهٔ دیگر را در خندق که آن ناپاکان پناه خویش ساخته
نشسته بودند تعین فرموده بودند وبفضل الهی وتائیدات حضرت
رسالت پناهی هر دو فریق موافق قرار داد سنگر وخندق درآمده
چون شیران خشمگین بر سر آن ملاعین رسیده قریب پنجاه

کس را بچنگال قہر سر از تن جدا کردند و برخی ازاں بے سرو
پایاں گریختہ بقلعہ رفتند وغازیان باسرہا بخیریت مراجعت نمودند
الغرض نصاریٰ از بیم توپ و تفنگ بنوعے عاجز و زبون شدہ
بودند کہ اگر احیاناً بر برج و بارہ برمی آمدند۔ غازیاں را دیدہ
مانند قرد بنیاد عجز و لابہ می نمودند و بہ ہر دو دست سلام می کردند
و در ہماں ایام نصاریٰ روزے وقت صبح کاذب از قلعہ برآمدہ
بر مورچال کنار خندق رسیدہ داخل مرحلہ گردیدہ خیرگی را
بدرجہ نہایت رسانیدند وغازیان نیز در مدافعہ سر موئے تقصیر
نکردند از طرفین نیران جدال و قتال اشتعال داشت کہ دراں
بین حضرت ظل الٰہی کہ از شکر خواب راحت بیدار شدہ
بعد فراغ نماز صبح و ورزش متعاد رونق فزائے مسند عدل و
داد بودند از شدت آواز تفنگ پے بر مطلب شدہ بجلدی
ہرچہ تمام تر با دو جوق مردم اسد اللہی جہت مدد اہل مورچال
تشریف فرمودند و ہنوز نائرہ کارزار مشتعل بود کہ آنحضرت
بمورچال رسیدہ بآب تیغ مردزی تراد گرمی و باز ازاں
آتش خلقتان را سرد ساختہ برخے را جادہ پیمائے دشت
عدم وجمعے را زندہ دستگیر نمودند۔ ومعدودے افتان و
خیزاں ازاں لجۂ خونخوار جاں بسلامت بردند بے شائبہ
تکلف درائیہ تصلعت درعرض سہ ماہ کہ جنگ قائم بود از طرفین
آنقدر مردم کشتہ شدند کہ در مورچال و خندق و سنگرو
مطرلیس و اصل قلعہ خون و گوشت و استخواں و خاک ہمہ

باہم آمیختہ گل شدہ بود و زندگاں را از فرط آب و گل و لا و کثرت تردد انگشتان پایہا مجروح و گوشت و پوست ہمہ بوسیدہ و ریختہ شدہ بود واز طغیان بارش چاہ ہا لبب و آب کہ تا بہ زانو بود با زمین ہموار بنوعے گردیدہ بود کہ ہرگز تشخیص نمی شد۔ چنانچہ چندکس وقت شب درچاہ ہا افتادہ دست از حیات شستند و غریق بحر رحمت گردیدہ زندگانی جاوید حاصل ساختند و چند نقب کہ بحکم والا شروع بحفر شدہ بود نزدیک بروج رسید و سرکوب روبروے دروازہ بنوعے بلند شد کہ سطح قلعہ ازانجا بہ نظر می آمد و کار بر قلعہ گیاں تنگ گردید عاجز و مضطر شدہ عازم بیرون قلعہ گردیدند بشرط آنکہ آنہا را با اسلحہ و اسباب بر جہاز سوار ساختہ روانہ ٹلچری نمایند۔ حضرت ظل الہی ایں معنی را قبول نہ فرمودند و بر زبان صدق توامان جاری شد کہ اسلحہ برائے مردم سپاہی غش است و شما بالاصل کرپاس فروشید بہتر آنست کہ اسلحہ را بسپاہیان لشکر اسلام سپردہ بمقتضائے "کل شيء یرجع الی اصلہ" باز بہ سر کرپاس فروشی خود بروید کہ ہر آئینہ دریں صورت روئے آرام و چہرۂ اطمینان در مرآۃ آرزو خواہید دید نصاریٰ نیز نظر بہ ضرورت در شرف رضامندی بودند کہ دریں اثنا سانحۂ عجیب و قصہ غریب بر روئے کار آمدہ تسخیر قلعہ بہ درنگ افتاد۔

گفتار دربیان بے وفائی نمودن قوم فرانسیس بد عہد تاسیس۔

بنوعیکہ سابق نگارش یافت حضرت ظل الٰہی بعد استماع قضیہ حیدر نگر میرمعین الدین را بافواج سنگین و سرداران آزمودہ کار و توپ خانہ بسیار برائے کمک فرانسیس نگاہداشتہ خود بدولت جریدہ متوجہ تسخیر ملک نگر گردیدند و سرداران فرانسیس نیز کسنی نام شخصے را با سیصد فرنگی مقرر نمودند کہ ہمراہ رکاب ظفر انتساب باشد ہرچند ظاہر بود کہ امداد آنہا از قبیل امداد موران بجنود سلیمان است لیکن آنحضرت دل شکنی نفرمودہ سردار سابق الذکر را بہ ہمراہی خویش شرف اندوز ساختند چنانچہ در تسخیر قلعہ کوڑیال آنہا نیز شریک بودند و عرایض بھونسی کہ ہمیشہ براسک بحضور می رسید اگر خط نام کسنی ہمدراں ملفوف بود آنحضرت خطوط را بجنس ہمیشہ نزد او می فرستادند دریں وقت نصارٰی انگریز عاجز و مضطر شدہ عازم سپردن قلعہ شدہ بودند و سوال و جواب دادن اسلحہ درمیان بود عرائض فرانسیس بطریق مستمرہ بحضور رسید و باآں خطوط بنام کسنی ہم مرقوم بود آنحضرت خطوط کسنی را نزد او فرستادند و بعد مطالعہ عرائض فرانسیس واضح شد کہ در حوالی قلعہ کدیلور فرانسیساں بے اطلاع فوج سرکار اسداللٰہی با انگریزاں درکمال بے تدبیری جنگ کردہ وازانہا شکست فاحش

خورده و قریب پنجاه ضرب توپ باخته در قلعه کدیور محصور
شدند وروز دیگر انگریزان خطوط راجۂ فرانسیس متضمن
وقوع صلح فیمابین انگریز و خود و موقوفی جنگ که بنام موسی
بهولسی مرقوم بود بقلعه فرستادند و موسیٰ بهولسی که بسیار
مسن و خرف شده از وقوع شکست بالکل عقل و هوش
باخته بود بے اطلاع حضرت ظل الہی مباشر صلح گشته جنگ
را موقوف نموده بحضور اشرف نیز مستدعی صلح با انگریز
شده است و بکسنی نا سردار هم نوشته بود که بمجرد
دیدن خط جنگ موقوف نموده از مورچال برخیزد۔ چنانچه بمجرد
دیدن خط بهولسی کسنی باجمیعت خود از مورچال برخاسته کنارهگیر
گردید وطرفه تر اینکه چند سردار فراسیس که از مدت بست سال
باجمیعت خود درسلک ملازمین والا داخل بودند آنها نیز ازمورچال
کناره گیر گردیدند و حضرت ظل الہی کسان معتمد فرستاده بکسنی
و دیگران پیغام فرمودند که برعالم و عالمیان ظاهر و هویدا است
که قوم فراسیس از مدتهائے مدید در ممالک هستند از
دست کوٹھی داران انگریز سرجنگ ها خورده و بالکل مستاصل
شده بودند چون بپناه بآستان همایون آوردند تباین
ملت و تغایر دین را منظور نظر عاطفت اثر نداشته صرف
پاس حمایت ملتجیان که نزد صاحبان حمیت اهم ترین امور
است چندین مشاق گوارا کرده با قوم انگریز پیکار سه ساله
درمیان آمد و اسپ و شتر و فیل و آدم آنچه دریں یساق

تلف شده کیست بر ہمگناں معلوم و کرورہا از نقد کہ بمصرف
رسید اظہر من الشمس با وجود چندیں حقوق کہ تفصیل آں
بر شماہا زیادہ از دیگراں واضح است یکبارہ راہ بے وفائی
سپردن و مطلق یکرو شدن و خود را از رسوائے خاص و عام
نمودن چہ سبب اگرچہ نزد عقلا بدیہی است کہ از ماندن و
رفتن شما فائدہ و نقصان بسرکار عظمت مدار اسد الٰہی
کہ ہمیشہ تکیہ برعون الٰہی و استمساک بعروۃ الوثقائے افضال
نامتناہی دارند نمی رسد لیکن از قامت ایں عمل زشت کہ
در ہمہ ادیان و ملک نکوہیدہ ترین صفات است اندیشیدہ
باز آیند کہ موجب صلاح و فلاح شما است۔ وقتیکہ پیغام فرخندہ
فرجام خسرو انام بگوش اطروش آں مستان بادۂ جہل رسید
غیر از رد و انکار سخن در جواب نگفتند و چوں تکرار بمیان آمد
مستعد نمک حرامی گردیدند۔ چوں ایں خبر بگوش ہمایون خسرو
دادگر رسید۔ بر زبان قدس ترجمان گذشت کہ تنبیہ و تادیب کسنی
چنداں کار نیست لیکن پروردۂ نمک خویش را کشتن پسند
طبع مقدس نیست پس از دے کسنی بے شرم بعد دو روز
دستک راہ داری از انگریزاں قلعہ بدست آوردہ بیماران خود
را بر فرودگاہ گذاشتہ عازم ماہی بندر کہ ازاں فرانسیس دراں
نزدیک واقع است گردیدہ بہ طے شش و ہفت منزل راہ بیراہی
بمنزل مقصود رسید روز دیگر حضرت ظل الٰہی تمامی بیماران آں
بیمار نادانی را بر جہاز سوار کردہ دلش وغیرہ مایحتاج سرانجام راہ

ہماں بندر روانہ فرمودند۔

گفتار در بیان آمدن ایلچیان انگریز بیجگر به طلب صلح نزد خسرو دادگر

چوں بہ سبب بے وفائی نمودن فرانیساں دو سہ روز گفتگو
با اہل قلعہ موقوف ماند بعد ازاں روانہ شدن آں
بدعہداں ہمت شاہانہ حضرت ظل الٰہی عازم تسخیر قلعہ
جبرًا و قہرًا گردید کہ دریں اثنا عرائض موسٰی بہونسی یتوا تر
وتوالی رسید کہ متضمن اینکہ انگریزاں ایں کس را واسطہ
نمودہ طالب صلح شدہ و ایلچیان کاردان .برائے ایں معنٰی
بحضور معلّٰی روانہ نمودہ اند۔ امید از الطاف شاہانہ آنکہ
آمدن آنہا بحضور تسخیر قلعہ را موقوف ساختہ منت برایں دست
گرفتگاں ہند و غریق دریائے احسان سازند واگر بعد رسیدن
ایلچیاں صلح خاطرخواہ حضور والا نشود تسخیر قلعہ در پیش
دیدہ ہمت شاہی چنداں کار نیست وایلچیان انگریز نیز بہمیں
مضمون عرائض بحضور اشرف ارسال داشتہ کمال عجز و لابہ
ظاہر نمودہ بودند کہ بہر عنوان تا رسیدن ایں روسیاہاں
جاں بخشی اہل قلعہ ضرور است۔ چوں رحم و عفو شیوۂ جبلی
آنحضرت است از بسیاری عجز و لابہ فرانیس و انگریز قبول
ایں معنی فرمودہ یورش را موقوف داشتند ہر چند کہ
سرکردگان افواج بعرض اشرف رسانیدند کہ کشائش قلعہ باندک
توجہ وابستہ است و نصاری حکم کہ از زخم خوردہ بہم رسانیدہ اند

و درچنیں وقت جستن نخچیر آں نیم بسمل از دام ہر فدویاں دشوار است آنحضرت بسخنان دلپذیر سرداراں را تسکین فرمودند و در جواب عرایض بہونسی وسٹلیر ایلچی انگریز عنایت نامجات مطابق خواہش آنہا عز اصدار یافت و بمیر معین الدین در باب منع جنگ در ملک آرکاٹ تاکید رفت انگریزاں از وقوع ایں معنی کہ در متخیلہ شان نمی گنجد جان تازہ یافتہ بسرعت سریعہ سٹلیر را با سردار دیگر روانہ لشکر میر معین الدین نمودند و مشار الیہ ہم بہ لشکر میر مذکور رسیدہ ازانجا حسب الحکم والا دو سردار بسرکار نیز ہمراہ آنہا بعزم آستان بوسی حضور معلی جادہ پیمائے طریق سعادت گشتند

گفتار دربیان وقوع صلح فیمابین اعلیحضرت ظل معبود بہ طریق غلبہ با گروہ خذلان پژوہ انگریز مطرود

در ایام حضرت فردوس آشیانی کہ نصاری راگھو نام یکے از سرکردگان قوم مراتہ را دست مایہ فساد ساختہ مکرر لشکر کشی برسر نارائن راؤ کہ در صغر سن بود نمودہ و کارکنان آنجا حتی المقدور بدفع پرداختند۔ لیکن در آخر چوں مہم طول کشید آثار ضعف روز بروز در مراتہ قوت یافتہ بالآخر کار بجائے رسید کہ دست از خانماں برداشتہ دارالامارہ وغیرہ خانہائے خود را از کاہ مشحون نمودہ مہیائے آتش زدن شدند و مفرے ودیناہے غیر از سرکار عظمت مدار نیافتہ وکلا فرستادہ کمال عجز در زیدہ التماس کمک نمودند و آنحضرت فردوس آشیانی کہ دستگیری درماندگان شیوہ خجستہ اش بود مہم کرناٹک دارالجہاد را عازم گشتند و قرارداد چناں بود کہ در جنگ و صلح حضرت فردوس

آشیانی و نظام علی و مراتہ شریک ہم باشند چنانچہ این در واقعای ایام
آنجناب رقم پذیر کلک ظہور گردیدہ است بالجملہ چون پاس عہد و
اقرار شیوہ صاحبان فتوت است و باوجودیکہ بسمع شریف ہمایون
رسیدہ بود کہ مراتہ با انگریز با اخفا صلح نمودہ است آنحضرت ازین
ادا تغافل ورزیدہ بکرات و مرات مکاتیب بمراتہ قلمی فرمودند
کہ چون در زمان حضرت فردوس آشیانی قرار داد چنان است کہ
کہ بمشورت و شرکت یکدیگر با نصاری صلح نکنیم درین ولا وکلائے
معتبر انگریز برائے انعقاد صلح روانہ حضور معلی شدہ اند۔ اگرچہ از
خارج شنیدہ می شود کہ شما قبل از یکسال صلح نمودہ اید لیکن
این معنی قرین صدق نخواہد بود چراکہ امثال این حرکات از اراول و
اوباش بوقوع نمی آید تا بصاحبان عزت و روسار چہ رسد لہذا قلمی
می شود کہ مرضی خود ظاہر سازند کہ بچہ شروط صلح بمیان آید و
چون جواب خطوط بتعویق افتاد آنحضرت حکم فرمودند کہ وکلائے
انگریز در اثنائے راہ بہ بہانہ سیر و ضیافت بتوقف و تانی بحضور
بیارند۔ چنانچہ قریب شش ماہ در انتظار جواب خطوط گذشت
آخرالامر بوکیل مراتہ کہ در پائے تخت حاضر بود فرمودند کہ قریب
شش ماہ شدہ است کہ وکیل انگریزان را در عرض راہ بہ بلیت و
لعل نگاہداشتہ ایم و بموکلان شما پانزدہ مکتوب قلمی شدہ است
و شما ہم نوشتہ اید جواب یکے تا حال نیامد و بالفعل وکیل
نزدیک رسیدہ است درین باب بعقل شما آنچہ می آید اطلاع
دہید و وکیل مذکور دو از اقارب قریبہ ماد ہو راؤ بود از ادائے

نا ملائم موکلان خویش تنگ آمده در جواب نوشت که تا حال
سلوکے که از سرکار فیض مدار آنحضرت باٰنها عمل آمده علم تفصیلی
آں ہمگناں ظاہر است چہ اگر آنحضرت کمک نمی فرمودند مال و
عرض و ملک و جان ہمہ پائمال جنود نصاریٰ شدہ بود. باوجود
ایں معنی مدارائی که ازانہائے بالفعل بظہور می آید دلیلے است
قوی بر بے پدری آنہا وکارکنان آنہا ازآنحضرت آنچہ
لازمہ فتوت ومروت وتقویت و دستگیری بود بعمل آمد زیادہ
بریں انتظار جواب نباید کشید ووکلارا بحضور طلبیدہ صلح
باید کرد وایں کس را رخصت باید فرمود تا بہ نزد موکلاں
خود رفتہ آنچہ از دست و زبان برآید قصور نکنم تا آئندہ
کسے را درمیان گذاشتہ امثال ایں حرکات نکنند. آنحضرت
نوشتہ اورا ملاحظہ نمودہ بسرداراں کہ ہمراہ وکلائے
انگریزہ بودند حکم فرمودند کہ وکلا را بحضور اشرف بیارند

(باقی آئندہ)